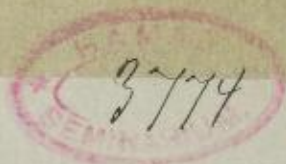

923.1
625

Regler

for Udlaan af Bøger fra Seminariets Bibliothek.

- 1) *Bogen kan beholdes i 14 Dage, hvorefter den maa indleveres til Bibliothekaren i den fastsatte Bogudlaanstime.*
- 2) *Laantageren er ansvarlig for Bogen og maa behandle den pent.*
- 3) *Under Bogens Brug forbydes det:*
 - a. *at lægge Fold paa dens Blade,*
 - b. *at tilsole den med Blæk eller paa anden Vis,*
 - c. *at afriive Blade eller Dele af samme,*
 - d. *at bryde dens Permer.*
- 4) *Befindes Bogen ved Indleveringen at være beskadiget paa nogen af de nævnte eller lignende Maader, kan Seminariet forlange den efter Omstændigheder istandsat eller anskaffet ny for Laantagerens Regning.*

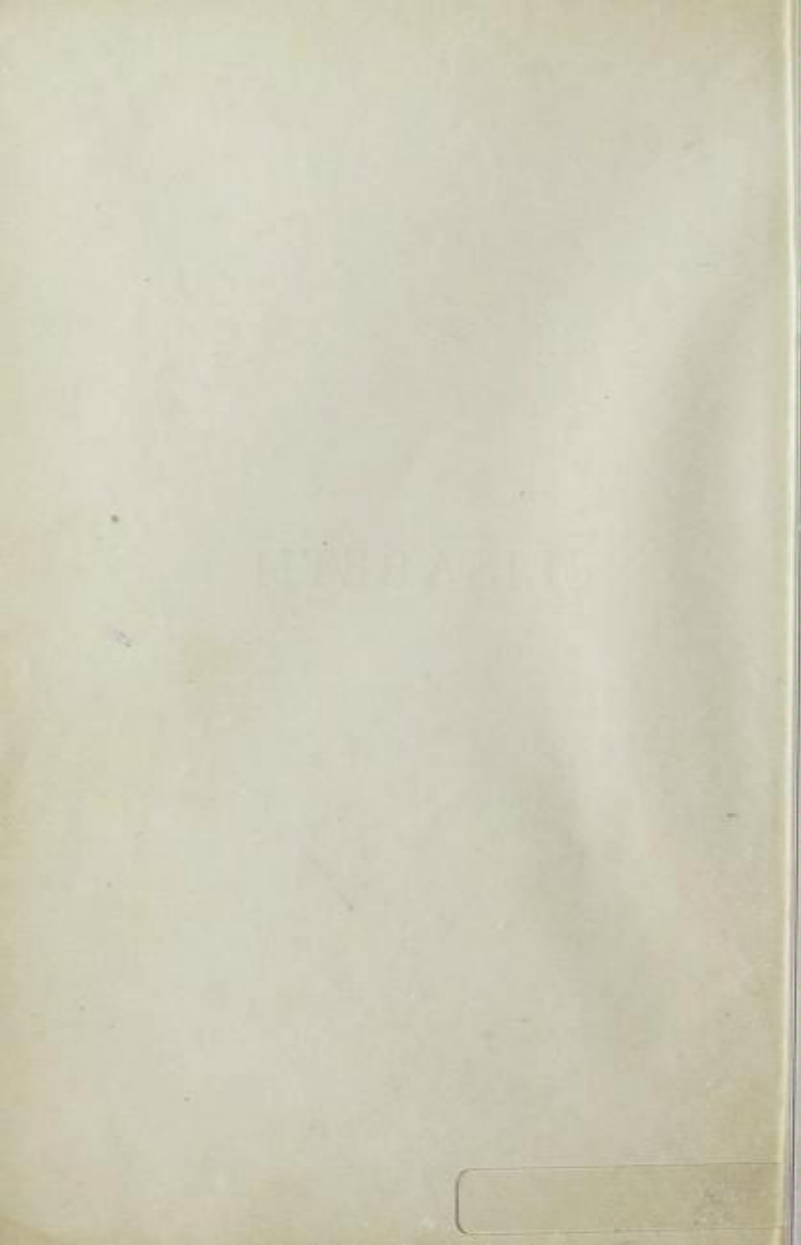
755d21413

CLARA TSCHUDI:

- EUGÉNIE, Keiserinde af Frankrig. En populær Fremstilling. Med Portræter. 2det Oplag. 3 Kr.; indb. 4 Kr. 50 Øre.
- KEISERINDE AUGUSTA. Skildringer fra Hoffivet i Berlin. Med 10 Portræter. 3 Kr. 50 Øre.
- MARIE ANTOINETTES UNGDOM. Med Portræter og Illustrationer. 4 Kr.; indb. 5 Kr. 50 Øre.
- MARIE ANTOINETTE OG REVOLUTIONEN. 1ste Del. 1789—1792. Med Portræter og Illustrationer. 4 Kr. 50 Øre; indb. 6 Kr.
- MARIE ANTOINETTE OG REVOLUTIONEN. 2den Del. 1792—1793. Med Portræter og Illustrationer. 3 Kr. 50 Øre; indb. 5 Kr.
- NAPOLÉONS MODER (Letizia Ramolino Bonaparte). Med Illustrationer. 5 Kr.; indb. 6 Kr. 50 Øre.

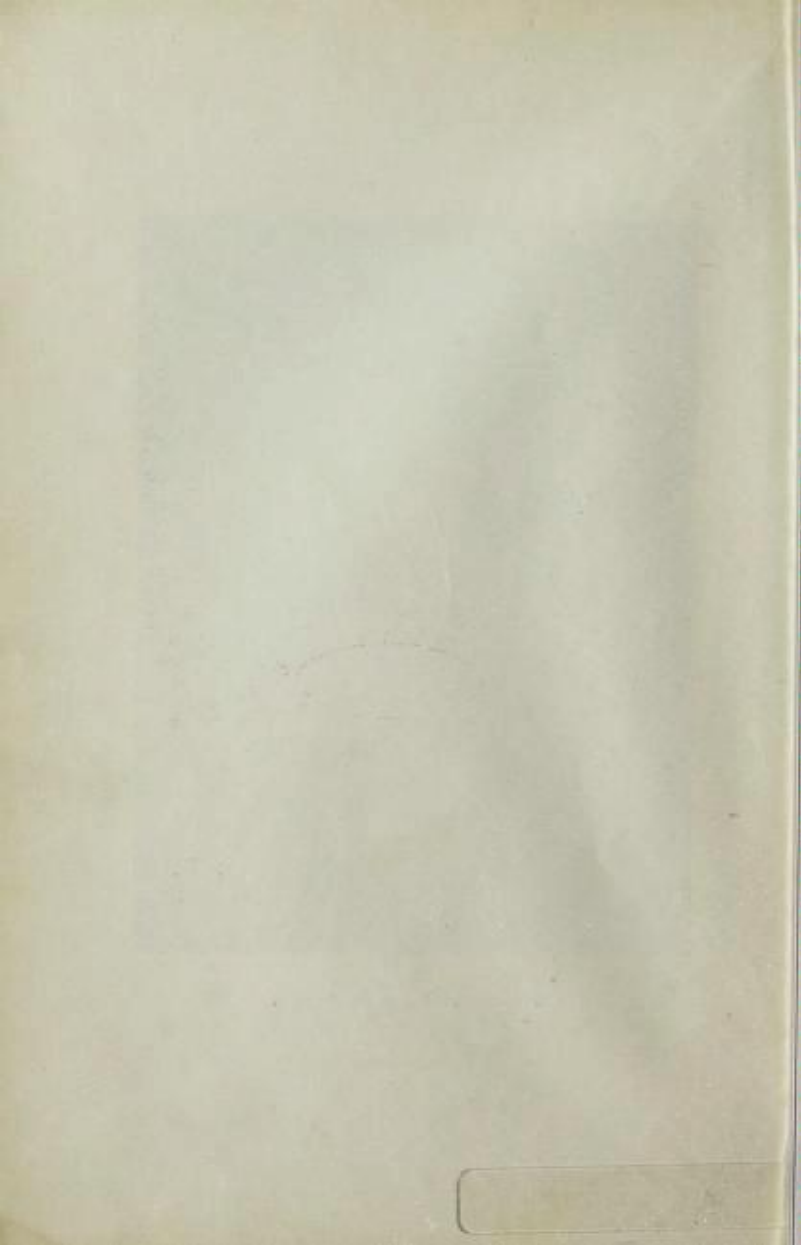

ELISABETH

Elisabeth som ung keiserinde.

CLARA TSCHUDI

ELISABETH

KEISERINDE AF ØSTERRIGE

OG

DRONNING AF UNGARN

NB Rana
Depotbiblioteket

KJØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG

FR. BAGGES BOGTRYKKERI

1900

KASSETT

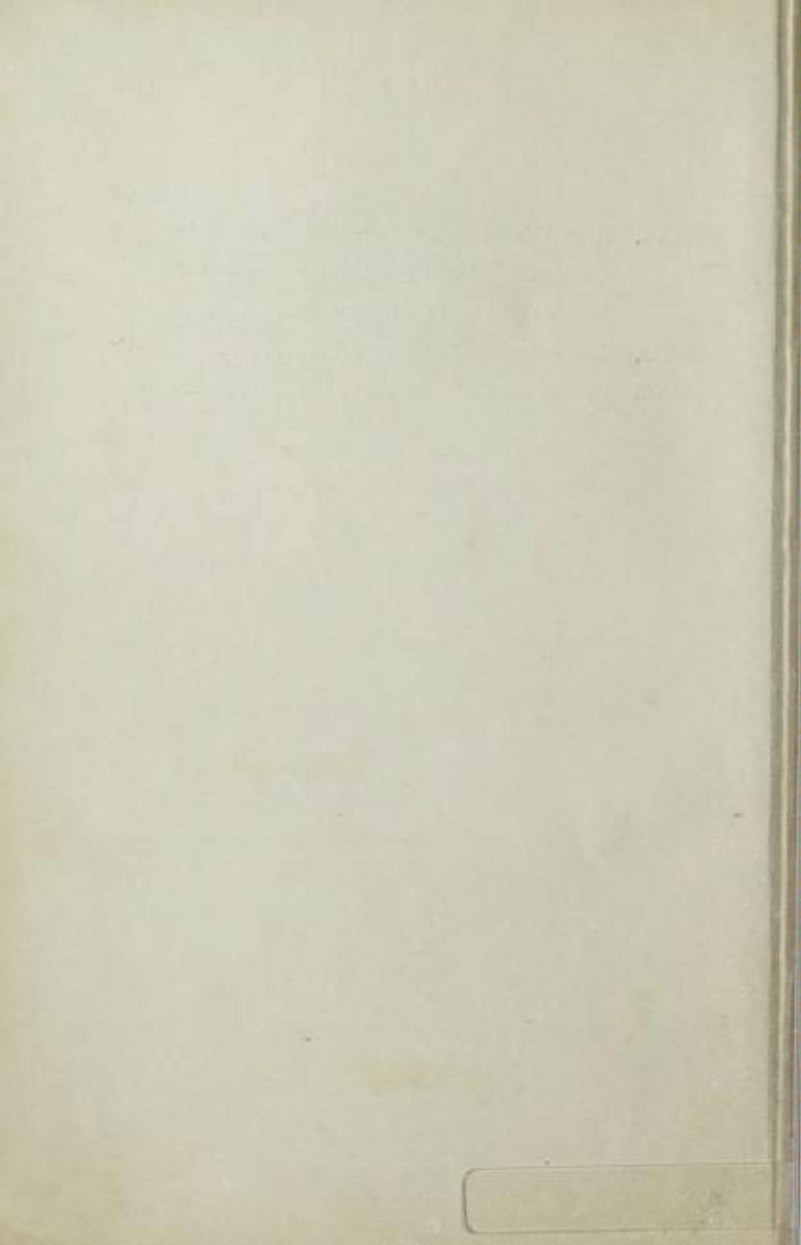
925.1
HAMAR LÆRERHØGSKOLE
BIBLIOTEKET

INDHOLD

	Side
I. Diamantrypullup i Possenhofen. — Hertug Max af Bayern som zitherspiller og folkeven. — Hertuginde Ludovica.....	1
II. Elisabeth af Bayerns fødsel og barndom.....	11
III. Keiser Franz Josephs og prinsesse Elisabeths forlovelse i Ischl.....	20
IV. „Bayerns rose“. — Brudefærd til Donaustaden.	30
V. Bryllupsfest.....	38
VI. De første vanskeligheder under nye forhold...	47
VII. Reiser i Riget. — Modersorg.....	58
VIII. Kronprins Rudolfs fødsel. — Under krigen 1859	70
IX. Egteskabelige konflikter. — Elisabeths sygdom. — Hendes ophold paa Madeira.....	80
X. Paa Corfu. — Hjemkomst. — Flugt fra Wien. — Keiserinden under krigen 1866.....	90

	Side
XI. Elisabeth og politiken. — Kroningen i Ungarn.	99
XII. Keiserinden som moder. — Erkehertuginde Marie Valerie	112
XIII. Keiserinden som rytterske og hesteven.	122
XIV. Lystslottet Göröllö. — Elisabeth som dronning af Ungarn.	131
XV. Verdensudstillingen i Wien. — Elisabeth sam- men med andre fyrstinder. — Keiserinden og wienerne	140
XVI. Keiserinden og velgjørenheden. — Keiserparrets sølvbryllupsfest	149
XVII. Kronprins Rudolfs egteskab. — Keiserinden og hendes slotte.	157
XVIII. Besøg i Bayern. — Elisabeth og kong Lud- vig II.	166
XIX. Den reisende keiserinde	176
XX. Keiserinde Elisabeth og litteraturen.	200
XXI. Sygdom. — Keiserindens daglige liv. — Hen- des forhold til tjenerskab og hofdamer.	211
XXII. Elisabeths dragter og hendes haar.	220
XXIII. Venskabsforhold. — Slottet paa Corfu.	226
XXIV. Kronprins Rudolf dør. — Jaget af tungsind.	236

	Side
XXV. Marie Valeries forlovelse. — Hertuginde Ludovica dør. — Ophold paa Corfu. — Sidste hoffest og sidste besøg i Ungarn.....	244
XXVI. Keiserindens død.....	254
XXVII. Slutning	267

„Du har af naturen udmerkede evner, og du har en ædel karakter. Men du er ikke istand til at sænke dig ned til dine omgivelser's standpunkt. Du formaar ikke at bøje dig efter forholdenes krav. Du tilhører en anden tid end vor.“

(Hertuginde Ludovica til sin datter keiserinde Elisabeth).

„Jeg ønsker ikke andet af menneskene, end at de skal lade mig være i fred.“

(Keiserinde Elisabeth).

I

Diamantbryllup i Possenhofen. — Hertug Max af Bayern som zitherspiller og folkeven. — Hertuginde Ludovica.

Den niende september 1888 feiredes en sjelden høitidelighed inden det wittelsbachske fyrstehus. Maximilian Joseph, overhovedet for den hertugelige Vorpfalz-Zweibrücken-Birkenfeld'ske linje af huset Wittelsbach, og hans gemalinde Ludovica (Louise), datter af kong Maximilian den første af Bayern og hans anden hustru, Caroline af Baden, holdt paa denne dag sit diamantbryllup. Brud og brudgom havde været omtrent tyve aar gamle paa sin bryllupsdag.

Clara Tschudi: Keiserinde Elisabeth.

Sjelden har et fyrstepar været nær beslegtet med saa mange af Europas herskerfamilier som disse to.

Max og Ludovicus ældste søn, Ludwig Wilhelm, havde frasagt sig arvefølgen for at indgaa en forbindelse under sin stand; han havde egtet skuespillerinden Henriette Mendel, som fik titelen af grevinde Wallersee. Men deres ældste datter Helene havde været gift med arvehertugen af Thurn og Taxis; og hendes datter Louise havde ved giftermaal med prins Fredrik af Hohenzollern knyttet et nyt familiebaand mellem Wittelsbacherne og det preussiske kongehus. Deres næstældste datter var Elisabeth af Østerrige-Ungarn, hvis søn igjen havde egtet den belgiske kongedatter Stephanie.

Efter Elisabeth følger i barnerækken Karl Theodor, berømt som øienlæge, og efter faderens død overhovedet for det hertugelige wittelsbachske hus. Han var første gang gift med sin kusine, kong Johan af Sachsens datter Sophie; hans anden og nuværende hustru er Marie Josepha, prinsesse af Portugal.

To af diamantbrudeparrets døtre, Marie og Mathilde, var ved egteskab traadte ind i den yngre linje af huset Bourbon: Marie var bleven kong Franz den anden af Neapels gemalinde, Mathilde var bleven gift med hans halvbroder, grev Ludwig af Trani.

Den yngste datter, Sophie, havde først været forlovet med sin fætter, kong Ludwig den anden af Bayern, men havde senere egtet kong Ludwig Philip af Frankriges sønnesøn, hertug Ferdinand af Alençon. Den yngste søn, Max Emanuel, var gift med Amalie af Sachsen-Coburg-Gotha og svoger til fyrst Ferdinand af Bulgarien.

Wittelsbacherne har alle dage været meget excentriske. Sindssygdomme har herjet iblandt dem. I løbet af et eneste aarhundrede er mellem tyve og tretti medlemmer af slekten blevne bytte for vanvid.

Men trods egenheder og besynderligheder har de stedse været høit elskede af sine undersaatter saavel paa grund af sine personligt indtagende egenskaber, som fordi de har søgt sin ære i sit folks lykke og vel. Mange af familien har udmerket sig ved stor elskværdighed, skjønhed og interesse for videnskab og kunst. Bayerns historiske aarbøger har lidet at melde om attentater eller sammensværgelser mod landets fyrster; men de fortæller saa meget mere om opofrelse af gods og liv fra folkets side og om troskab og hengivenhed, der gjennem tidernes vekslen urokkelig er bleven opretholdt.

Hertug Maximilian Joseph var født den fjerde december 1808 i Bamberg som søn af hertug Pius August af Bayern, der neppe var aandelig normal, og Amalia Louise, prinsesse af Arenberg.

Maximilian — „den gode hertug Max“, som han sædvanlig kaldtes af folket — var eneste efterkommer af sin fader og bedstefader. Hans gemalinde var derimod den yngste af en talrig søskendeflok.

Hun havde havt fire søstre, hvoraf de to havde været dronninger i Sachsen, en havde været dronning i Preussen, og en var moder til keiser Franz Joseph af Østerrige-Ungarn. Kong Ludwig den første af Bayern var hendes halvbroder. Og hun havde havt to halvsøstre: den ene havde første gang været gift med kongen af Würtemberg og anden gang med keiser Franz den første af Østerrige-Ungarn; den anden, som havde egtet Napoleons stedsøn Eugène Beauharnais, var bleven bedstemoder til de norsk-svenske konger Carl XV og Oscar II.

Festlighederne til ære for det aldrende par berørte saaledes, mere eller mindre direkte, de fleste af Europas dynastier, som heller ikke forsømte at fremsende sine lykønskninger.

Men ikke alene inden herskernes familier erindrede man diamantbrylluppet, som feiredes i stilhed ved Starnbergersøen; Bayerns folk gav rørende beviser paa sin høiagtelse for og kjærlighed til Ludovica og Max.

Maximilian Joseph hørte til det bayerske fyrstehus's mest eiendommelige og populære skikkelser.

Opdraget under sin bedstefaders øine havde han tilbragt sin barndom og ungdom dels i Bamberg, dels i München.

Atten aar gammel lod han sig immatrikulere ved Münchens universitet, hvor han med overordentlig flid kastede sig over historiske, naturvidenskabelige og socialøkonomiske studier.

Da han havde naaet myndighedsalderen, tog han sæde i rigsraadernes kammer efter den bayerske forfatnings bestemmelser.

Men han trængte aldrig efter berømmelse som taler eller statsmand; heller ikke tilstræbte han udmerkelse som militær, skjønt han fra tretti-aarene kommanderede et kavalleri-regiment og havde generalsrang fra 1857. Hans medfødte interesse for videnskab, litteratur og kunst bragte ham til ofte at ombytte uniformen med en tarvelig civildragt.

I hertugens ungdom vakte en musiker ved navn Johan Petzmacher stor opmærksomhed. Han var født 1803 og søn af en gjestgiver i Wien. I sit attende aar lærte han tilfældigvis at spille den enkle bjerg-zither, hvormed beboerne af de østerrigske og bayerske høilande ledsager sine folkesange. Snart blev han saa betaget af den ynde, som bor i dette instrument, at han helt og holdent ofrede sig for at blive en fuldendt zitherspiller.

Hans ry som saadan fik den videste udbre-

delse. Han spillede i Wiens fornemste kredse, ja endog ved hoffet. Og han gjorde kunstreiser gjennem Tyskland, hvor han overalt feirede store triumfer.

1837 hørte hertug Max ham paa en koncert i Bamberg, og han besluttede at lære at spille zither under mesterens veiledning. Petzmacher blev udnævnt til hans kammervirtuos; fra den tid og indtil sin død boede han hos sin kunstelskende velynder.

1838 foretog hertugen en stor reise i Asien og Afrika ledsaget af sin kammervirtuos. De vilde folkestammer lyttede med henrykkelse til zitherspillet. Og medens de to venner sad paa toppen af Egyptens pyramider eller leirede sig i ørkenens hede sand, førte de hjemlige melodier dem i tankerne tilbage til deres kjære i Tyskland, og de glemte besværligheder og farer.

Hertug Max komponerede paa denne reise flere musikstykker, som blev offentliggjorte og spillede med stort bifald efter hans tilbagekomst.

Under navnet „Phantasus“ skrev han en samling dramatiske digtninger og noveller, som vidner om ikke almindelig literær begavelse. Høiere end disse arbejder staar imidlertid hans „Vandring i Orienten“, hvori han skildrer sine strejftog i fremmede verdensdele, en bog, der endnu har værd som reisebeskrivelse.

Vendt tilbage til Bayern lod han bag sit

slot i Ludvigstrasse i München opføre en cirkus, der vakte megen nysgjerrighed og forundring. Der optraadte hertugen ofte selv som cirkusdirektør og medlemmerne af den bayerske adel som cirkusryttere og ryttersker.

Men det var kun i vintermaanederne, han opholdt sig i München. Hele sommeren og høsten boede han og hans familie paa det malerisk beliggende slot „Possenhofen“ ved Starnbergsøen. Denne naturskønne egn, der kranses af høie alpekjeder, er som skabt til at sætte poetiske strenge i bevægelse; og adskillige medlemmer af det kunstelskende bayerske fyrstehus har der bygget sig sommerslotte.

Max Joseph var en ivrig jæger og streifede fra morgen til aften omkring i skovene og bjergene ved Possenhofen.

At nyde denne herlige natur var næsten bleven en livsbetingelse for ham; ogsaa om vinteren kom han ofte derud for nogle dage ad gangen.

Paa disse udflugter pleiede han at bære en tarvelig jægerdragt: kort, graa jakke med aaben skjorte, over hvilken buksesælerne var synlige, fjær i hatten og knæbenklæder med lange strømper og tyksaaledede sko.

Som oftest gik han tilfods. Eller han brugte den tids vanlige befordringsmiddel, postvognen; og de andre reisende anede da sjelden, at den

gemytlige jæger, som passiarede med dem, var hertug og svoger af deres konge.

Der strømmede uafslædig bønskrifter ind til ham, og man henvendte sig sjelden forgjeves til den forholdsvis fattige, men varmhjertede fyrste. Hans godgjørenhed var en hovedårsag til, at man skattede ham saa høit i München.

Men landbefolkningen elskede og beundrede ham mest som den muntre zithervirtuos, der færdedes iblandt dem som deres ligemand. Med sit instrument under armen traadte han ind i bondestuerne og spillede til dans for de unge, som aldrig blev trætte af at svinge sig efter hans toner.

Utallige historier fortælles om, hvordan den høie hertug lod sig benytte som festmusikant hos bønderne. Stor begeistring høstede han ogsaa, naar han optraadte som improvisator eller beseirede de bedste bondesangere i den saakaldte „Schnaderhüpfel“, — en vekselsang i folkevisestilen.

Hans hustru var meget forskjellig fra ham. Hun havde ikke hans impulsive kunstner temperament og yndede neppe ubetinget den gemytlige ligefremhed, hvormed han daglig omgikkes folket. Selv holdt hun sin rang i hævd med sterk følelse for, hvad hun skyldte den slegt, som hun havde tilhørt, inden hun egtede Max Joseph.

Paa grund af sit mere fornemme væsen, og fordi hun levede fjernere fra befolkningen, blev hun aldrig saa elsket i de brede lag som sin gemal. Men ved sine mange solide egenskaber erhvervede hun sig dog en høi grad af respekt og velvilje hos de mange, som kom i berøring med hende i de seksti aar, hun residerede som slotsfrue i Possenhofen.

Hun var af naturen udrustet med gode evner og havde faaet en omhyggelig opdragelse. Ret-sindighed og sandhedskjærlighed var udprægede egenskaber hos hende. Livet igjennem holdt hun fast ved det, som hun med sit klare, rolige blik efter moden overveielse havde fundet at være det rette.

Ligesom hertugen foretrak hun det tilbage-trukne liv paa landet for det larmende byliv. I samlivet med sin folkelige, men urolige gemal, med hvem hun levede i et lykkeligt egteskab, bevarede hun altid sindets ligevegt; og hun øvede stor indflydelse paa de fleste af sine børn, som elskede hende og saa op til hende.

Hendes øine var fulde af aand og godhed. Om hendes mund spillede der ofte et elskværdigt smil; og der var en egte fornemhed over hendes fremtræden, som havde sin rod i hendes hjertes adel. Man følte, at hun var af dem, som er skabte til at støtte andre og selv trænger mindre

til at støttes, fordi de af naturen eier en overlegen sjælsstyrke.

Hvor det gjaldt hendes børn, var hun ingeniunde blottet for ærgjerrighed. Men haarde skjebneslag, som rammede hende gennem dem, lærte hende efterhaanden at sætte mindre pris paa ydre glans. For hendes eget vedkommende var det et fremtrædende træk hos hende, at hun ikke yndede at vække opsigt og helst bevægede sig saa stiltfærdigt som muligt gennem verden.

II

Elisabeth af Bayerns fødsel og barndom.

Det var julaften 1837. Klokkerne i München ringede julaften ind, da Max Joseph i et af hovedstadens fattige kvarterer mødte en kone, som med møie slæbte sig afsted med en bylt ved paa nakken.

Hun tilraabte ham det bayerske folks julehilsen:

„Lovet være Jesus Christus!“

„I evighed. Amen!“ svarede hertugen. Han tilføjede:

„Hvorfor bærer De saa meget paa nakken en hellig julaften?“

„Det skal jeg sige Dem, naadige hertug,“ svarede konen; „da mine børn ingen julegaver faar, har jeg sanket ved til dem i skoven, for at de ialfald skal kunne glæde sig ved at have det varmt i huset.“

„Det har De gjort ret i“, svarede hertugen.
 „Jeg har forresten allerede faaet min julegave.
 Min hustru har skjenket mig en vakker liden
 datter idag, som skal hede Lise. Jeg er saa
 lykkelig over gaven; derfor vil jeg, at ogsaa
 De skal have en glad jul.“

Han nedskrev konens navn og bopæl i sin
 notisebog. Da det blev aften, kom to af hans
 tjenere med mægtige kurve, fyldte med mad,
 som de stillede paa bordet i hendes stue; og
 da konen tømte kurvene, fandt hun en forseglet
 konvolut, der indeholdt to store pengesedler.

Det barn, som var født paa denne dag, var
*Elisabeth, senere keiserinde af Østerrige og
 dronning af Ungarn.*

Det betragtes i mange lande som forbud paa
 en sørgelig skjebne at være født julaften*).

Den lille prinsesses glade og sorgfrie barn-
 dom var imidlertid i ingen henseende en for-
 skole for, hvad hun senere i livet skulde komme
 til at gennemgaa.

Hun tilbragte den største del af barneaaarene
 paa det herligt beliggende Possenhofen, som

*) Man har i almindelighed antaget, at keiserinde Elisabeth
 var født paa slottet Possenhofen. Hofkalenderen („Al-
 manach de Gotha“) har dog fastslaaet, at hun er født
 i München, hvilket er saameget mere sandsynligt, som
 hertugparret næsten altid pleiede at tilbringe vinteren i
 denne by.

Hertug Maximilian Joseph.
(Elisabeths fader).

hendes fader havde købt nogle aar før hendes fødsel. Den store park og skovene i omegnen var den første tumleplads for dette friluftsbarn, som legemlig udviklede sig paa den mest yndefulde maade, og i hvis modtagelige sjæl Guds mægtige natur tegnede de første, dybe indtryk.

Hendes moder beskjeftigede sig mest med sin ældste datter Helenes opdragelse. Denne var næsten fire aar ældre end søsteren. Hun var moderens yndling; og hun lignede hende af ydre og af karakter. Hertuginde knyttede store forhaabninger til hendes talenter, hendes kundskaber, hendes modtagelige aand.

Stillet i skygge ved Helenes tilsyneladende større evner, uden boglige interesser, uforstaaende ligeoverfor hofflivets krav levede Elisabeth — eller „Sissi“, som hun kaldtes i familie-kredsen — foreløbig temmelig upaaagtet. Hun elskede søsteren med den yngres beundring og med den uvidendes trang til at se op til den mere kundskabsrige; og Helene gjengjældte sin lille søsters kjærlighed. Dog stod Elisabeth sin fader og sine brødre nærmere end sin moder og sine søstre.

Den lille pige var hertugens yndling. Hun havde arvet hans kjærlighed til naturen; hun streifede rundt i bjergene og besøgte bønderne sammen med ham. Og hun lærte tidlig at se livet og menneskene i lyset af hans opfatning.

Det er en kjendsgjærning, at hun aldeles ikke blev opdraget for den høie stilling, som hun kom til at beklæde. Da hun havde fyldt sit femte aar, fik hun en guvernante. Men „Sissi“, der var et usædvanlig elskværdigt og kjærligt barn, forstod at sno lærerinden rundt sine fingre, og besværede sig lidet med boglig lærdøm, naar hun ikke havde lyst. Keiserinde Elisabeth har erklæret, at hun som ung var den mest uvidende fyrstinde i Europa; thi hun kunde ikke andet end begyndelsesgrundene til et halvt dusin sprog, samt hvad hun leilighedsvis havde samlet op af kundskaber, naar hun sad paa sin faders knæ.

Men blev hun neppe overanstrengt med læsning, saa var der andre omraader, hvor hendes uddannelse ingenlunde blev forsømt. Hendes fader holdt strengt paa, at hans børn skulde lære at faa herredømme over sit legeme. En af datidens bedste danselærere kom til Possenhofen for at lære hende og hendes søstre at danse og at gaa.

Elisabeth var i ældre aar en ypperlig fodgjænger, og hun var bekjendt for sin lette, smukke gang. „Jeg bliver aldrig træt af at gaa,“ sagde hun som keiserinde til en af sine forelæsere; „og det kan jeg takke min fader for. Han var en ivrig jæger, og han vilde, at mine søstre og jeg skulde hoppe og springe som gemser.“

Hun maatte ogsaa lære at svømme og at ride. Hun elskede at sidde paa hesteryggen og at føle vinden suse gennem sit haar. En af hendes største fornøielser var at ride rundt Starnbergersøen paa sin lille pony. Og naar hun om vinteren var nødt til at være i Bayerns hovedstad, flygtede hun helst ned i sin faders store ridehus, hvor hun red de gjenstridigste og ustyrligste heste, der fandtes.

En dag, da hun legede cirkus, som hun ofte gjorde, blev hun kastet af en vilter fuld-blodshingst. Hendes guvernante udstødte et rædselsskrig. Elisabeth kom hurtig paa benene; hun var ikke bleven forskrækket, havde heller ikke stødt sig, men bad smilende om lov til atter at sætte sig op paa samme hest, hvilket den forfærdede guvernante bestemt modsatte sig.

Barndomsaarenes feststund var den tidlige vaardag, da man atter flyttede ud til Possenhofen. Her kunde hun glæde sig ved en næsten ubegrænset frihed. Hun elskede lidenskabelig blomster. Og blandt de bayerske alpeboere gaar der endnu sagn om, hvorledes „Lise fra Possenhofen“ klatrede rundt paa de ubanede bjergstier for omsider igjen at komme tilsynede med favnen fuld af „edelweiss“.

Hendes fader havde lært hende at spille paa zither; og hun ledsagede ham ofte paa længere udflugter i alperne. De pleiede at hvile og ind-

tage forfriskninger i en hytte paa fjeldet; og ved mange leiligheder spillede fader og datter dansemusik sammen paa to instrumenter, som de bragte med sig eller fik laant deroppe.

Engang havde de spillet til dans i en fjerntliggende egn, hvor de tilstedeværende hverken kjendte den fremmede jæger eller barnet. Bønderne gav den smukke lille pige nogle sølvpenge til belønning.

Elisabeth gjemte disse penge, og de glædede hende meget. „Det er de eneste penge, som jeg har fortjent i mit liv,“ sagde hun, naar hun som keiserinde leilighedsvis viste dem til sine bekjendte.

Da hun ikke havde mange lommepenge til at købe gaver for, pleiede hun ofte om aftenerne at strikke strømper eller at sy et eller andet klædningsstykke til sine venner i fjeldene. Landbefolkningen ved Possenhofen forgudede den lille Lise. Og naar høststormene kom, eller hun overraskedes af en regnbyge, gik hun ganske alene ind i en hytte for at søge beskyttelse mod uveiret. Hun satte sig da ved ilden og snakkede og lo med gamle og unge.

Hendes forældre saa intet utilbørligt heri. Hertug Max fandt sin bedste glæde i at tage del i det bayerske folkeliv. Og naar man talte til hendes moder om, at hendes datter løb omkring med sine brødre og spillede zither i hyt-

terne, medens bønderne dansede, smilte hun overbærende og sagde: „Hun er et barn; senere skal jeg tage mig af hendes opdragelse.“

Under sit stadige friluftsliv i Possenhofen kom hun efterhaanden til at betragte skovene og bjergene som sit andet hjem. Paladsernes store pragtsale syntes hende trykkende og smaa, naar hun sammenlignede dem med Guds himmel.

Hendes eiendommelige barndomsliv har sikkert øvet en afgjørende indflydelse paa hendes senere udvikling og giver maaske nøglen til forstaaelse af mangt i hendes optræden som keiserinde af Østerrige.

Hendes medfødte uafhængighedstrang og hendes udprægede samfølelse med det store, rene og af menneskene ubesudlede i naturen, fandt uforholdsmæssig næring ved de enkle forhold i hjemmet og hendes ubundne tumlen om i skov og mark. Utvivlsomt var hendes formløse barndom alt andet end egnet til at gøre hende skikket for den stilling, som hun snart kom til at beklæde.

III

Keiser Franz Josephs og prinsesse Elisabeths forlovelse
i Ischl.

En af de første reiser, som prinsesse Elisabeth foretog sammen med sine forældre og søskende, gjaldt det maleriske Ischl.

Her pleiede keiser Franz Josephs forældre at tilbringe sommermaanederne; og de to søstre, erkehertuginde Sophie og hertuginde Ludovica, havde aftalt at mødes paa dette sted sommeren 1853.

De fem aar, som var forløbne siden Franz Josephs tronbestigelse, havde for ham været fulde af rastløst arbejde, bekymringer og kampe. Faa maaneder tidligere var han bleven saaret af en snigmorders dolk. Den indre uro i riget havde dog ikke afholdt mandlige og kvindelige rygtesmede fra at udtænke politiske kombina-

tioner, som satte snart en, snart en anden europæisk prinsesse i forbindelse med hans navn.

Alle antydninger herom var imidlertid nu forstummede. Franz Josephs aands- og viljesterke moder, der fuldstændig beherskede ham, havde besluttet, at en prinsesse af hendes egen slekt skulde dele sønnens dobbeltkrone.

Wittelsbacherne og Habsburg-Lothringerne hører begge til de ældste herskerfamilier i Europa. Begge huse er blevne tro mod den romersk-katholske kirke; og gjennem seks hundrede aar er der forekommet hyppige egteskabelige forbindelser mellem dem.

Franz den førstes fjerde hustru og erkehertuginde Sophie var begge bayerske prinsesser; intet kunde derfor synes mere naturligt, end at den unge keiser hentede sin brud fra samme hus.

Keiserens moder havde hørt sin søsterdatter Helene berømme som elskværdig og vel begavet. Der var det bedste forhold mellem erkehertuginde og hertuginde Ludovica. I deres hyppige brevveksling havde hun gjort søsteren bekendt med sine planer. Og Franz Josephs giftermaal med prinsesse Helene var i stilhed bleven besluttet.

Nu gjaldt det om, at de unge fik lære hinanden at kjende og kom til at finde behag i hinanden. Dette sidste punkt foruroligede navnlig keiseren, som vel var en lydige søn, men

samtidig en lidenskabelig beundrer af det smukke køn.

Det er sikkert, at gjensidig tilbøielighed forenede Franz Joseph og Elisabeth, skjønt der eksisterer forskjellige beretninger om maaden, hvorpaa deres forlovelse kom istand.

Rimeligvis kommer følgende fremstilling sandheden nærmest:

Den 16de august 1853 kom keiseren til Ischl for at besøge sine forældre og mødes med Max Josephs familie.

Medens reisevognen rullede hen ad den støvede landevei, udstødte hans adjutant pludselig et udraab af beundring.

„Se derhen, Sire!“ udbød han.

Franz Joseph trak sin kikkert frem; han fik et glimt af et vidunderlig skjønt barn, som legede med en flok gjeder paa en nærliggende eng.

I næste øieblik dreiede vognen rundt et hjørne, og man nærmede sig byen.

En times tid senere, da han sad sammen med sin moder, styrtede en ung pige uanmeldt ind i salonen med en buket vilde roser i haanden. Hun bar en kort, hvid kjole; en fylde af silkeblødt, kastanjebrunt haar faldt bølgende ned over hendes endnu uudviklede skikkelse. Det var den samme unge skjønhed, som han havde seet fra vognen.

Hun saa ham for første gang, men kjendte ham øieblikkelig efter billeder. Uden i mindste maade at lade sig forvirre gik hun hen til ham og sagde trohjertet:

„Grüss Gott, Vetter!“

„Hvem er De?“ spurgte keiseren, som næsten frygtede for at se det vakre syn forsvinde.

„Jeg er Elisabeth!“

Det varme blik fra hendes udtryksfulde blaa øine erobrede i samme nu hans hjerte.

Nogle timer senere forestillede man prinsesse Helene for ham. Smuk var hun ikke; men hun saa intelligent og fornem ud. Hvis Franz Joseph ikke havde seet Elisabeth, vilde søsteren sandsynligvis være bleven keiserinde.

Den følgende dag skulde keiseren indtage middag hos sin tante og onkel. Da han traadte ind i hertugens leilighed i et hotel i Ischl, hørte han to kvindestemmer tale sammen bag en halvt aaben dør.

„Jeg beder Dem, prinsesse,“ sagde den ene, „gaa ikke ud! De ved, at man har forbudt Dem det.“

„Just derfor har jeg lyst til at gjøre det,“ svarede den anden stemme, som han kjendte; den var ung og meget blød.

I næste øieblik stod Elisabeth rødmende foran ham med et smil paa læben.

„Hvorfor faar De ikke lov til at gaa ud?“ spurgte keiseren.

„Fordi jeg er barnet i familien og skal vedblive at være det, indtil min ældste søster er bleven gift,“ svarede hun. „Takket være Dem, skal jeg være indestængt i eftermiddag; og jeg har maattet spise ganske alene.“

„Prinsesse, hvad tænker De paa?“ raabte guvernanten, som kom tilsyne, rød af vrede. „Tilgiv mig, Deres majestæt,“ vedblev hun, henvendt til keiseren; „men jeg har faaet strenge befalinger!“

Uden at tage hensyn til hendes ord bød Franz Joseph sin arm til den unge pige.

„Lad os gaa ned sammen,“ sagde han.

„Nei, det tør jeg ikke,“ udbrød prinsessen forskrækket; „papa vilde blive rasende!“

„Kom tilbage!“ raabte guvernanten, som benyttede dette øieblikks vaklen hos sin elev til at trække hende ind i sideværelset, hvor hun stængte døren, efter at have neiet til jorden for keiseren.

Efter middagen sagde denne til hertug Max:

„Jeg har en gunst at udbede mig af min elskværdige vert. Er det ikke skik ogsaa i Bayern, at børnene kommer ned i stuen efter middagen? — Jeg ønsker meget at gjøre nærmere bekendtskab med Deres næstældste datter,

som jeg i formiddag fik se et glimt af hos min moder."

Alle saa paa ham, og der blev et øiebliks taushed.

„Deres majestæts ønske skal blive opfyldt," sagde hertugen.

Hertuginde Ludovica følte i dette øieblik sine ærgjerrige forhaabninger for Helene synke til jorden.

Straks efter traadte Elisabeth rødrende og synlig forskrækket ind i salen.

Franz Joseph havde i sin almindelighed ingen overvættes høi mening om kvinderne. Ung som han var, havde han allerede havt sine erfaringer. Men efter at have faaet dette rene, uskyldige barn at se, foregik der en pludselig forvandling med ham. Over de politiske skyer, som havde formærket hans første regjeringsaar, slog kjærligheden som et lyn ned i hans hjerte.

Samme aften gav erkehertuginde Sophie et bal, hvor begge hendes niecer var tilstede. Hoffet, som anede, at der var betydningsfulde begivenheder igjære, iagttog med nysgjerrighed søstrene fra Bayern.

Keiserens moder udmerkede paatageligt prinsesse Helene; sønnen beskjeftigede sig med begge sine kusiner.

Da han under cotillonen overrakte Elisabeth en prægtig rosenbuket, steg spændingen. Man

forstod, at moderen ønskede Helene til svigerdatter, og at keiseren foretrak Elisabeth; men man var i tvivl om, hvorvidt moderen vilde bøie sig for sønnen, eller sønnen give efter for moderen.

Franz Josephs valg var allerede truffet. Efter ballets slutning erklærede han, at Elisabeth og ingen anden skulde blive hans hustru.

Erkehertuginde Sophies overraskelse var grænseløs. Men skjønt hun saa sin oprindelige plan tilintetgjort, var hun straks bestemt paa ikke at lægge hindringer iveien for sin søns tilbøielighed. Hun havde ønsket en niece til svigerdatter, fordi hun haabede at kunne beherske hende, ligesom hun beherskede den unge keiser. Naar det var et uudviklet, neppe sekstenaarigt barn af hendes slegt, som fik kronen istedetfor den tyveaarige og intelligente søster, tvivlede hun ikke paa, at hun saa meget lettere vilde kunne beholde magten over hende.

Klokken ni den følgende morgen saa man den keiserlige vogn stanse udenfor Max Joseph af Bayerns bolig. Franz Joseph ilede op ad trapperne og spurgte kammerfruen:

„Er Sissi vaagen?“

„Ja, Deres majestæt! Hun klæder sig paa.“

„Det er godt; — jeg vil gaa ind til hendes forældre.“

Han bad om en samtale under fire øine

med hertugen og hertuginde; og nu anholdt han formelt om prinsesse Elisabeths haand.

Dette var en fornærmelse mod Helene, som hverken Max eller Ludovica havde let for at finde sig i. Men beileren stod fast paa sit. Hvis han ikke kunde faa den, han elskede — sagde han — saa vilde han overhovedet ikke gifte sig.

Forældrene saa sig nødte til at give efter.

Keiseren ønskede, at de endnu samme dag skulde underrette Elisabeth, men at de ikke skulde øve nogetsomhelst pres paa hende for at opnaa hendes indvilgelse.

Hendes moder kaldte hende ind. Af ydre var hun halvt, af sjæl og hjerte helt et barn. I høieste forbauselse slog hun hænderne sammen og udbød:

„Det er umuligt! Jeg er jo kun et barn!“

Hendes hjerte var endnu ikke vaagnet; men i hendes drømme havde kjærligheden holdt sit indtog. Franz Josephs raske frieri tiltalte hendes beslutsomme friluftsnatur. Hun følte sig behagelig berørt af hans ydre og hans væsen. Og uden at betænke sig et øieblik gav hun glædestraalende sit løfte om at blive hans hustru.

Forlovelsen fuldbyrdedes paa Franz Josephs tre og tyvende fødselsdag (18de august 1853).

Ved kirkegangen den følgende morgen traadte keiserens moder et skridt tilbage og betydede

sin næstældste niece ved en haandbevægelse, at hun skulde gaa foran hende ind i Guds hus. Da messen var tilende, tog keiseren sin forlovede ved haanden, førte hende op til alteret og sagde til præsten:

„Hr. pastor! Dette er min tilkommende gemalinde. Giv os Deres velsignelse!“

Om morgenen den 24de august bragte „Wiener Zeitung“ følgende meddelelse:

„Hans keiserlige og kongelige apostoliske majestæt, vor allernaadigste herre og keiser Franz Joseph den første, har under allerhøiest-sammes ophold i Ischl, efter at have indhentet hans majestæt kong Maximilian den anden af Bayerns saavel som brudens høie forældres samtykke, forlovet sig med prinsesse Elisabeth Amalie Eugenie, hertuginde af Bayern, datter af deres høiheder hertug Maximilian Joseph og hertuginde Ludovica, født kongelig prinsesse af Bayern.

Maatte den Almægtiges velsignelse hvile over denne for vort høie keiserhus og keiserriiget saa lykkelige og glædelige begivenhed.“

Folket var begejstret. Det romantiske skjær, som omgav forbindelsen, tiltalte wienerne i særlig grad. Man sværmede for dette barn, som den tre og tyve-aarige keiser havde kaaret til ledsagerinde for livet. Hendes billede spredtes rundt i huse og hytter i det habsburgske

rige; og man blev ikke træt af at fortælle om hendes skønhed og om det enkle, hjertelige familieliv i hendes barndomshjem.

En maaned forblev de forlovede og deres forældre sammen i Ischl. „Lykken straaledede ud af de unges ansigter, veiret var henrivende, livet syntes at ligge for dem som en eneste solskinsdag,“ skrev en dame, der var knyttet til hoffet, i et brev til sin søn.*)

Fra de omliggende steder kom daglig skarer af mennesker til Ischl for at se keiserens brud; de vendte tilbage fulde af beundring for hendes skønhed. Man skrev digte og sange til hendes pris. Rundt om i riget tonede:

„Rose aus Bayerland
Lieblich und traut,
Nun grüsst dich ganz Öst'reich
Als hebre Braut!“

Under denne hyldest viste Elisabeth den fuldstændigste barnlighed. Hvor det var muligt, holdt hun sig beskedent i baggrunden. Man maatte hente hende frem for med eller mod hendes vilje at tvinge hende til at optræde som forgrundsfigur; thi alle østerrigere forlangte at se sin vordende keiserinde.

*) Araeths erindringer.

IV

„Bayerns rose“. — Brudefærd til Donaustaden.

Den tyvende april 1854 tiltraadte Elisabeth sin brudefærd til Wien; hendes forældre og hendes to ældste søskende fulgte hende til keiserstaden ved Donau. Münchens borgere og bønder fra omegnen med sine hustruer og døtre fyldte alle gader i hendes fødeby, som hun drog igjennem.

Overvældet af afskedens smerte reiste hun sig i vognen, med taarefyldte øine tilvinkede hun den hilsende mængde sit farvel.

Dampskibet „Die Stadt Regensburg“ førte hertug Max og hans familie paa Donau'en fra Straubing til Linz. Som paa store festdage hvilede arbeidet overalt. Tusinders og atter tusinders tanker gjaldt i disse dage prinsessen, som ventedes.

I Passau kom en deputation ombord, der hilste hende velkommen ved rigets grænse med følgende ord:

„Venlige, som vore sletter, urokkelige, som vore bjerge, er det østerrigske folks følelser for keiserens brud! Fra dybet af vore hjerter lyder det velkommen, som vi bringer Deres høihed!“

I Linz gik hun iland for at fortsætte reisen med et andet dampskib. Franz Joseph var reist derhen for at modtage hende; men han skyndte sig tilbage til Wien for ogsaa der at kunne byde hende velkommen.

Man havde reist en prægtig æreport, og hele Linz laa i et hav af blomster. Glædesblus var tændte paa de omliggende høider. Theaterforestilling, fakkeltog og serenader foran det hus, hvor den sekstenaarige brud skulde overnatte, afsluttede dagens fest.

Næste morgen (den toogtyvende april) indskibede hun sig med sit følge for at drage videre ned ad Donau. Autoriteterne fulgte hende ombord, og reisen fortsattes under hjertelig hyldest overalt, hvor hun kom. Dampskibet „Franz Joseph“, paa hvilket hun gjorde turen fra Linz til Nussdorf, var fra øverst til nederst smykket med roser. Kahytten var klædt med purpurfarvet fløiel og dækket forvandlet til en blomsterhave.

Det var en herlig vaarmorgen. Jublende

mennesker omrammede floden til begge sider. Alle, som kunde røre sig, var komne for at se sin fremtidige keiserinde.

Flag vajede fra kirketaarne og hustage; sangforeninger var opstillede paa alle dertil egnede steder. Snart sang de:

„Gott erhalte Franz den Kaiser“,

og snart igjen:

„Ein Königskind in die Fremde zieht,
Geführt von innerem Drang,
Dem hängt eine Thrän' am Augenlied,
Dem ist so bang, so bang!

O Königskind, erbange nicht,
Wie fremd auch Flur und Strand!
Wo dich die Lieb' wie hier umflieht,
Da ist dein Heimatland!“

Ombord paa skibet saaes en lysklædt skikkelse, som ilede fra den ene side til den anden. Skjønt hun uafadelig maatte takke for de stormende hilsener, syntes hun ikke at blive træt.

Imidlertid var der truffet store forberedelser til hendes modtagelse i Nussdorf, landingspladsen ved Wien. Fra den tidlige morgenstund var hovedstadens befolkning strømmet derud. Med grænseløs udholdenhed ventede og kjæmpede folk for ikke at blive fordrevne fra de pladse, som de havde erobret sig med møie og besvær.

Der var reist en pavillon med en bred søilehal i nærheden af broen; dens forgyldte kuppel og taarne skinnede i lang afstand. Ved middagstid fyldtes hallen af rigets høieste adel, officerer, geistlighed og spidserne inden den øvrige embeds- og borgerstand.

Paa en terrasse tilhøire havde de fremmede gesandter taget plads med sine damer. Tilvenstre sad repræsentanter for Wiens kommune og for byer i de andre lande, der er forenede under det habsburgske scepter. Pladsen, hvor skibet umiddelbart skulde lægge til, var beklædt med tepper; og paa begge sider af den var der reist tribuner for det keiserlige hof.

I omegnen af Wien havde veiret været overskyet om morgenen. Men ud paa formiddagen jøg heftige vindstød skyerne paa flugt; og himlen straaede i det reneste blaa, da signalerne om eftermiddagen forkyndte, at brudeskibet saaes at nærme sig.

Klokken halv seks lagde det til land under kanonerens torden, musik og festlig klokkeklang. Franz Joseph, som kort før havde vist sig paa pladsen, ilede ombord og omfavnede og kysede sin brud. Umiddelbart efter ham fulgte hans forældre erkehertug Franz Carl og erkehertuginde Sophie. Keiserens moder tog sin svigerdatter i sine arme og førte hende derpaa atter hen til sin søn.

Endelig var det ventede øieblik kommet, da Elisabeth ved keiserens arm betraadte hovedstadens grund. Fra tusinde stemmer lød det i samme øieblik:

„Længe leve keiserens brud!“

Wienernes velkomstraab var af en saa overvældende hjertelighed, at prinsessen nogle minutter blev staaende som fastnaglet ved sin forlovedes side. Glædestaarer fyldte hendes øine og strømede ned ad hendes kinder. Hun kastede et langt blik ud over folkemasserne, som med sydlandsk ild jubledede hende imøde, nikkede til alle sider med et elskværdigt smil og viftede med sit lommelærklæde til de begejstrede tilskuere.

Mange aar er forløbne siden hin dag; ulykker og tab er senere strømede ind over de østerrigske lande og over det habsburgske hus. Men endnu lever øienvidner, som husker dette øieblik og kan fortælle om det yndige billede, som den unge fyrstinde frembød, medens hun stod der i sin ideale skjønhed.

Kjøreturen fra Nussdorf til det gamle keiser slot Schönbrunn var et eneste jubeltog. Klokken halv syv naaede man slottets indgangsport. Her hilsede keiseren endnu engang sin brud velkommen, inden han førte hende op ad den store hovedtrappe, som fra øverst til nederst var

smykket med sydlandske buskvekster og blomster.

Umaadelige menneskemængder havde imidlertid samlet sig i slotshaven. Da Elisabeth viste sig paa balkonen sammen med keiseren, brusede de glade og varme østerrigeres velkomstraab med fornyet kraft. Begeistringen syntes ikke at ville tage ende, og i aftenens løb maatte hun atter og atter vise sig ved vinduet.

Næste dag holdt hun sit høitidelige indtog i Wien.

Ifølge gammel skik foregik kjøreturen fra Schönbrunn til det Theresianske ridderakademi i al stilhed; men desto større pragt og hyldest vilde man ødsle paa brudens vei fra akademiet til Hofburg.

Medens toget ordnedes, trak Elisabeth og hendes moder sig tilbage til de indre gemakker i Theresianum.

Alle huse i Wien og forstæderne var smykkede af loyale hænder; og de gader, som hun skulde drage gennem, var som lutter blomsterhaver. „Elisabeth-broen“, som forener Wien med forstaden Wieden (eller: „An der Wien“) blev indviet samme dag og fik keiserindens navn*).

*) Broen ødelagdes i 1898, faa maaneder før keiserinde Elisabeths død.

Her stod byens borgermestre og kommuneraad opstillet for at byde hende velkommen. Rundt seks statuer af berømte mænd, som prydede broen, havde man virkningsfuldt grupperet seks-ten tusinde af de sjeldneste træer og blomstergrupper fra fyrsterne Lichtenstein og Schwarzenbergs drivhuse; de spredte sin duft langt ud over byen.

Ni tusinde borgere dannede et tredobbelt spalier til Kärnthnerthor, og i kort afstand fra hverandre stod unge piger, som strøede roser.

Saasnart toget havde sat sig i bevægelse, begyndte kanonerne at tordne, og der ringedes fra alle kirker i Wiens forstæder.

Skydningen ophørte, da Elisabeths vogn kørte gennem voldene; men nu forkyndte klokkerne i den indre del af byen, at den vordende keiserinde havde naaet den gamle hovedstads grund.

Den forgyldte galavogn blev trukken af otte mælkehvide heste, hvis hoveder var pyntede med høie, hvide fjærbuske. Ogsaa sæletøi og tømmer var helt forgyldte; og kuske, forriddere og lakaier bar hvide parykker.

Paa vognens bagsæde sad bruden og hendes moder. Den unge prinsesse bar en dragt af lyserød atlas, gennemvirket med sølvbroderier, og derover en hvid kaabe, besat med rosen-

guirlander. Om halsen havde hun slynget et kniplingsskjærf. I hendes rige haar funkede et diadem af diamanter, om hvilket der var flettet en krans af røde og hvide roser. Aldrig havde hun i højere grad fortjent navnet „Bayerns rose“.

V

Bryllupsfest.

Tidlig om morgenen den fire og tyvende april 1854 blev der afholdt fest-gudstjeneste med Te Deum i alle kirker i Wien. Det høje brudepar overvar høimessen i hofkapellet i Burg.

Fra klokken tre om eftermiddagen var folkets sammenstimlen om Hofburg og Augustinerkirken saa uhyre, at gaderne maatte spærres for at holde pladsen aaben for vognene fra slottet.

Der var kommet gjester til hovedstaden fra alle dele af monarkiet og desuden fra de fleste andre lande i Europa. Listen over de fremmede, som i løbet af de foregaaende dage var ankomne til Wien, løb op til henved fem og sytti tusinde mennesker, hvilket for hin tid betragtedes som noget ganske overordentligt. Endog fra Orienten — Alexandria, Smyrna og Saloniki — var der kommet udsendinge til brylluppet.

Den berømte gamle Augustinerkirke, hvor vielsen skulde foregaa, var prægtigt udsmykket. Over høialteret hævede der sig en hvid fløiels baldakin, dekoreret med guld. Under denne stod brudeparrets bedeskamler, der ligeledes var af hvid fløiel. En anden baldakin hvelvede sig over de med fløielsbrokade betrukne sæder, som var stillede frem for de andre fyrstelige personer.

Kirkens vægge og søiler var behængte med damask og kostbare gobeliner, gulvet var belagt med tepper. Fordelte paa hundrede større og mindre kroner og kandelabere udbredte ti tusinde vokskjerter et straalende lyshav. Augustinergangen, der fører fra Hofburgs indre gemakker til kirken, var smykket og oplyst paa lignende maade.

Vielsen skulde finde sted klokken syv om aftenen. Klokken seks fyldtes alle rum i kirken med indbudne gæster. Officerernes brogede uniformer, den ungarske og den polske adels farverige og maleriske festdragter, damernes straalende smykker, ministrenes og de høie embedsmænds guldbroderede dragter, kardinalernes røde kapper, flere af de orientalske udsendinges fantasirige antræk, — alt forenede sig til et billede af eventyrlig virkning.

Før den fastsatte tid havde hofkavallererne

og paladsdamerne i høieste gala begivet sig til Hofburg for at slutte sig til brudefølget.

Festligheden begyndte, da fyrst-erkebiskop Rauscher, keiserens tidligere lærer, og over sytti erkebiskopper og biskopper i sine guldbroderede ornater havde forsamlet sig i sacristiet.

Den øverste c eremonimester meldte hans majest et, at alt var rede.

Toget skred gennem Augustiner-gangens sale i følgende orden: Hoffurererne, pagerne, kammerfurererne, kammerherrerne, geheimeraaderne, de øverste hofembedsm end, erkehertugerne ledsagede af sine overhofmestere og endelig keiseren selv.

Erkehertugerne og hofstaten bar alle sine ordenskjeder. Brudgommen bar feldmarschal-uniform og den østerrigske keiserstats samtlige ordener.

Umiddelbart efter brudgommen kom hans moder, som førte bruden ved venstre haand. Til venstre for Elisabeth gik hendes egen moder, hertuginde Ludovica. Efter dem kom hoffets øvrige damer ledsagede af overhofmesteren.

Den syttenaarige brud straaledede i hele ungdommens skjønhed og lykke. Hendes bryllupsdragt var af tykt, hvidt silket i, prydet med rige guld- og s lvbroderier. Over kjolen bar hun en kaabe med langt sl eb, ligeledes guldbroderet. En diamant-agraf fastholdt det langt

nedfaldende slør af Brüsseler-kniplinger. Brudekransen var bundet af frisk myrt og orangeblomster; den var fæstet paa et pragtfuldt diamant-diadem, som hendes svigermoder havde baaret paa sin bryllupsdag, og som hun havde skjenket Elisabeth i brudegave. Et diamant-collier omslyngede hendes hals; kaaben, besætning og sløifer var fæstede med spænder af brillanter. Paa brystet bar hun den bayerske Therese-orden og det østerrigske stjerne Kors samt en buket af hvide roser.

Keiseren og hans forlovede blev ved kirkens dør modtagne af fyrst-erkebiskoppen, som stænkede vievand paa dem.

Pager havde hidtil baaret prinsessernes sløb; de afløstes nu af hofdamerne. Brudeparret traadte frem til brudeskamlene, og de øvrige medlemmer af de to fyrstefamilier begav sig til sine pladse.

Efter en kort bøn gik Franz Joseph og Elisabeth op til høialteret. De besvarede den geistliges spørgsmaal, vekslede ringe og rakte hinanden haanden.

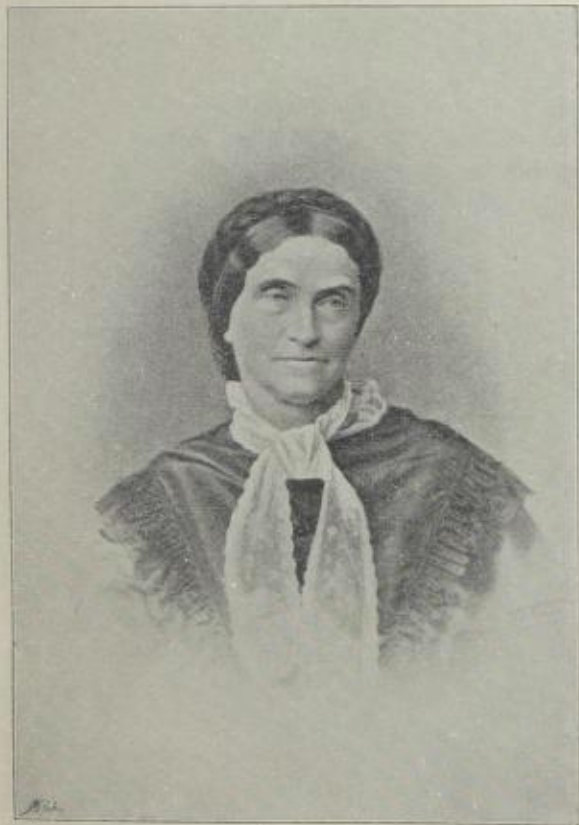
Da erkebispen havde foretaget den kirkelige vielse efter ritualet, lød den første salve fra den infanteri-bataljon, som var opstillet paa Josephs-plads. Fra byens forter forkyndte kanonerne torden i næste øieblik, at Østerrige

havde faaet en keiserinde og ungarerne en dronning.

Jubelraab lød udenfor, og kanonerne blev ved at tordne, medens kirkefyrsten talte til det unge par.

„Hvor fred og enighed og kjærlighedens baand forener mand og kvinde,“ sagde han, „der strømmer lykken ind fra alle sider. — De, høie prinsesse! der nu skal indtage Deres plads paa Østerriges trone, vil i Deres gemal finde en ven, som uopløseligt har forenet sin sjæl med Deres. Han vil føle Deres glæder og Deres lidelser som sine egne; og De kan aabne Deres hjerte for ham med tillid til hans urokkelige kjærlighed. Under alle begivenheder i dette omskiftelige jordeliv vil han med uudtømmelig deltagelse staa Dem nær; han vil være Deres beskytter og Deres kraft, Deres glæde og Deres haab, Deres stolthed og Deres ære!

Hans majestæt keiseren har faaet en stor opgave af Herren. Fra Bodensøen til Siebenbürgens landemerker, fra den italienske flod Po og til Weichselflodens bredder ser otte og tretti millioner mennesker hen til ham og forlanger beskyttelse og hjælp af hans kraft og visdom. Men den byrde, som er lagt paa hans skuldre, er ikke blot ærefuld, den er tung! Den har krævet et stort offer af ham; hans majestæt har skjenket sin sorgfrie ungdom som et offer til

Hertuginde Ludovica
(Elisabeths moder).

sit folk. — De, fyrstinde, er kaldet til at give ham erstatning for den ungdomslykke, som han har ofret!

Den hellige Augustinus siger: Naar hustruen elsker sin mand, fordi han er rig, da er hendes tanker urene; thi da elsker hun ikke egtefællen, men egtefællens penge. Hvis hun virkelig elsker ham, elsker hun ham, selv om han er fattig og blottet for alt. En saadan kjærlighed vil De skjenke Deres høie gemal. Under hans herskerbekymringer vil De være for ham som en ø, der ligger fredelig midt i de brusende bølger, og hvor roser og violer spirer frem. Maatte alt rent, alt skjønt og ædelt finde beskyttelse og pleie hos Deres majestæt, finde et forbillede i keiserinde Elisabeth! Ved siden af Franz Joseph, Østerriges helt og beskytter, skal hans keiserlige gemalinde staa som den første i kvindernes række, ikke blot i kraft af den krone, som kranser hendes pande, men endnu mere i kraft af de dyder, som fra tronens høide vil brede sit milde lys ud over folkene.“ — —

Den dag, da brylluppet fandt sted, benaadede keiseren næsten alle i sine riger, der var dømt for majestætsforbrydelser samt for forstyrrelser af den offentlige orden. Samtidig bekendtgjorde han, at de retsforfølgelser, som var indledede paa grund af lignende forseelser, skulde indstilles.

Med hvilken deltagelse man omfattede monarkens bryllup, beviser den umaadelige mængde menneskevenlige foranstaltninger, som sattes i gang rundt om i hans riger i denne tid og fik brudeparrets navn. Wiener-borgeres gaver muliggjorde, at firti vielser kunde finde sted i andre af byens kirker i samme time som keiserens; de ubemidlede brudepar fik hver fem hundrede gulden til udstyr.

Under de forskjelligste former udvistes en storartet velgjørenhed: fattige børn fik klæder, invaliderne blev bevertede, trængende familier fik gaver og fabrikeiere foranstaltede fester for sine arbejdere.

Franz Joseph skjenkede 200,000 gulden til de fattige paa sin bryllupsdag.

Keiserinden modtog i brudegave seksti tusinde gulden, som hun besluttede at anvende i velgjørende øiemed.

Hun tænkte dog ved denne leilighed ikke paa wienerne alene, men bad om, at alle keiserstatens lande maatte faa sin andel af hendes gave.

VI

De første vanskeligheder under nye forhold.

Da Elisabeth blev gift, sagde man med rette om hende, at som hun var den yngste, var hun ogsaa den smukkeste keiserinde, der nogensinde havde holdt Habsburgernes scepter i sin haand.

Hendes figur var høi og meget slank, hendes hænder og fødder smaa og velformede. De barnlige ansigtstræk var regelmæssige og fine. Om hendes læber kunde der spille et smukt smil, som havde let for at vise sig i hendes lykkeligere dage. Øinene var mørkeblaa og dybe.

Huden var som mælk og blod og gjorde et storartet skjønhedsindtryk i rammen af det mørke haar, der faldt over hende som en tyk, lang kaabe, naar hun løste det op. Undertiden lod hun det hænge ned over sine skuldre skilt

i otte tunge fletter, undertiden samlede hun det oppe paa sit hoved som et diadem.

Paa grund af denne overordentlige haarfyldte var det naturligt for hende at bære hovedet sterkt løftet, med en holdning fuld af kongelig majestæt.

Uden livserfaring og menneskekundskab, som hun var, og opfyldt af den første ungdoms tillidsfulde varme, saa hun livet for sig som en eneste fest: Trofast kjærlighed skulde alle dage ombølge hende, alle hjerter skulde slaa hende imøde. Hun skulde i ubegrænset maalestok kunne være en god genius for sine nærmere omgivelser og for sine folk.

Men efter den første festrus kom skuffelserne tæt og haardt.

Var middelstanden i begyndelsen ret tilfreds med sin keiserinde, saa var dette langt fra tilfældet i de høiere kredse. Aristokratiet i Østerrige er det mest exclusive i Europa; og i deres kredse fandt man, at denne fyrstinde af en sidelinje af det bayerske kongehus var altfor ung og fremfor alt ikke fornem nok til at være deres keiserinde.

Elisabeth mødtes af lukkede hjerter istedetfor af aabne, af en mur af uvilje, kulde og rænker. Hun, som havde tænkt sig at blive et straalende midtpunkt for alles interesse og hyldest, følte sig krænket og skuffet og oplevede, at man

skinsygt søgte at stænge hende ude fra den ære og indflydelse, som tilkom hende.

Det var en ulykke for hende, at hun saa tidligt var kommen paa en plads, der stillede særdeles store krav til menneskekundskab, takt og smidighed, uden gennem sin opdragelse at være bleven opøvet til at fylde den. Hun var en trohjertet, naiv natur, en stakkels fugl, som havde forladt den hjemlige rede, inden den havde lært at flyve.

Alle, som havde kjendt hende i Bayern, holdt af hende. I hjemmet havde der været en umiddelbar livsglæde over hende, der mindede om de skove og fjelde, hun elskede saa høit. Overalt, hvor hun traadte ind skjælmsk og glad, bragte hun med sig et pust af sundhed. Hovedet sad saa kjekt paa skuldrene, ombølget af det lange, mørke haar, medens de mørkeblaa øine betragtede én med et aabent udtryk, lige langt fra koketteri og forlegenhed.

Ved fødselen Wittelsbacher fra begge sider havde hun faaet slegtspræget i fremtrædende grad: hun var uafhængig og stolt, sandhedskjærlig og modig.

I og for sig var hendes naturlighed og sandhedskjærlighed høie dyder; men disse dyder blev til ligesaa mange farer for hende, fordi hun ikke forstod at lempe dem i former, der egnede sig for hoffivet.

Det friske og vaarlige, der hvilede over hende, passede ikke i Hofburg og Schönbrunn.

Vi har i et tidligere kapitel seet, at hendes uddannelse langt fra var fuldendt, da hun blev keiserinde. Den var neppe paabegyndt. Arbeide og tænkning havde hidtil ikke optaget nogen plads i hendes liv.

Dette vidste man ved hoffet i Wien; og man troede, at man kunde more hende med forfængelighedens legetøi, at man kunde lede hende, hvor man vilde, ved hjælp af smiger.

Her saa man dog snart, at man havde taget feil. Visselig var hun ung. Men med sin slegts øvrige eiendommeligheder havde hun ogsaa taget Wittelsbachernes rige og mangesidige begavelse i arv. Hendes aand omfattede smidigt alt, hvad der interesserede hende; og hun forstod at vælge og vrage med megen bestemthed. Denne sterke personlighed gjorde oprør mod at opgive sin individualitet og at komme i hofformernes støbeske.

Dagene i Hofburg, hvoraf den ene lignede den anden, trættede hendes higende aand.

Fra første stund var det tydeligt, at hun afskyede pragt og ceremonier. Hvor lidet hun i andre henseender lignede Marie Antoinette, saa hadede hun etiketten ligesaa høit som denne ulykkelige dronning.

Hoffolkene i Wien, som havde levet under etikettens love, snart sagt fra de saa dagens lys, betragtede disse som naturlige og uundværlige; de var bleven rammen om deres ydre liv, ja, ved vanens magt næsten rettesnoren for deres følelser. Men friluftsfuglen fra de bayerske alper fandt de østerrigske hofformer latterlige og smaa-lige. Hun kunde ikke puste frit i denne lumre luft, hvor hendes vinger hvert øieblik paa dagen følte stækkede.

Kampen mod de gamle former og de nye omgivelser blev hende saare vanskelig.

Det vakte straks en storm, at hun afslog at tage del i den officielle frokost, hvor der blev serveret en mængde varme retter, og at hun istedet derfor forlangte, at man skulde bringe hende brød og pølse og et glas München-øl.

Inden det lavere tjenerskab blev man meget fornærmet paa hende, fordi hun brugte sine sko og støvler en maaned, istedetfor at tage et nyt par hver eneste dag. Tjenerne mente nemlig at have ret til indbyrdes at dele hendes brugte fodbeklædning; og de syntes ikke om hendes tarvelige vaner.

Ved et af de første hofselskaber, hvor hun præsiderede, trak hun mod al skik og brug sine handsker af. Forfærdet gjorde en ældre hof-

dame hende opmærksom paa, at hun stødte an mod formerne.

„Hvorfor skulde dette ikke være tilladt?“ spurgte keiserinden.

„Fordi det er en afvigelse fra regelen,“ lød svaret.

„I saa tilfælde lader vi fra nu af afvigelsen blive regel,“ sagde Elisabeth.

Ingen ung mand kunde være mere forelsket end Franz Joseph var det i sin gemalinde, som han havde opdaget uden hjælp af slegtninge og gesandter.

„Jeg er forelsket som en løjtnant og lykkelig som en gud,“ skrev han til en ven, efter at brylluppet var bleven besluttet.

Men al hans kjærlighed tiltrængtes ogsaa for at forsone dette barn, der var vant til at tumle sig, ganske som hun vilde, med alle de baand, der hørte til stillingen som herskerinde i Østerrike og Ungarn.

Det kom snart til en mængde sammenstød mellem hoffets gamle damer og den unge keiserinde; og tidt maatte keiseren træde imellem for at mægle fred. Han tillod hende gjerne at løse lidt paa de strenge baand fra den gamle tid; men han turde ikke lade hende indføre nye former. Hendes frihedstrang trak derfor ofte veksler paa den unge egtemand's taalmodighed.

Keiserinden elskede inderligt sin Franz,

dog ikke paa samme maade, som han elskede hende. Trods hendes heftige temperament, der navnlig i senere aar af hendes liv ret hyppigt kom tilsyne, laa der i erotisk henseende en vis medfødt kjølighed i hendes natur. Hun var en smule sky ligeoverfor hans lidenskabelige følelser og bevarede i sit forhold til ham en barnlig sjælens renhed.

Hendes svigermoder havde hidtil været uindskrænket herskerinde ved hoffet. Erkehertuginde Sophie havde gjort sig fortjent til denne magtstilling: under sønnens første, meget vanskelige regjeringsaar, havde hun været ham en virksom støtte.

Intelligent som faa havde hun tilegnet sig et skjebnesvangert herredømme over den paa-virkelige keiser. Saalænge der var en mulighed for, at hun kunde regjere i det politiske liv saavel som i hans private, vilde hun ingenlunde give fra sig en smule af sin magt. Den første plads ved Franz Josephs side havde hun forbeholdt sig selv; hun tænkte ikke et øieblik paa at træde tilbage for sin syttenaarige niece.

To kvinder kunde neppe have færre betingelser for at forstaa hinanden end denne svigermoder og svigerdatter, skjønt de var af samme slegt.

Erkehertuginde Sophie var opfyldt af magt-

begjær. Elisabeth satte ingen pris paa magt, og herskesyge var hende fremmed.

Tanten var verdenserfaren; den unge keiserinde havde endnu ingen forstand paa livet. Sophie beherskede keiseren; men præsterne beherskede hende. Elisabeth dyrkede Gud i naturen. Helst undgik hun alle kirkefester; og præsteveldet var hende forhadet.

Den ældre dame yndede ceremonier for selv at spille den første rolle i dem. Elisabeth undrog sig helst alt, hvad der hedte ceremonier.

Erkehertuginde stod i den helt feilagtige tro, at dette barn, der saa uventet havde faaet en keiserkrone, kunde beherskes, hvis hun blev moret og underholdt. Men Elisabeth var fuldstændig blottet for forfængelighed. Hun havde aldrig ønsket at blive keiserinde eller dronning af hensyn til stillingens glans; hun likte ikke engang at bo i en by. Hun vilde sandsynligvis have foretrukket, at hendes Franz havde været en ukjendt fyrstesøn, saa at hun havde kunnet vedblive at følge sin smag for livet i naturen, saadan som hun i opveksten havde nydt det i fulde drag.

Erkehertuginde Sophie virkede i begyndelsen trykkende, senere modstandseggende paa sin niece.

Vi ved, at Franz Josephs brud var kommen til Wien med hjertet fuldt af forhaabninger og

drømme; hun var samtidig kommen med bevidstheden om, at hun fra nu af skulde indtage den første plads ved sin egtefælles side. Men stilsfærdig puffede hendes svigermoder hende tilbage næsten overalt, hvor hun vilde træde ind i kraft af sine rettigheder som keiserinde. Hun traadte overlegent hendes forhaabninger under fødder og sønderbrød haardhændt hendes længsler. Uden hensyn til sin svigerdatters følelser oversaa hun hende ved enhver anledning.

„Madame Mère“, som Sophie kaldtes, skjønt hun i ingen henseende lignede Napoleons beskødne moder, var en stormagt, hvis venskab det var klogt at bevare. Man vidste desuden, at Franz Joseph i erotisk henseende var en omskiftelig og let paavirkelig natur, der sandsynligvis snart vilde blive træt af sin hustru. Elisabeths uerfarenhed gjorde hende lidet skikket til at modstaa rænkerne ved hoffet. Og alle forudsaa, at svigermoderen vilde seire i kampen mellem disse to.

Endnu var keiserinden meget yndet af wienernes bredere lag. Naar det indtagende, syttenaarige barn red gennem Wiens „Prater“ ved keiserens side, erobrede hun mængden og *maatte* erobre den ved sin skjønhed og sin venlighed.

Men de ældre hoffolk mødte hende, som før omtalt, med en kulde og foragt, som kunde have knust en mindre sjælssterk kvinde. Den fattige hertug-datter maatte taale idelige hen-

tydninger til, at hun ikke var værdig til den ære, som var bleven hende til del.

Hendes stolte hjerte formaaede mindst af alt at finde sig i det daglige tryk af en saadan ringeagt.

Det er vanskeligt at tale elskværdigt med graad i halsen, at le, naar taarerne vil trænge frem, at stille sit ydre i det smukkeste lys, naar man helst vil søge en mørk krog for at overgive sig til sin smerte.

Elisabeth var en nervøs natur. Hun viste senere, at hun i store øieblikke kunde bringe store offere; men hver dag at bringe smaa offere laa ikke for hendes karakter. Hun saa sine bedste tanker misforstaaede, sin bedste vilje miskjendt, og hun blev ensom ved sit eget hof.

Keiseren viste hende vedblivende den største opmærksomhed; men ogsaa mellem egtefællerne kom der misforstaaelser, som paa den ene side fandt næring i den unge hustrus saarede stolthed, paa den anden i svigermoderens bestræbelser for at nedsætte hende i sønnens øine. Skjønt hun elskede sin mand, trak hun sig tilbage fra ham. Hun vilde ikke være det besværlige barn, som erkehertuginde Sophie kaldte hende.

Der kom et vemod over hende, et udtryk af stille sorg, som før havde været hende fremmed.

Men denne sandhedskjærlige, kraftige sjæl, som stod i begreb med at modnes, havde ogsaa øie-

blikke af heftig utaalmodighed, der ikke bidrog til at skaffe hende venner. Hun følte modbydelighed ved den kolde verden, hvori hun levede, en verden fuld af egenkærlighed og begjærighed efter vinding og magt. Nervøst og uoverveiet satte hun sig til modværge mod de idelige forfølgelser. Hun behandlede de damer, som hørte til svigermoderens parti, paa en paafaldende kjølig maade, og skjenkede andre sin gunst, som skuffede hende og blev forrædere.

VII

Reiser i riget. — Modersorg.

Intet var oprindelig fjernere fra den unge keiserindes ønsker end at sidde paa tronen i ensom majestæt, kun omgiven af nogle udvalgte, høitstaaende familier. Hun længtede efter at træde ud blandt folket og efter at lære sine undersaatte og sine lande at kjende.

I begyndelsen af hendes egteskab saa man hende meget hyppig paa gaderne i Wien. Naar hun kjørte gjennem hovedstaden, stimlede folk øieblikkelig sammen omkring hende. Man trængte sig tæt ind paa hende, man puffede hverandre, hoppede næsten op i hendes vogn, sloges under spøg og latter for at faa hende at se paa saa nært hold som muligt.

Uden paa forhaand at meddele sin hensigt til nogen og kun ledsaget af en eneste hofdame

spadserede hun en dag i byen. Paa en af de mest befærdede pladse traadte hun ind i en butik, i hvis vindu hun havde seet en gjenstand, som interesserede hende.

Det var ingen behagelig overraskelse for hende, at hun saa hundreder af mennesker staa hoved ved hoved foran butiken, da hun igjen vilde fjerne sig. Kun ved politiets hjælp og med stor møie lykkedes det at bane vei for hende.

Denne spadseretur vakte det største mishag ved hoffet.

„Hendes majestæt tror aabenbart, at hun endnu befinder sig i de bayerske bjerge. Hun glemmer, at hun er keiserinde af Østerrige, og hvad hun skylder sin mands stilling,“ hviskede man rundt omkring hende.

Forskrækket over udfaldet af dette første forsøg paa at blande sig med folket undgik hun fra nu af, saavidt muligt, at vise sig paa befærdede steder; hun indskrænkede sine spadsereture til de afstængte dele af slotshaven og til parkerne ved Schönbrunn.

Men at hun trak sig helt tilbage, vandt heller ikke hoffets behag. De samme mennesker, som nylig havde dadlet hende, fordi hun spadserede paa gaden, dadlede hende nu, fordi hun ikke gjorde det.

„Keiserinden glemmer, hvad hendes stilling

kræver, og at hun er forpligtet til at vise sig for befolkningen saa ofte som muligt," hed det nu.

De ukjærlige domme, der mødte den unge keiserinde, hvad hun saa gjorde, bragte hende kun til at trække sig mere og mere ind i sig selv. De ildesindede hoffolk anrettede en skade, som aldrig mere kunde gøres god igjen. Thi da keiserinden blev ældre og mere moden og selvstændig, havde hun mistet lysten til at vise sig i hovedstaden.

Der slumrede i hendes karakter nedarvede tilbøieligheder til at føre et tilbagetrukket tilskuerliv. Og efter at have lært at elske ensomheden, elskede hun den for høit til mere at ville give afkald paa den.

— — — —

I de fjernere dele af det habsburgske rige: i Böhmen, Mähren, Galizien og i Ungarn ventede man imidlertid med længsel paa at byde hende velkommen.

Keiserparret foretog ogsaa snart flere mindre reiser. Nogle maaneder efter brylluppet besøgte Franz Joseph og hans gemalinde Mähren og Böhmen.

I september 1856 bereiste keiserparret de østerrigske alper, et besøg, der endnu lever i billeder og sange og i befolkningens erindring

omkring i sæterhytterne og i de fra verden udestængte fjelddale.

Fra „Heiligenblut“, hvor man overnattede i præstegaarden, besteg keiseren og keiserinden den høie „Grossglockner“. Klokken fire om morgenen hørte de messen i den lille kirke, før de begav sig paa vei. Ledsaget af et par øvede førere begyndte derpaa bjergstigningen.

Elisabeth red en del af veien, men hendes gemal gik tilfods. 1,800 meter over havet plukede han en buket „edelweiss“ ved en steil skraaning. Han rakte den til sin hustru, idet han sagde:

„Det er de første edelweiss, jeg har plukket i mit liv.“

Ved den saakaldte Wallner-hytte blev keiserinden tilbage for at hvile sig, medens Franz Joseph besteg den høie Glockner-Sattel*). Til erindring om denne bjergbestigning fik Wallner-hydden navnet „Elisabethruhe“.

Fra Grossglockner gik turen til Steiermark, hvor man først standsede i Marburg. Om aftenen den 11te september indtraf herskerparret i Graz, som laa i et eneste lyshav; og hvor de, som overalt paa reisen, blev modtagne med jubel.

Den 17de november samme aar reiste de begge til de italienske provinser, som dengang

*) Glockner-Sattel ligger 2,400 meter over havet.

endnu udgjorde en del af deres riger; krigsskibet „Elisabeth“ førte dem fra Triest til Venedig.

Man havde været forberedt paa, at de daværende politiske forhold og italienernes modvilje mod det østerrigske herredømme skulde give sig udtryk i en noget kjølig modtagelse. Men „Adrias beherskerinde“, som man har kaldt det maleriske Venedig, havde klædt sig i straalende pragt for at hilse den unge keiserinde. Markuspladsen blev illumineret, og der foranstaltedes glimrende maskefester.

Elisabeth vandt alle hjerter ved sin elskværdighed og sin skjønhed. Kvinder af folket kastede sig paa knæ for hende og kyssede hendes hænder. Og Franz Joseph sagde til hende:

„Din ynde har bidraget mere til at erobre dette folk, end alle mine arméer med sine bajonetter og kanoner vilde være istand til.“

Ogsaa i Mailand var modtagelsen saa hjertelig, at keiseren rørt udbrød:

„Jeg har glemt alle tidligere fornærmelser.“

Paa den første fødselsdag, som Elisabeth tilbragte i Østerrige, sendte landdagen i Budapest en deputation for at lykønske hende og for at bede hende om snart at besøge Ungarn.

Dertil svarede hun:

„Efter at forsynet med ligesaa kjære som

uopløselige baand har knyttet mig til kongeriget Ungarn, har dets velfærd været gjenstand for min oprigtigste deltagelse. Mine følelser for dette land er, om muligt, blevne endnu mere levende ved den hjertelige lykønskning, som man har bragt mig idag, og som har fundet et saa begeistret udtryk i Deres tale.

Modtag min dybtfølte tak; og overbring foreløbig mine varmeste hilsener til folket, som har sendt Dem! Forhaabentlig bliver det mig snart forundt at opfylde landets ønske og vise mig i ungarernes midte.“ —

Som bekjendt var Franz Joseph en yngling, da hans onkel, keiser Ferdinand, frasagde sig tronen og trak sig tilbage til Prag for der at ende sine dage.

„Der Blutjunge“, som hans fiender spottende kaldte den attenaarige hersker over det habsburgske rige, maatte næsten samtidig med sin regeringstiltrædelse drage i felten mod ungarerne, som gjorde oprør.

Hans egne kræfter strakte ikke til for at dæmpe urolighederne. Han saa sig nødt til at bede Rusland om bistand. Czar Nicolaus stillede hundrede tusinde af sine soldater til hans raadighed; og ved disses hjælp tæmmede han det gjenstridige land.

Den ungarske revolution 1848—49 blev undertrykt med strengthed. Utallige byer, landsbyer

og herresæder lagdes i aske; og land og folk blødte af næsten ulægelige saar.

Med kvalt forbitrelse bar nationen sin haarde skjebne. Som ugift besøgte Franz Joseph Ungarn gjentagne gange, efter at der var indtraadt roligere forhold; men disse reiser bidrog ikke i mindste maade til at mildne den hadefulde stemning mod ham eller til at bøie folkets seige, passive modstand.

Da han fem aar senere hjemførte sin gemalinde, vedvarede hadet.

Vi ved, at han ved sin formæling benaadede de politiske forbrydere i sine lande. Denne mildhedens handling fra hans side besvaredes endelig ved forsonlige skridt fra den anden.

De første tegn til en venligere stemning var dog ikke rettede mod ham, men mod dronningen. Det var hendes smil, som smeltede isen om ungarernes hjerter, hendes godhed og skjønhed, som lagde den første grund til et bedre forhold mellem dette folk og dets kongehus.

Man erfarede, at Elisabeth med iver havde kastet sig over studiet af det ungarske sprog, som er et af de vanskeligste i Europa. Man vidste, at hun beskyttede landets kunst, og at hun interesserede sig for dets sæder og skikke. Man vidste endvidere, at ungarernes vé og vel var et af de faa omraader, hvor hun søgte at gjøre nogen politisk indflydelse gjældende; og

det fortaltes, at hun havde grædt ved leiligheder, da hendes gemal havde negtet at opfylde ungarernes ønsker.

Det ligger nær at opkaste spørgsmaalet om, hvad mon grunden kunde være til, at denne fyrstinde, som var født langt borte fra Ungarn, som i sin barndom aldrig havde hørt klangen af ungarernes sprog, som aldrig havde drømt om at komme i berøring med dette rige, saa snart og saa varmt begeistrede sig for det.

Gaaden kan kun løses psykologisk:

Da hun betraadte Hofburg i Wien, mellem hvis vægge hun fra nu af var bestemt til at leve, slog der hende en stemning imøde, der aandede dyb uvilje mod det ungarske folk. Hver frisindet bevægelse var en gru for erkehertuginde Sophie — hoffets ledende aand — og for de præster og østerrigske hof- og statsmænd, som var hendes hjælpere. Endnu levede man under det friske indtryk af ungarernes forsøg paa at afryste sine lænker; og den unge keiserinde hørte mange haarde ord og ugunstige domme om sine undersaatte paa den anden side af floden Leitha.

Elisabeth var en oppositionel natur.

Med sin udpræget selvstændige karakter ønskede hun at træde forholdene nærmere for ved eget syn paa sagen at overbevise sig om, hvorvidt hofpartiet havde ret eller ikke.

Derved fik hun snart et ganske andet indtryk, end det, man paa forhaand havde søgt at bibringe hende.

Hun følte sig tiltrukket af ungarernes aabne, trohjertede og ridderlige væsen, og af egenskaber hos dem, som var beslegtede med hendes egen natur.

Gjennem sproget haabede hun at lære folkets inderste væsen at kjende. Hun begyndte at studere dette med et alvor og en iver, der ikke skrækkedes tilbage for nogen vanskelighed.

Hun lærte ikke alene at beherske det til fuldkommenhed, hun talte det, som om hun kunde have været født i landet. Med hensyn til færdighed i det ungarske sprog overtraf hun alle tidligere medlemmer af det habsburgske herskerhus.

„Dronning Elisabeth talte vort sprog frit for hvert spor af fremmed accent,“ siger den ungarske digter Maurus Jókai; „hun talte det som en kjæk kone fra landet, — ikke saa affekteret, som de fleste damer af vort aristokrati. Endnu lyder hendes stemmes sølvklare toner i mit øre.“

Hendes første ungarske lærer var en gammel professor ved navn Homoky. Hans undervisnings-methode var yderst trættende. Men end ikke dette kunde afskrække hendes iver for at naa det maal, hun havde sat sig.

Mange aar senere spurgte hun en herre, der i Theresianum havde havt Homoky til lærer:

„Maatte De ogsaa skrive saa meget? — Jeg maatte skrive saa meget, at mine fingre værkede,“ tilføiede hun.

Homoky havde lært hende den ungarske gramatik og bragt hende til at kunne forstaa lettere bøger. Men dette var hende langt fra nok. Hun ønskede at forbedre og afrunde sin stil samt at skaffe sig grundigt kjendskab til Ungarns litteratur.

Dr. Max Falk, der dengang levede som journalist i Wien, blev nu hendes lærer*).

Han opfattede sin stilling paa en anden maade, end Homoky havde gjort. Opmuntret af ham begyndte hun at læse de bedste ungarske forfattere. Samtidig foretog han folkets historie for hende og dvælede særlig ved den nyere tid. Den af Arneth offentliggjorte franske brevveksling mellem Joseph den anden af Østerrige og Catharina den anden af Rusland fik hun til opgave at oversætte til ungarsk, et arbejde, som morede og interesserede hende overordentlig.

Max Falk var begejstret over hendes flid og

*) Dr. Max Falk, nuværende hovedredaktør af „Pester Lloyd“ og medlem af den ungarske landdag, har skildret den tid, da han var keiserindens lærer, i sine „Erindringer“, som hører til noget af det mest fængslende, der er skrevet om Elisabeth.

den næsten pedantiske punktlighed, med hvilken hun opfyldte sine elevpligter baade i og udenfor timerne. En morgen rakte hun ham sin skriftlige oversættelse til ungarsk, idet hun sagde:

„Igaar var jeg optaget hele dagen med audienser; og igaaftes var der hofkoncert. Efter koncerten var jeg saa træt, at jeg øieblikkelig gik tilsengs. Da jeg havde lagt mig, huskede jeg, at jeg ikke havde skrevet min ungarske stil. Saa rev jeg et blad ud af en almanak, som ligger paa mit natbord, og oversatte en fortælling. Undskyld, at den er skreven med blyant!“

Det varede flere aar, inden hun kom til at aflægge sit første besøg i Ungarn. I mai maaned 1857 reiste Franz Joseph omsider derhen med sin gemalinde. En glimrende modtagelse blev hende til del ved hendes ankomst. Jublende hilste man den unge dronning.

Herskerparret havde planlagt en stor rundreise i landet; men den maatte afbrydes hurtigt.

Keiseren og keiserinden havde dengang to smaa børn, erkehertuginde Sophie og Gisela. Hoffet var neppe bleven installeret i Ofens kongeborg, da man fik bud om, at den to-aarige Sophie var bleven syg.

Lægerne sendte først efterretninger, der beroligede den bekymrede moder. Men ved ankomsten til Debreczin den 28de mai laa der

breve om, at tilstanden havde forværret sig. Forældrene vendte hurtigt tilbage til Budapest. Og den næstfølgende aften døde deres ældste barn.

Med taarer i øinene forlod Elisabeth Ungarn. En af hendes første, store sorger havde rammet hende under hendes første ophold blandt magyarerne. Maaske knyttede kummeren hende endnu nærmere til dette folk, som hun senere i livet skulde lære at elske saa høit, og som til gjengjæld elskede og ærede hende som en moder og en beskyttende engel.

VIII

Kronprins Rudolfs fødsel. — Under krigen 1859.

Vi har i forrige kapitel seet, hvordan den unge keiserinde og dronning under en reise i Ungarn mistede sit ældste barn. Vi har ligeledes seet, hvordan de store forventninger, hvormed hun begyndte livet, brat blev slaaede til jorden ved hendes ankomst til Wien.

Just medens hun bar dette barn under sit hjerte, var der strømmet tusinde skuffelser ind paa hende; men tanken paa de forhaabede moderglæder havde holdt hende oppe under gjenvordighederne.

Udenverdenen saavelsom keiseren og hans hus ønskede og ventede en arving til tronen. Keiserinden længtede efter et barn, der kunde udfylde tomheden i hendes liv.

Neppe et aar efter brylluppet (den femte marts 1855) nedkom hun med en datter, som

blev opkaldt efter keiserens moder. Fra tidlig om morgenen var der strømmet fuldt af folk udover veiene til slottet Laxenburg, hvor hun opholdt sig; og i Hofburg var adelen og de høieste embedsmænd og officerer forsamlede.

Skuffelsen var umaadelig, da man erfarede, at det ikke var en søn. Der herskede dyrtid i landet; og ingen festligheder fandt sted ved den lilles fødsel og daab.

Elisabeth var for ung og uerfaren til at opfatte den almindelige utilfredshed over, at hun ikke havde skjenket riget en kronprins. Men snart læste hun skuffelse i alle ansigter og ikke mindst i keiserens.

Misfornøielsen blev endnu større, og man skjulte den endnu mindre, da hun den 12te juli 1856 atter nedkom med en liden pige*).

Keiserinden opfattede sine moderpligter med største alvor; dengang ønskede hun ikke bedre end at kunne beskjeftige sig med og ofre sig for sine børn.

Men erkehertuginde Sophie tog dem næsten øieblikkelig fra hende. Hun forviste moderen til de pragtsale i Hofburg, hvor hun følte sig fremmed, og anbragte smaapigerne i en afsidesliggende fløi af det umaadelige gamle slot.

*) Gisela, gift 1873 med prins Leopold af Bayern, den nuværende prinsregents næstældste søn.

Uvilkaarlig maatte Elisabeth sammenligne sin egen skjebne med sin moders — husfruen i Possenhofen — hvis indholdsrige liv var fyldt af arbeide og ædel opofrelse for sin børneflokk.

Tanken herpaa lod hende saa meget bitrere føle det sørgelige i hendes egen tilværelse. Selv saa hun sig tvungen til at føre et paradetiv i glansen af sin høie stilling. Hun maatte leve for at dyrke sin skjønhed og for at udstille sine toiletter. Endog hendes moderkjerlighed fik kun lov til at ytre sig i form af en doven lyst til nu og da at søge adspredelse ved at lege med de smaa.

Nødvendigheden af, at hun gav riget en tronarving blev saa ofte og sterkt fremholdt for hende, at hun følte sig ganske betagen. Hun skal en dag have aabnet sit hjerte for sin moder og have spurgt hende:

„Tror du, at Franz vil følge Napoleons eksempel og lade vort egteskab opløse, hvis jeg ikke faar en søn?“

„Du bør ikke gruble over saadanne ting, mit barn. Du ved, at Franz elsker dig inderligt,“ lød svaret. Den kloge moder skal have tilføiet: „Der findes to slags kvinder: de, som opnaar alt, hvad de ønsker, og de, som intet opnaar af, hvad de ønsker. Du synes at høre til de sidste! Du har af naturen udmerkede

evner, og du har en ædel karakter. Men du mangler én egenskab: du er ikke istand til at sænke dig ned til dine omgivelseres standpunkt, og du formaar ikke at bøie dig efter forholdenes krav. Du tilhører en anden tid end vor, den tid, da der fandtes helgener og martyrer. Drag ikke verdens blikke hen paa dig ved altfor meget at være en helgen; men lad ei heller dit hjerte knuses ved at indbilde dig, at du er en martyr^{*)}.

Inderligere og inderligere begyndte Elisabeth at længte efter at blive moder til en søn. Hvis dette kunde ske, haabede hun endnu, at livet skulde forme sig bedre for hende, end det saa ud til i hendes første egteskabsaar.

Kort efter at hun havde fyldt sit tyvende aar, blev hendes brændende ønske opfyldt. Om aftenen den 21de august 1858 nedkom Franz Josephs unge, skjønne gemalinde med en svag og sped, men vakker søn. Tilsidesættende alle ceremonier lagde den lykkelige fader „den gyldne vlies's“ orden i sønnens vugge.

Næste morgen bragte telegrafren efterretningen om keisersønnens fødsel til de fjerneste dele af verden; hundrede og et kanonskud drønedes fra

*) Ovenstaaende citat samt en enkelthed i kapitel XIV er hentet fra „*The martyrdom of an Empress*“.

alle fæstninger i Østerrige og Ungarn. Begivenheden hilstes med jubel af millioner mennesker. Og overalt i det store rige samlede man sig i kirkerne for at bede for moder og barn.

I livsfarlig trængsel, hilset med den mest overvældende hjertelighed, kørte herskeren rundt i sin hovedstad. Et hav af lys var tændt til ære for den nyfødte keisersøn; transparenter med varm hyldest til keiserparret og deres barn var anbragte paa alle optænkelige steder. Overalt sang man folkehymnen, hvori man havde indflettet følgende vers:

„An des Kaisers Seite waltet
Ihm verwandt durch Stamm und Sinn,
Reich an Reiz, der nie veraltet,
Unsre holde Kaiserin.
Was das Glück zühöchst gepriesen,
Ström' auf sie der Himmel aus!
Heil Franz Joseph, Heil Elisen,
Segen Habsburgs ganzem Haus!“

Begeistringen fik ny næring, da kronprinsen ved daaben fik sin store stamfader Rudolfs navn. Da Wiens kommuneraad lykønskede Franz Joseph i anledning af daaben, svarede han:

„Himlen har skjenket mig en søn, som engang vil se et nyt, større og skønnere Wien. Men om byen forandrer sig, saa vil prinsen gjenfinde uforandret de gamle, trofaste hjerter, der, om det skulde blive nødvendigt, under alle

omstændigheder vil bevise ham sin prøvede offervillighed."

Forestillende historiens muse fremsagde den berømte skuespillerinde ved Burgtheatret, fru Rettich, aftenen den 22de august fra scenen en festprolog af Friederich Halm, der begyndte med følgende ord:

„Hier steht das Jahr, der Tag hier eingegraben,
Der Rest der Tafel aber bleibe leer,
Denn ich muss Raum für seine Thaten haben.
Und Grosses, ahn' ich, schreib' ich noch hieher“

Store og smaa poeter spaaede den nye Habsburger hæder og storhed i begeistrede feshymner. En eneste anslog alvorlige toner i det store jubelkor. Det var den senere saa bekjendte digter Ludwig Anzengruber; han ønskede, at den lille aldrig maatte erfare, hvor tungt kronerne kan trykke.

I dette øieblik var Rudolfs moder populær. Hendes fiender forstummede, hendes svigermoder var tilfreds; og selv var hun lykkelig.

„Ingen synes hidtil at have behøvet mig,“ sagde hun, „ikke engang min lille pige, som man saa meget som muligt holder borte fra mig. Men jeg vil ikke finde mig i, at man tager min gut fra mig og lader ham vokse op mellem fremmede mennesker. Han vil trænge til mig, og vi vil gjøre hinanden lykkelige.“

Atter tog hun fejl. Rudolf blev næsten straks forvist til barnekammeret i den længst borte-liggende del af slottet. Forgjeves nedlagde moderen indsigelser mod denne ordning. Svigermoderen var den herskende; og den myndige erkehertuginde vilde ikke tillade, at arvingen til et af Europas mægtigste riger blev opdraget af den unge keiserinde, som efter hendes mening end ikke havde rede paa, hvordan hun selv skulde opføre sig.

Naar Elisabeth tryglede om tilladelse til at varetage sine pligter som moder og fremholdt, hvilken trøst det vilde være for hende at have den lille under sin egen beskyttelse, blev erkehertuginde vred; hun ansaa hende for at have al grund til at være lykkelig og kunde eller vilde ikke forstaa, at hun trængte trøst.

Tilsyneladende havde svigermoderen ret; i ydre henseende havde Elisabeth ved sit egteskab faaet alt, hvad verden har at skjenke. Men hun var ikke overfladisk nok, til at ydre glans kunde give hende erstatning for de skuffede forhaabninger eller udfylde tomheden i hendes hjerte.

Det forværrede hendes stilling, at keiserens næstældste broder, Ferdinand Maximilian, som-meren 1857 egtede kong Ludwig den første af Belgiens ærgjerrige datter Charlotte. Hun slut-

tede sig øieblikkelig til det parti ved hoffet, som var fiendtligt stemt mod keiserinden. Hun blev sin svigermoders yndling; og at hun selv forblev barnløs, var en grund mere for hende til at misunde sin svigerinde.

Mørke skyer trak imidlertid op paa den politiske horisont. Blandt Franz Josephs italienske undersaatte var der heftig gjæring. Ogsaa inden de øvrige dele af det habsburgske monarki herskede dyb misnøie med regjeringen.

Det var ingen hemmelighed, at erkehertuginde Sophie holdt rigets indre og ydre anliggender i sin kraftige haand. I Østerrige talte man aabent om, at det var hende, som erklærede krig og sluttede fred*). Den magt, hun øvede, vakte forbitrelse i vide kredse. Officerer, borgere og embedsmænd udtalte sin uvilje over „skjørteregimentet“.

Da krigen mod Sardinien og Frankrige 1859 brød løs, gjaldt landets ubestridelige interesser og dets rigsbesiddelser mindre for keiserens moder end opretholdelsen af jesuiternes magt.

Elisabeth indsaa tilfulde det uheldige i, at hendes egtefælle ogsaa i politisk henseende lod sig lede af sin moder. Hun brændte af begjærighed

*) Bernhardis memoirer.

efter at gribe ind og faa dette forhold forandret; men hun stod fuldstændig magtesløs.

Man spurgte ikke efter hendes raad, man ønskede ikke engang, at hun skulde have en mening, endsige udtale den.

Medens Franz Joseph kjæmpede ved Solferino og hendes svigermøder skrev breve til de europæiske hoffer og havde timelange konferencer med statsmænd og diplomater, maatte keiserinden indskrænke sin virksomhed til at besøge de soldater og officerer, som kom saarede hjem fra de italienske slagmarker.

Som en barmhjertighedens engel gik hun rundt paa hospitalerne. Hun gik fra den ene seng til den anden, smagte paa den mad, der tilberedtes, og uddelte penge og cigarer.

Hendes opmuntrende ord faldt i saa meget bedre jord, fordi de umiskjendelig kom fra hjertet og var fri for den i hin tid saa almindelige præketone.

Den skinhellighed, hvormed erkehertuginde Sophie omgav alle sine handlinger, var i høieste grad modbydelig for Elisabeth. Hun lagde ikke skjul paa sin uvilje over, at det klerikale parti havde overmagten. Ved en stor hoffest stod den pavelige nuntius i hendes nærhed; hans fødder blev indviklede i hendes lange slæb. Med en vred mine og et heftigt ryk rev keiser-

inden slæbet til sig, saa at den hellige faders udsending holdt paa at tumle om.

Scenen vakte megen munterhed i krogene, da man var overbevist om, at hun ligesaa gjerne, som hun vilde rive hans person omkuld i balsalen, vilde have omstyrtet hans indflydelse i sit slot.

IX

Egteskabelige konflikter. — Elisabeths sygdom. — Hendes ophold paa Madeira.

Statsforretninger, selskabslivets adspredelser, jagtens glæder, samt keiserens tilbøielighed til at vende tilbage til det lette liv, han havde ført som ugift, uddybede mere og mere svelget mellem det unge egtepar.

Franz Joseph havde megen naturlig elskværdighed. Men han havde sine svagheder; og ved nærmere berøring svarede han kun lidet til de ideale forestillinger, som hans gemalinde havde dannet sig om ham.

Hun var en altfor fornem natur til at bruge tarvelige midler for at fængsle ham; hun vilde overhovedet ikke kjæmpe for at bevare hans kjærlighed.

Hendes nedstemthed og hendes voksende ulyst til at tage del i hoffets selskabelighed

bidrog til, at hendes egtefælle fjernede sig fra hende; han blev træt af hendes tilbageholdne taushed, der virkede som en stum bebreidelse mod ham selv.

Naar hun viste sig i hele sin glans af majestætisk kvindelighed, fik de sværmeriske øine et udtryk af mistro og menneskeforagt; og trækene i det aabne, vakre ansigt begyndte at blive afmagrede og skarpe.

Hun blev fremdeles heftig forfulgt af sine fiender ved hoffet. Utrættelig eftersporede de alt, hvad der kunde lægges hende til last med hensyn til hendes ydre optræden; og de fandt sin glæde i at forebringe det for hendes gemal.

Han gled mere og mere bort fra hende.

Elisabeth havde giftet sig uden at vide, hvad egteskabet var; hendes ungdom havde i begyndelsen gjort det umuligt for hende at dele Franz Josephs ildfulde følelser.

Hun var opdragen i strenge grundsætninger med hensyn til dyd og moral; og i sit barndomshjem havde hun havt forældrenes lykkelige samliv for øie. Sikkert havde hun haabet at finde hele sin livslykke i sin egtefælles kærlighed. Hendes ensomme stilling i Wien, midt mellem fiendtlige elementer, havde vakt hendes ønske om at slutte sig dobbelt nær til ham.

Virkeligheden havde styrtet alle hendes illusioner i grus. Det var ikke det, at hun havde

tabt magten over ham; det var maaske ikke engang frygten for at have mistet hans kjærlighed. Men det, som knuste hende, var, at hun havde mistet sin tillid til ham.

For Wittelsbachernes stolte datter var andres medlidenhed den værste forhaanelse, — en almisse, der brændemerkede hende næsten som en tigger. Hun skjulte sin frygtelige skuffelse saa meget som muligt for menneskenes øine. Som den personificerede selvbevidsthed trak hun sig ind i sig selv. Men hun grebes af dyb modbydelighed for den verden, hvor man gottede sig over hendes kvaler.

Ved hoffet, hvor der var altfor meget letsind, til at man kunde taale at se en fuldkommen dyd, søgte man, om man ikke kunde finde nogen svaghed ogsaa i hendes vandel. Men den unge keiserinde var i ordets strengeste forstand en kvinde uden plet.

Hendes helbred led; men hun kjæmpede modigt mod sin physiske svaghed.

Nogen tid efter kronprins Rudolfs fødsel var hun bleven angreben af en sygdom, som lægerne ikke kunde forstaa og forgjæves søgte at helbrede.

Efter gjentagne raadslagninger og undersøgelser mente de omsider at opdage, at hendes lunger var angrebne. De meddelte hende, at hun fra nu af maatte tage mange forholdsregler

for at bevare de svindende kræfter, en meddelelse, som nedslog hende dybt.

For hver dag og hver maaned, som gik, blev hun mere og mere lidende. Man vilde overtale hende til at søge helbredelse ved et ophold paa Madeira, der i hine aar betragtedes som det bedste tilflugtssted for brystsyge. Men skjønt sygdommens herjende indflydelse viste sig tydeligt i hendes forgræmmede ansigt og udtærede legeme, var hun længe utilbøielig til at foretage en saadan reise.

Ved nytårstid 1861 besluttede hun om-sider at drage derhen. Vemodig fulgte man hende paa vei; og mange tvivlede paa, at hun vilde naa levende frem til sit bestemmelsessted. Selv tænkte hun maaske mindst af alle, at hun nogensinde vilde blive rask; men hun bar sin skjebne taalmodig og indgjød sine omgivelser en smerteblandet respekt.

Europa laa i taage og kulde ved hendes afreise. Da hun en uge senere steg iland paa Madeira, mødtes hun af sommer, tropisk vegetation, straalende sol og klar, blaa himmel.

Hendes bolig paa øen havde en henrivende beliggenhed. Huset var bygget i villa-stil og omgivet af en bred veranda. Hofstatens værelser var tarvelige; men keiserindens saloner i første etage var store og elegant udstyrede samt forbundne ved brede fløidøre.

Tæt bagenfor det hus, hun beboede, strækker der sig en bjergkjede, hvoraf enkelte toppe naar op til en høide af fire—fem tusinde fod. Fra indgangsporten førte veie gjennem haven til en bred terrasse ved søen.

I begyndelsen af marts begyndte indhøstningen af sukker. Hele øen prangede i blomsterflor; og keiserinden benyttede det herlige vaarveir til daglige udflugter.

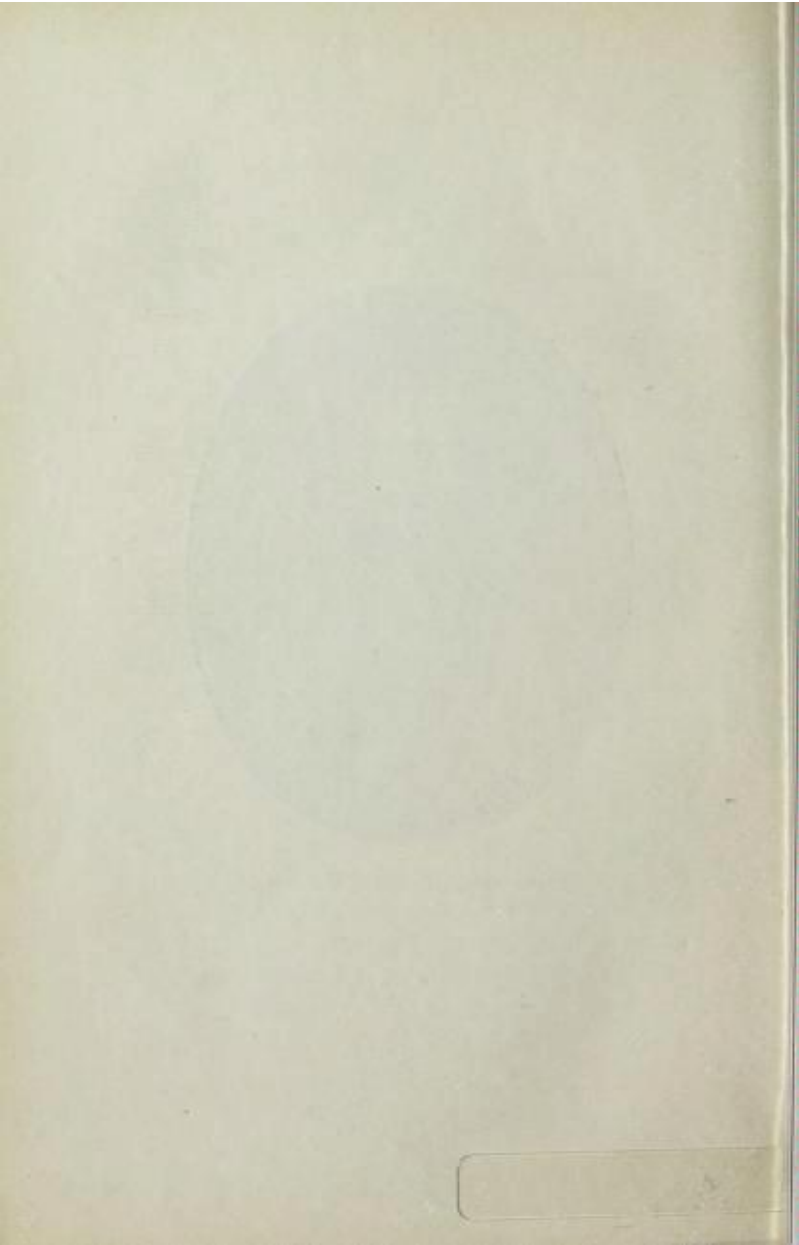
Sygdommen, der saa haardt havde lagt sin haand paa hende, blev tillige en befrier. Takket være den havde hun kunnet rive sig løs fra det knugende hofliv. Og den lange ensomhed styrkede hendes taalmodighed og forberedte hende til de store prøvelser, som forsynet endnu havde i beredskab for hende.

Paa sine vandringer langs stranden havde hun tid og ro til at tænke over sin stilling i Wien og over sin ungdoms kampe.

Hun tænkte paa alle derhjemme i Bayern, som hun havde forladt. Mindet om det stille slot i hendes hjemland, om de eventyr og idyller, som hun havde hørt paa sin faders knæ, steg atter levende frem for hendes tanker. Daglig skrev hun breve til sin mand, til sine forældre og søskende; og hendes søster Helene, som imidlertid var bleven gift med fyrsten af Thurn-Taxis, besøgte hende paa øen.

Franz Joseph i tretti-aars alderen.

Da der sjelden kom skibe til Madeira, var livet derude meget ensformigt. Hun havde altid elsket naturen; nu blev den hende dobbelt kjær.

Hun stod meget tidligt op. Hun studerede sprog og dyrkede musik; men det var ikke tilstrækkeligt til at tilfredsstille hendes virksomhedstrang.

Dette ophold skjenkede hende en ny, rig gave: hun lærte at elske digtningens verden. Naar hun vilde vugge sine smerter til hvile, greb hun til bøgerne. I de lange, ensomme aftener underholdt hun sig med dem som med kjære venner; de stillede hendes hjertes urolige længsler, de hævede hende op over livets pinagtighed.

I Wien ventede man imidlertid paa efterretning om keiserindens død. Men istedet derfor meldtes der, at hendes hoste-anfald blev sjældnere og lettere; og endelig kom der bud om, at det milde klima paa en vidunderlig maade havde virket til hendes helbredelse.

Efter fire maaneders fravær kunde hun atter forlade Madeira.

Da hun i midten af mai maaned vendte tilbage til Østerrige, overfaldtes hun af en frygtelig storm.

Hun foretog reisen paa dronning Victoria af Englands lystyacht „Victoria og Albert“. Som en

nøddeskal kastedes skibet rundt paa det oprørte hav. Næsten hele tiden sad keiserinden paa dækket, skjønt taarnhøie bølger slog over hende og holdt paa at rive hende overbord. Overhofmesteren bønfuldt hende om at trække sig tilbage til kahytten, men til ingen nytte. Hun lod sig binde fast til masten for at nyde det mægtige skuespil af havet i storm.

Den attende mai steg hun iland i Triest. Aftenen i forveien var keiseren og hans følge ankommen for at modtage hende. Tidligt om morgenen gik han ombord paa den keiserlige yacht „Fantasia“ for at reise hende imøde; keiser-skibet ledsagedes af fem festligt smykkede dampskibe, som havde Triests notabiliteter og flere musikkorps ombord.

Udenfor „Porte Rose“ mødtes skibene; og Franz Joseph steg ombord til sin gemalinde.

Klokken ti forkyndte de første skud fra kastellet, at flotillen nærmede sig. Under kanonsalut fra batterier og krigsskibe seilede keiseren og keiserinden over havnen og ind til landingspladsen ved erkehertug Maximilians — den senere keiser af Mexikos — lystslot Miramare, hvor den høitidelige modtagelse fandt sted.

Et berømt maleri fremstiller det øieblik, da den unge, lykkelige erkehertuginde Charlotte omfavner den hjemvendende, skjøne keiserinde

paa den store marmorterrasse, som fører ned til søen.

I Baden ved Wien gjensaa Elisabeth sin svigermoder og sine børn. Fem dage senere indtraf keiserparret i Wien, hvor banegaarden var prydet med blomster.

Veien til slottet blev tilbagelagt i aaben vogn under folkets jubel. Keiserinden hilste uafbrudt med overordentlig venlighed. Og befolkningens oprigtige glæde over hendes helbredelse viste sig saavel ved modtagelsen, som ved den takkegudstjeneste, der blev afholdt den følgende dag.

X

Paa Corfu. — Hjemkomst. — Flugt fra Wien. — Keiserinden under krigen 1866.

Opholdet paa Madeira bragte ikke den varige bedring, som man havde haabet. Keiserinden havde ikke tilbragt mange uger i Østerrike, inden hosten vendte tilbage, og hun atter begyndte at føle sig kraftløs og syg.

Der opstod frygt for, at hendes livlæge havde taget fejl af sygdommen. For at berolige hende tilkaldtes hendes forældres læge, som havde behandlet hende under hendes opvekst. Han opdagede, at hun ingenlunde led af tæring, men af en alvorlig underlivssygdom.

Begge læger var enige om, at hun atter hurtigst muligt maatte bort. De stemte for, at hun denne gang ei burde vælge Madeira, men det nærmere beliggende Corfu til kursted.

Neppe en maaned efter sin tilbagekomst

drog hun til denne ø, hvor hun lykkelig ankom efter tre dages søreise.

I Wien troede man nu sikkert, at hun aldrig mere vilde gjenvinde sine kræfter, og at hun overhovedet ikke havde lang tid igjen paa denne jord.

Hendes livlæge havde fulgt hende. Hendes bolig, der laa en halv times spadseregang fra hovedstaden Corfu, var omgiven af have og parkanlæg.

Der blev taget alle mulige hensyn til hendes svaghedstilstand. For ikke at forstyrre den syge, indstilledes saaledes de kanonskud, som ellers affyredes fra fortet morgen og aften.

Hun kom til at føle sig overordentlig tiltalt af opholdet paa Corfu. Det viste sig inden føie tid, at klimabet der var ulige gunstigere for hendes befindende end klimabet paa Madeira. Og allerede snart efter sin ankomst sporede hun betydelig bedring.

Ikke langt fra det hus, hvor hun boede, ligger bjerget Aja Kyriahi. Paa toppen af dette staar en liden, ensom kirke, omgiven af cyprer.

Hver morgen, før solen stod op, gik hun helt til toppen.

Mange aar senere, naar hun igjen kom til øen, blev hun ved at opsøge denne plet.

„Jeg elsker stedet,“ sagde hun; „her kunde jeg endog fornegte min reiselyst og blive for bestandig.“

Hendes søster Helene af Thurn-Taxis kom til hende ogsaa paa Corfu og blev hos hende den hele tid. Franz Joseph besøgte hende ligeledes flere gange.

Efter et par maaneders forløb kom den glædelige efterretning, at hun syntes at være næsten helbredet.

Henimod slutningen af oktober forlod hun øen og reiste til Venedig, hvor hun denne vinter vilde holde hof.

Vi har tidligere seet, at hun ved sit første besøg havde erobret alle hjerter i Venedig. Trods den politiske spænding, som ikke var bleven mindre i løbet af de sidste aar, kunde hun denne gang atter glæde sig ved befolkningens varme sympati.

Efter at hun her havde vænnet sig til et overgangsklima, skjenkede Ischl og Kissingen hende nye kræfter.

En endnu langt mere festlig modtagelse end den i Triest ved hendes tilbagekomst fra Madeira, beredtes hende, da hun den 14de august 1862 omsider igjen holdt sit indtog i Wien. Hele byen var illumineret. „Gud bevare vort lands moder“, „Velkommen Elisabeth“ og lignende hilsener var anbragte overalt.

Hovedstadens sangforeninger hyldede hende. Og 16,000 fakler svingedes op mod hende, medens borgermester Zelinka i en glødende tale udtrykte wienernes glæde over hendes tilbagekomst.

„Inderlig forbundet med den glæde, som jeg føler ved at vende tilbage til Wien, er min taknemmelighed for den festlige modtagelse, hvorved man overrasker mig her, i mit andet hjem,“ svarede keiserinden. „Wien og Østerrige er, om muligt, bleven mig endnu kjærere og mere dyrebare ved den deltagelse, hvorpaa jeg og min keiserlige gemal under min sygdom har modtaget saa mange rørende beviser fra alle dele af riget. Jeg beder Dem om at udtale min tak til alle, som har taget del i modtagelsen. Jeg haaber, at den lykke, jeg føler ved at være i Eders midte, maa vare ved, og at den ikke maa fordunkles ved noget.“

Keiserinden var paa denne dag bleven modtaget næsten ligesaa jublende, som da hun drog ind som brud; hun var bleven hilset af alle med den mest rørende deltagelse.

Var det mon en forudanelse om noget ondt, som i hendes svartale havde drevet hende til at ytre ønsket om, at hendes ophold i Wien ikke maatte blive afbrudt, og at hendes lykke ikke maatte blive fordunklet? — Sikkert er det, at hendes ophold der igjen blev kortvarigt.

Uventet, uden at meddele sin hensigt til noget menneske, brød hun efter nogle ugers forløb paantyt op fra sin østerrigske hovedstad. Trods det hjertelige gjensyn var udentvivi de gamle egteskabelige vanskeligheder atter dukkede frem.

Keiseren fulgte efter hende for at tilveiebringe en forsoning. Men keiserinden drog videre, gjorde alt for at undgaa ham; og trætt og mismodig vendte han tilbage.

Just fordi hun havde forudsætningerne til at elske sterkere og dybere end de fleste, havde Elisabeth lidt mere end de fleste under sit egteskabs skuffelser. Hvis hendes følelser ikke havde været saa sterke, hendes stolthed ikke saa stor, vilde hun heller ikke være bleven knust saa fuldstændig.

Men som medvirkende aarsag til hendes fornyede oprud fra hjemmet tør man desuden antage, at hun igjen havde mødt ubehageligheder fra sin svigermoders og fra hoffets side, og at hun med smerte havde følt, at erkehertuginde Sophie havde benyttet hendes fravær til at gjøre børnene fremmede for hende.

Maaneder gik hen. Hun vedblev at reise.

Man beklagede keiseren; men mange begyndte at tage parti for den unge, uerfarne keiserinde. Og naar erkehertuginde Sophie nu talte nedsættende om sin svigerdatter, var der

adskillige, som ikke kunde værges sig mod den tanke, at Elisabeth maaske aldrig vilde være draget bort, om ikke hendes svigermoder havde lagt stene i hendes vei for at forurette og forulempe hende.

Misstemningen mellem egtefællerne varede i flere aar.

Efter indstændige anmodninger saavel fra det østerrigske hof, som fra hendes egen families side, lod Elisabeth sig bevæge til en og anden gang at vise sig i Wien. Men saasnart hun havde opfyldt de nødvendigste repræsentative pligter, drog hun atter udenlands.

Keiserhoffets tvang var hende mere forhadet end før, efter at hun havde lært reiselivets frihed og dets glæder at kjende. Hun havde fattet interesse for fremmede nationer, deres sprog og deres sæder; og at gjøre lange reiser blev hende altid mere kjært og altid mere nødvendigt.

For Franz Joseph blev dette forhold i længden næsten uudholdeligt. Kronprinsens helbred var vaklende. Man raadete keiseren til at forsone sig med sine børns moder; og han indsaa, at han burde følge dette raad.

Hans gemalinde var ikke modtagelig for paavirkning. Et af de faa mennesker, der i nogen grad formaaede at indvirke paa hende,

var hendes moder, for hvis karakter hun nærrede den dybeste respekt.

Ved hertuginde Ludovicæ's forestillinger gik det omsider op for hende, at det var hendes pligt at vende tilbage til sine børn. Tiden havde ogsaa dæmpet voldsomheden i hendes lidelser; og ensomhedsfølelsen kom til og skabte fra begge sider længsel efter at finde en form for forsoning.

Alligevel vilde forsoningen maaske endnu ikke paa længe være kommen istand, om ikke ydre tilskikkelser havde grebet medvirkende ind.

Der kom alvorsfulde tider over Østerrige. Krigen 1866 brød ud. Den gamle arvefiende fra Maria Theresias dage besejrede atter keiserstaten; og Habsburgerne trængtes ud af Tyskland og Italien.

Disse begivenheder vækkede keiserindens energie. Den eiendommelige træthed og ligegyldighed for forholdene i hjemmet, som havde hvilet over hende i de sidste aar, gav plads for en dyb medlidenhed med keiseren og hans riger.

Hun vendte hjem; thi hun følte, at hendes rette plads nu var i folkets midte og ved Franz Josephs side.

Endnu var hun i tyve-aarene. Men hendes ungdom var forbi. Hun var reist ud med for-

tvivlelse i hjertet; som en sjælssterk, udviklet kvinde kom hun tilbage.

Det laa hende ikke paa hjerte at indtage sin plads ved hoffet. Men hun tog op et opofrende og forsagende arbejde ved hospitalerne, der indbragte hende navnet: „de saaredes engel“. Kun en eneste gang — ved Rudolfs død — beundrede man hende mere end i denne tid.

Hun besøgte alle militær-hospitaler og indgjød atter de saarede krigere haab og mod.

Dag efter dag gik hun rundt og sad timevis hos hver enkelt patient. Hun talte til hver især i hans modersmaal, undersøgte hans saar, spurgte efter hans slegtninge og personlige forhold og efter ønsker, som hun kunde opfylde.

En soldat ved navn Joseph Feher, søn af en blind zigeunerske fra Topio-Szelo, vægrede sig ved at lade sin arm sætte af. Keiserinden bad ham saa indtrængende om at finde sig i amputationen, at han omsider gav efter. Hun skrev til hans gamle moder, sendte hende penge og meddelte hende, at hun vilde lade sønnen føre til det keiserlige lystslot Laxenburg og sørge for hans fremtid.

En anden dag traadte hun hen til en saaret krigsmand, der ved et sabelhug havde faaet hovedet næsten knust, saa lægerne havde opgivet haabet om at redde ham. Elisabeth satte sig hos ham

og spurgte, om han havde noget ønske; thi hun vilde gjerne opfylde det.

Med bristende stemme svarede han:

„Nu, da jeg har havt den lykke at se keiserinden ved mit dødsleie, har jeg intet ønske mere i denne verden; jeg er tilfreds med at dø.“

Hun delte keiserlige gaver ud til alle de saarede. Selv de svageste forsøgte at reise sig og strække hænderne ud mod hende, naar hun kom. Og naar hun gik bort, raabte de dybt bevægede efter hende:

„Gud velsigne Elisabeth!“

XI

Elisabeth og politiken. — Kroningen i Ungarn.

Stiltiende havde keiserinden atter indtaget sin plads ved det østerrigske hof; og i modgangens tunge dage lærte keiseren at skatte hendes værd.

Erkehertuginde Sophies planer var for anden gang blevne skjebnesvangre for det habsburgske hus; Franz Joseph fik omsider øinene op for, at hendes indflydelse havde været ulykkebringende saavel for hans riger, som for hans familieliv.

Elisabeth blev en veninde for sin mand. I deres senere egteskabsaar talte han tidt og ofte med hende om politiske anliggender og søgte hendes raad. Upaatvivlelig vilde hun have kunnet udøve en meget betydelig indflydelse paa ham, hvis hun havde villet det.

Men hun tragtede ikke efter at spille nogen

politisk rolle. Hun nærede afsky for de snigveie, politiken let fører med sig. Hvis hun ved sjældne anledninger traadte ud af sin selvvalgte tilbageholdenhed, var det kun for at virke forsonende.

„Jeg har for liden interesse for politik og tillægger den ikke nogen større betydning,“ sagde hun. „Politikerne tror, at det er dem, som leder begivenhederne, medens de tvertimod selv bliver overrumplede af begivenhedernes gang. Ethvert ministerium bærer fra første stund af spiren i sig til sit fald. Det eneste, som diplomatiet kan, er at kradse til sig et eller andet bytte fra andre. Hvad der end sker, saa sker det af indre nødvendighed, fordi tiden dertil er kommen“ *).

Greb hun end ikke gjerne ind i politikens traade, saa holdt hun sig paa den anden side vel underrettet om alt, hvad der foregik. Det er betegnende for hendes karakter, at hun med største interesse læste brochurer, som dadlede keiserens politik, og at hun udtalte sin beundring for bøger, hvis salg var forbudt i hendes mands riger **).

*) Ovenstaaende og adskillige efterfølgende udtalelser af keiserinden er hentede fra hendes græske lærer Christomanos's „dagbogsblade“.

***) Blandt disse kan nævnes „Der Zerfall Oesterreichs“ og Horváths: „Ungarns Unabhängigkeitskrieg“.

Der var dog et politisk omraade, hvor hun hyppigt lagde sin indflydelse i vegtskaalen, nemlig hvor det gjaldt Ungarns ve og vel. I sorg som i glæde følte hun sig knyttet til dette land.

I Østerrige betragtede man det som en af hendes dyder, at hun ikke beskjeftigede sig med politik. Ungarerne derimod satte pris paa at vide, at deres dronning anvendte sin indflydelse, naar deres anliggender var under behandling.

Med hentydning til de blodige begivenheder i Ungarn 1849 udtalte hun til historieskriveren Michael Horvath, som hun modtog i audiens, straks efter at han var vendt tilbage fra sin aarelange forvisning:

„Tro mig! Hvis det stod i min mands og min magt, vilde vi være de første til at kalde de mænd tillive igjen, som blev domfældte og dræbte i hin ulykkelige tid.“

Da Østerrige som følge af begivenhederne i 1866 stod paa spranget til at miste Italien, sagde hun til grev Julius Andrassy:

„Naar sagerne gaar skjvt i Italien, saa be-
drøver det mig. Men skulde der ske ulykker i
Ungarn, saa vilde det dræbe mig.“

Hvor hun end opholdt sig, følte hun sig stedse som dronning af Ungarn. Hun tilbragte en sommer ved badestedet Gastein. Sammen med sin hofdame gjorde hun en udflugt til et

nærliggende bjerg, paa hvis høieste tinde der er bygget en hytte.

Damerne traadte ind i den lille fjeldstue. Der laa en bog paa bordet, hvor de besøgende pleiede at skrive sine navne:

Hofdamen skrev: „Elisabeth, keiserinde af Østerrige.“

Da hendes herskerinde saa dette, trak hun sin handske af, greb pennen og skrev nedeunder: „Erzsébet, magyar kiralynö“ (Elisabeth, ungarsk dronning).

Den gjensidige kjærlighed mellem dronningen og det ungarske folk var en mægtig støtte for tronen.

Under krigen 1866 truede preusserne med at rykke mod Wien. Man vidste, at Elisabeth og den lille kronprins i saa tilfælde vilde finde sit sikreste tilflugtsted i Budapest.

Hun ilede did med sin søn. Franz Déak, Andrassy og andre af landets stormænd reiste hende imøde til grænsen og forsikrede hende om ungarernes ridderlige beskyttelse. Hovedstaden modtog hende med jubel; det var ikke langt fra, at den historiske Maria Theresia-scene havde gjentaget sig.

Det er hævet over tvivl, at det for en stor del skyldtes ungarernes hengivenhed for dronningen, at det i seksti-aarene lykkedes Beusts

bestræbelser at bringe forsoning istand mellem Østerrige og Ungarn.

Aktmæssig formaar man ikke at eftervise hendes andel i, at stridighederne foreløbig blev bilagte; men ungarerne paaskjønnede hendes medvirkning i høieste grad.

Rygter om de aarelange misforstaaelser mellem keiseren og hans gemalinde var ogsaa trængte til deres øren. Og da Franz Joseph 1865 aflagde et besøg i Budapest, sagde Franz Déak til ham:

„Sire! Nu, da Deres lande agter at forsone sig, maa De ogsaa sørge for, at der bliver forsoning inden Deres egen familie.“

Den følgende dag sendte Franz Joseph et telegram til sin hustru, hvori han berettede om den hjertelighed, hvormed han var bleven hilset i Budapest. Det var en fin opmærksomhed mod hende, at han besluttede, at landdagen, som godkjendte det nye forhold mellem hans to lande, skulde træde sammen paa „Elisabeth-dagen“ (den fjortende november 1865).

Folkets begeistring flammede høit. Med egne hænder udbedrede Elisabeth St. Stefans-kaaben; og hun broderede trefarvede baand til de første landeværns-bataljoner.

Selv hendes fiender har erkjendt, at hun var fri for koketteri. Alligevel bedaarede hun alle

mænd, som hun kom i berøring med, hvad enten hun vilde det eller ikke. Og hun kunde ikke undlade at føle sig stolt af den beundrende dyrkelse, som viedes hende af Ungarns magnater, efterkommerne af de store mænd, som havde været Maria Theresias hengivne venner.

Franz Joseph var ikke kronet i Ungarn; folket ønskede, at dette nu skulde ske.

Sommeren 1867 blev ønsket opfyldt. Det var en af de første gange i landets historie, at dronningen kronedes sammen med kongen. At man bad om, at saa maatte blive tilfælde, var et høieste ærbødigheds- og hengivenhedsbevis mod Elisabeths person.

Flere maaneder iforveien havde en deputation havt foretræde hos keiseren i Wien for at underhandle om sagen. Umiddelbart fra ham begav deputationens medlemmer sig til keiserinden for at bede hende om at tillade ungarerne at hylde sin dronning paa denne maade.

„Med glæde opfylder jeg det ønske, som folket har tilkjendegivet,“ svarede hun; „det falder sammen med mit eget hjertes ønske. Jeg takker Gud, som har ladet mig opleve denne høitidsfulde stund. Bring folket min oprigtige tak og min hjertelige hilsen.“

Pressburg var Ungarns gamle kroningsstad. Ofen og Pest — eller Budapest, som hoved-

staden nu sædvanligvis kaldes — var 1848 bleven valgt til sæde for landdagen. Den skulde ved denne anledning for første gang være skueplads for kroningen.

Stedets beliggenhed er en af de smukkeste i Europa. Paa en næsten lodret klippe ligger den gamle, imponerende kongeborg. De tre sider af skraaningene nedenfor dækkes af Ofen. Til venstre ligger den flade, heltud moderne by Pest; bag denne sidste ligger uoverskuelige hedestrækninger.

Ved kongeparrets ankomst var begge byer i festdragt. Vaaben, billeder, symboler, faner, flag og vimpler af alle størrelser saaes, hvor man vendte øiet hen. Paa raadhustårnet i Pest havde man anbragt en mægtig St. Stefans-krone.

Høitideligheden skulde finde sted i Mariakatedralen, som ungarene for anledningen havde udstyret med en pragt, der isandhed var fyrstelig.

Aftenen før kroningen kjørte Franz Joseph og hans gemalinde ned for at bese den. Folket, som havde samlet sig overalt, hvor kongeparret viste sig, hilste dem med en begeistring, som ikke vilde tage ende.

Da de skulde forlade kirken, faldt en olding ned fra en trappe, hvorpaa han var klatret op. Han var kommen fra en afsidesliggende del af

landet for idetmindste en gang i sit liv at se „Ungarns gode dronning“.

Elisabeth, som saa ham falde, skyndte sig hen, støttede ham og spurgte deltagende til hans befindende.

Da man udenfor hørte, at hun personlig havde hjulpet den gamle mand, lød atter folkets stormende: „Eljen Erzsébet!“

Byen og omegnen var til trængsel fyldt af magyarer fra de bakonyske skove, schwaber fra bjergegnene i vest for byen, slovakere fra det nordlige Ungarn, serber og kroater fra de sydlige provinser og tyskere fra Siebenbürgen. 60,000 soldater stod opstillede fra jernbanestationen til det kongelige slot, en strækning af seks kilometer.

Den ottende juni 1867 fandt kroningen sted. Kongetoget frembød en rentud eventyrlig glans. De fremmede diplomater og journalister, som var ankomne fra England, Frankrige og Amerika, berettede, at noget saa storartet og malerisk havde man tidligere ikke set under noget himmelstrøg.

I høieste grad virkningsfuldt var det, da kongen og dronningen med sit følge satte sig i bevægelse ned ad slyngveien fra Ofens kongeborg og passerede broerne.

Franz Joseph red en prægtig skimmel; han

var iført kroningskaaben og bar kronen paa sit hoved. Aldrig havde han taget sig mere statelig og imponerende ud.

Men et end mere uforglemmeligt indtryk gjorde Elisabeths majestætiske skønhed. Alle øine var rettede paa hende, da hun viste sig i den pragtfulde, gamle kroningsvogn, der blev trukken af otte spanske skimler, hvis langt nedhængende man og haler var gjennemflettede med guldsnore.

Vognen selv var forgyldt. Paa dens kuppelformede tag hvilede en mægtig krone. Gjennem store speilglasruder var hele dens indre synligt, saa at der fra alle sider var anledning til at iagttage hendes majestæt. Hun var endnu ikke tretti aar gammel, og hun ansaaes for at være den skønneste fyrstinde i den civiliserede verden.

Medens hun kørte fra slottet til Maria-katedralen, lød der uafsladelig øredøvende eljenraab paa hendes vei. Unge piger, klædte i hvidt, strøede blomster for hende; og kanonerne tordnede.

Hun besvarede de jublende tilraab med de venligste hilsener, med sit varme blik fra de straalende øine, der havde saphirens dybblaa glans, og med det hjertevindende smil, hvis ynde i hine aar beundredes af hele Europa.

Umiddelbart efter dronningen fulgte en es-

corte af to hundrede af de yngste og fornemste ungarske magnater. De bar glimrende dragter, smykkede med guldbroderier og ædle stene. De red prægtige heste; tøiler og stigbøiler var af guld og oversaaede med diamanter. Over den venstre skulder havde de tigerskind.

Kongen og hans følge havde taget plads i kirken, da dronningen traadte ind. Hun bar en hvid silkebrokades dragt med et sort fløjelsliv, besat med diamanter, samt et ungarsk diamantsmykke om halsen. Kroningskaaben var af sort fløiel, foret med hvidt atlas. Paa hovedet bar hun den habsburgske huskrone, oprindeligt bestemt for Maria Theresia; den er værdsat til tre millioner gulden og fuldstændig overdækket af diamanter og perler.

Medens kongen blev kronet, sad hun paa tronen i dyb andagt, med foldede hænder. Da Franz Josephs kroning var endt, tog overhofmesteren huskronen af hendes hoved. Kongen opfordrede Ungarns fyrst-primas til at krone dronningen, hvorpaa han atter steg op paa tronen.

Elisabeth knælede ved høialterets nederste trin og kyssede korset, der blev rakt frem mod hende. Ministerpræsidenten havde imidlertid taget St. Stefanskronen af kongens hoved og stillede den paa alteret.

Dronningen blev salvet paa skuldre og arm. Først af overhofmesteren og ledsaget af biskopperne og af sit kvindelige følge gik hun derpaa ind i sakristiet for at aftørres efter salvningen.

Ungarns fyrst-primas stod for alteret. Kort efter traadte hun atter frem for ham og knælede ned. Den høje prælat satte huskronen paa hendes hoved. Ministerpræsidenten løftede den tunge ungarske kongekrone fra alteret og rakte den til kirkefyrsten. Han satte den paa dronningens høire skulder og lod den hvile der, medens han bad en bøn, tog den derpaa tilbage og gav den til ministerpræsidenten, som bar den hen til tronen og i forening med overhofmesteren atter satte den paa Franz Josephs hoved.

Fyrst-primas gav derefter dronningen scepteret i den høire og rigsæblet i den venstre haand og ledsagede hende tilbage til tronen, hvor hun tog plads ved siden af hans majestæt.

I dette øieblik istemte forsamlingen et Te Deum, som tonede mægtigt og festligt under den gamle kirkes hvelving. Kanonskud og geværskud drønedes udenfor, og klokkerne ringede over hele Ungarns land.

Til erindring om kroningen blev der præget mynter, hvoraf halvparten bar Franz Josephs, halvparten Elisabeths billede. Rundt dronningens billede var der indgravet: „Gid lykkens stjerne lyse over hende“.

Efter gammel ungarsk skik modtog kongen og dronningen paa kroningsdagen hver en penge-gave af femti tusinde dukater. Pengene laa i to kasser af sølv, der var høist interessante kunstverker. Franz Josephs var prydet med figurer, fremstillende de berømteste ungarske konger igjennem tiderne. Elisabeths havde samme form og størrelse som kongens, men var prydet med sølv-statuetter af den hellige Elisabeth, dronningerne Adelheid, Marie og Maria Theresia. To engle paa laaget holdt dronningens krone.

Kongeparret anvendte gaven til en stiftelse for enker og børn efter dem, som 1848—49 havde kjæmpet mod Franz Joseph. At forsoningen mellem folk og hersker var fuldstændig, bevises ogsaa af den omstændighed, at Julius Andrassy, der 1849 var bleven dømt til døden som oprører, nu blev ministerpræsident og op-høiet til greve.

Da Elisabeth efter kroningen forlod Budapest, sagde hun til en af de ungarske magnater, som befandt sig i hendes følge:

„Jeg glæder mig allerede til den tid, da jeg kan komme her hjem igjen“.

Disse ord blev hurtigt bekendte og gjorde hende end mere populær.

De høitideligheder, som sattes i forbindelse

med kroningen, de storartede festligheder og den overordentlige begeistring og kjærlighed, som fulgte hvert af hendes skridt i Ungarn, gjorde saa dybt indtryk paa hende, at hun senere aldrig kunde tale om hine dage uden rørelse; og hun betragtede dem som sit livs skjønneste tid.

XII

Keiserinden som moder. — Erkehertuginde Marie Valerie.

De aar, som fulgte efter kroningen i Ungarn, hørte uden tvivl til de lykkelige i keiserinde Elisabeths liv. Hun fulgte med opmærksomhed de daglige smaating, som angik hendes børn, viste en overordentlig godhed og finfølelse ligeoverfor sin hofstat og sit tjenerskab, var venlig, naar hun kom i berøring med folket, og deltagende ligeoverfor sin mands bekymringer og interesser.

Hendes stilling var bleven en anden og lettere, ikke blot fordi hun selv var bleven en moden kvinde, men fordi erkehertuginde Sophies magt var brudt.

Mod Franz Josephs ønske, paavirket af sin ærgjerrige gemalinde, satte keiserens ældste broder Mexikos eventyrkrone paa sit hoved. 1867

blev han dømt til døden af sine undersaatter og skudt i Queretaro. Hans hustru blev sinds-
syg, og hans moder blev aandelig og legemlig
svækket ved denne begivenhed.

Det faldt nu i Elisabeths lod at trøste sin
mand i hans sorg over broderens skjebne og at
støtte og hjælpe sin sløvede svigermoder og sin
svigerinde, der var uigjenkaldelig nedsunken i
vanvidets nat.

Aaret efter kroningen i Ungarn og ti aar
efter kronprins Rudolfs fødsel foregedes den
keiserlig-kongelige familie med en datter, erke-
hertuginde Marie Valerie, som blev født paa
kongeslottet i Ofen den 22de april 1868.

Klokken seks om morgenen forkyndte kanon-
torden fra fæstningshøien den glædelige be-
givenhed.

Det var første gang paa et helt aarhundrede,
at et kongebarn saa dagens lys i Ungarn; og
magyarernes jubel var umaadelig.

Da natten brød frem, illuminerede den un-
garske residens. Glade menneskemasser bølgede
gjennem gaderne. Foran slottet lød uophørlige
eljen-raab fra hundreder af stemmer for kongen,
for den nyfødte prinsesse, men især for dron-
ningen.

Valerie var Elisabeths yngste og kjæreste
barn. Visselig havde hun ogsaa elsket Gisela
og Rudolf. Men da hendes svigermoder med

guvernanters og læreres hjælp tog dem bort fra hende, havde der ikke været alvor nok i hendes kamp for at beholde dem. Hendes moderkjerlighed havde ikke eiet tilstrækkelig fasthed og rolig selvopofrelse, til at hun formaaede at tilvinge sig respekt for sine moderrettigheder; og saa havde hun opgivet det hele og forladt sine børn.

Nu først vældede moderkjerligheden frem hos hende med styrke. Erindringen om udstaaede lidelser trængtes tilbage af den usigelige ømhed, hun følte for det skrøbelige lille væsen, der hvilede ved hendes bryst.

Hun forbeholdt sig fra første stund af at vaage over Marie Valeries uddannelse og pleie.

Den ungarske digter Maurus Jókai har fortalt følgende:

„1869 var dronningen saa god at tillade, at jeg tilegnede hende en af mine romaner. Det kongelige hof opholdt sig dengang i Ofen; og jeg overrakte hende et eksemplar af min bog. Hun talte længe og indgaaende med mig om den ungarske litteratur. Da jeg vilde gaa, sagde hun:

„Vent lidt! Jeg vil vise Dem min datter.“

Hun aabnede en sidedør og vinkede til barnepigen, som kom ind med den lille. Dronningen tog det smilende barn i sine arme og trykkede

det tæt ind til sit ansigt. Aldrig glemmer jeg det skønne syn."

Marie Valerie var som barn svag af helbred. Moderen var den første, som om morgenen kom hen til hendes seng; og om natten gik hun ofte ind for at lytte efter, om hun sov. Naar den lille var syg, veg hun ikke fra hendes leie; kun med vanskelighed fik man hende overtalt til at søge den nødvendige hvile.

Hun indsaa og angrede, at hun under mistemningen mellem keiseren og hende havde forsømt sine børn. Saavidt muligt søgte hun nu at gjøre godt, hvad hun havde forbrudt.

Det lykked s hende dog aldrig helt at gjenvinde sin ældste datters kjærlighed. Gisela, der blev tidlig gift, var stedse noget fremmed for keiserinden.

Ogsaa Rudolf var saa længe bleven holdt borte fra hende, at han i begyndelsen følte sig forlegen og sky, naar han var sammen med sin moder. Men lidt efter lidt forsvandt hans tilbageholdenhed, og hun kom til at indtage en fremtrædende plads i hans hjerte.

Kronprinsen var et indtagende barn; ved tiars-alderen var han allerede hoffets og wienernes yndling. Men under bedstemoderens indflydelse havde der udviklet sig hos ham en egensindighed, forbundet med forfængelighed

og hovmod, — feil, som smertede hans moder dybt.

Hun arbeidede ivrigt paa at udrydde de uheldige følger af det kryberi og den imødekommende smiger, hvormed hans omgivelser havde opfyldt hans indfald og luner; og da han var varmhjertet og let indsaa sine svagheder, havde hun held med sig i sine bestræbelser.

Saa tidt, som omstændighederne tillod det, var hun i hine aar tilstede ved sine børns undervisning. Naar hun var forhindret fra at overvære timerne, lod hun børn og lærere senere give hende beretning om det, som hun havde forsømt. Meget ofte skal hun have sagt til kronprinsens og erkehertuginernes opdragere, at hun ønskede, at hendes børn aldeles ikke maatte blive forvante. Hun passede paa, at lærernes forskrifter blev fulgte nøiagtigt. Ved alle anledninger gav hun dem beviser paa sin velvilje; og hun saa gjerne, at hendes børn viste dem kjærlighed.

Selv lærte hun sine døtre at danse. Den første dans, som hun lærte Valerie, var en ungarsk „czardas“. Hun bestræbte sig for at indgyde saavel Rudolf som Valerie sine egne hjertelige følelser for Ungarn. Det er betegnende, at hun skal have sagt til en af deres lærere:

„Gjør mine børn saa lidet tyske, som det er muligt!“

Paaskesøndag 1872 lod hun biskop Rönay kalde til sig for at tale med ham om erkehertuginde Marie Valeries opdragelse. Hun sagde, blandt andet, til ham:

„Jeg vil ikke betro mit barns undervisning til flere. Jeg vil, at hun kun skal have én lærer, og at De skal være denne ene! Senere vil hun faa ungarske, tyske, engelske og franske selskabsdamer; men De alene skal lede hendes undervisning. Lad os bestemme det ungarske sprog til undervisningssprog, navnlig hvor det gjælder religionsundervisningen. Jeg beder hver dag paa ungarsk med mit barn. Lær hende ikke at blive orthodox, men lær hende at blive religiøs. Religionens trøst i livet trænger vi alle.“

Julaften var den største festdag i den habsburgske keiserfamilie; da den var keiserindens fødselsdag, var der en dobbelt grund til at feire den.

Der blev altid reist to juletræer i Elisabeths egen salon; og hun pyntede ganske alene det mindre, som var bestemt for børnene. Det kostede hende meget hovedbrud at udfinde passende gaver til sin mand, til sine børn og til sin hofstat, da hun altid søgte at gjætte sine omgivelers specielle ønsker.

En dag før jul kom Marie Valerie med bøn-faldende miner hen til sin moder. Hun bad om,

at en del fattige børn maatte faa et juletræ paa slottet, og at dette maatte være forældrenes gave til hende selv.

Keiserinden blev rørt og opfyldte hendes ønske. Fra denne dag og gennem mange aar pyntede hun paa sin fødselsdag altid et juletræ med gaver til fattige smaa.

Elisabeth elskede blomster. Paa sine spadsereture pleiede hun at samle favnen fuld; og paa sine rideture hoppede hun ofte af hesten for at plukke markblomster og fæste dem ved sin sadelknap. Hver dag betragtede hun nøie de fyldte blomstervaser i sine værelser. Saa søgte hun de smukkeste ud, gik med dem ind i keiserens arbejdsværelse og smykkede hans skrivebord.

Fandt hun særlig behag i en enkelt blomst, beholdt hun den hele dagen ved siden af sig og tog den om aftenen med ind i sit sovekammer.

„Mutzerl“, som Marie Valerie kaldtes, havde arvet sin moders kjærlighed til blomsterne. Saa snart hun kunde streife omkring paa egne ben, anlagde hun smaa haver i nærheden af de forskjellige slotte, hvor det keiserlige hof pleiede at opholde sig. Og naar moder og datter var borte fra hinanden, sendte de hinanden blomster, som de havde plukket paa sine udflugter.

Aandens og hjertets baand knyttede disse to inderligt til hinanden. I Wien, i Budapest, paa reiser saa man dem næsten altid side om side. „Valerie er mere end en datter for mig,“ sagde hendes moder, „hun er min hjerteveninde.“

Keiserinden var endnu ikke gammel; men hun havde lidt meget og følte sig derfor ældre end sine aar. Da Valerie voksede til, skjenkede datteren hende noget af sin vaarstemning; dette yngste barn blev solskinnets over hendes ældre aar.

Til erkehertuginde's mest fremtrædende egen-skaber hørte hendes fordringsløshed og paafaldende tarvelighed, hendes godhed og hendes varme kjærlighed til moderen.

Elisabeth troede blindt paa sportens evne til at vedligeholde legemets sundhed og kraft. Hun ønskede at opdrage sin datter til en ligesaa ivrig rytterske, som hun selv var; og hun lærte hende at fegte.

Men Valerie havde kun delvis arvet sin moders kjærlighed til naturen; og hun delte ingenlunde hendes begeistring for milelange fodvandring og voldsomme ridt.

Derimod havde hun arvet Wittelsbachernes interesse for litteratur og kunst. Som barn skrev hun allerede smukke digte; og hun studerede med iver de forskjellige tidsalderes digtere.

Moderen huskede de naalestik, hvormed man i Wien havde saaret den syttenaarige keiserinde paa grund af hendes mangelfulde kundskaber. Hun havde længst begyndt at udfylde lakunerne i sin viden. Sammen med sin datter kastede hun sig over studiet af sprog og literatur. Time efter time kunde hun sidde bøiet over græske og latinske forfattere; og da hun havde en ypperlig hukommelse, lærte hun udenad de smukkeste steder af deres verker.

Ved bedømmelsen af Valeries poetiske arbejder, der fylder mange tykke bind, havde hun alene den afgjørende stemme. Hun var den eneste, for hvem intet forblev en hemmelighed, af hvad der vedrørte datterens aandsliv; og en rosende udtalelse fra keiserindens læber var den største glæde for den unge digterinde.

Valeries kjærlighed til sin moder har fundet et varmt udtryk i flere af hendes digte. Over Franz Josephs seng i jagtslottet Mürzeg hænger et digt fra hendes femtende aar, hvor hun skildrer Elisabeths barndomshjem, hendes fødsel julaften og sine forældres lykkelige forening. Hun synger om moderen:

„Und wenn auf des Kaisers Haupte,
Manchmal drückt die Krön',
Ist für seine Müh' und Sorgen,
Sie der schönste Lohn.“

Maaske opdagede hun senere, at den elskovs-idyl, som hun havde besunget, forlængst var en svunden drøm, og at keiserparrets samliv ikke havde været saa idealt, som hun havde skildret det.

Hun elskede begge sine forældre. Men eftersom aarene gik, sluttede hun sig stedse inderligere til keiserinden; det syntes, som ønskede hun at give hende erstatning for det ensomme liv, som hun havde ført, og for den kjærlighed, som hun havde maattet savne.

XIII

Keiserinden som rytterske og hesteven.

Nogle aar efter bryllupet besøgte keiseren og keiserinden i forening en maleriudstilling i Wien. Keiseren ønskede at gjøre nogle indkjøb, men overlod valget af malerierne til sin gemalinde.

Faa dage efter gik Elisabeth gjennem udstillingen, ledsaget af en hofdame, for at udføre Franz Josefs hverv. Hun udpegede fire og tyve billeder, som blev indkjøbte og sendtes til slottet: Alle fremstillede heste af forskjelligt udseende og i forskjellige stillinger.

Det, som interesserede hende mest i „Hofburg“ og „Schönbrunn“, var de keiserlige stalde. Som regel tilbragte hun sine morgentimer i det keiserlige ridehus galopperende rundt paa den ene hest efter den anden; og om aftenerne red hun paa de private veie i parken.

Hun elskede overhovedet kraftige legemsøvelser, bjergstigninger, fegtning og voldsomme jagter. Skjønt hun først ved tyveaars-alderen lærte at ride godt, blev hun en af de ypperste og modigste ryttersker i Europa. Ligegyldig for etiketten sluttede hun venskab med dristige skoleryttersker i de forskjellige cirkus, som gje-stede Wien.

Hvis hun ikke havde været keiserinde, vilde hun have været verdens første kunstberiderske og den mest udmerkede lærerinde i ridekunst. Autoriteter paa dette omraade har erklæret, at hun havde en enestaaende evne til at sætte sig i umiddelbar, næsten magnetisk forbindelse med hesten, naar hun red.

Hendes fine kvindehaand ledede med forbausende sikkerhed de ustyrligste dyr; under de vanskeligste omstændigheder forstod hun at bevare sin magt over dem. Og selv de mest onskabsfulde heste lod sig gjerne klappe af hende.

Træthed kjendte hun ikke eller lod den ial-fald aldrig komme tilsyne. I sine ældre aar bar hun reiselivets anstrengelser med største lethed; i yngre aar vakte hendes foragt for farer, hendes udholdenhed under legemlige anstrengelser paa en gang forbauselse og beundring.

Hun satte over de høieste gjærder uden tegn til frygt. Ved jagterne sprængte hun som oftest

uden videre over hindringer, hvor uforfærdede ryttere gjorde holdt. Og hun skræmte næsten livet af direktøren for rideskolen i Wien ved at forlange, at han skulde sende hende de ustyrligste dyr, han havde.

Oftere styrtede hesten under hende, og hun kom tilskade; men saadanne uheld formindskede ikke hendes lidenskab for ridningen.

I nærheden af det keiserlige jagtslot Mürzeg gaar der en vei gennem skoven, som gennemskjæres af et fossefald; tidligere kunde man kun komme over denne fos ved hjælp af en smal træbro.

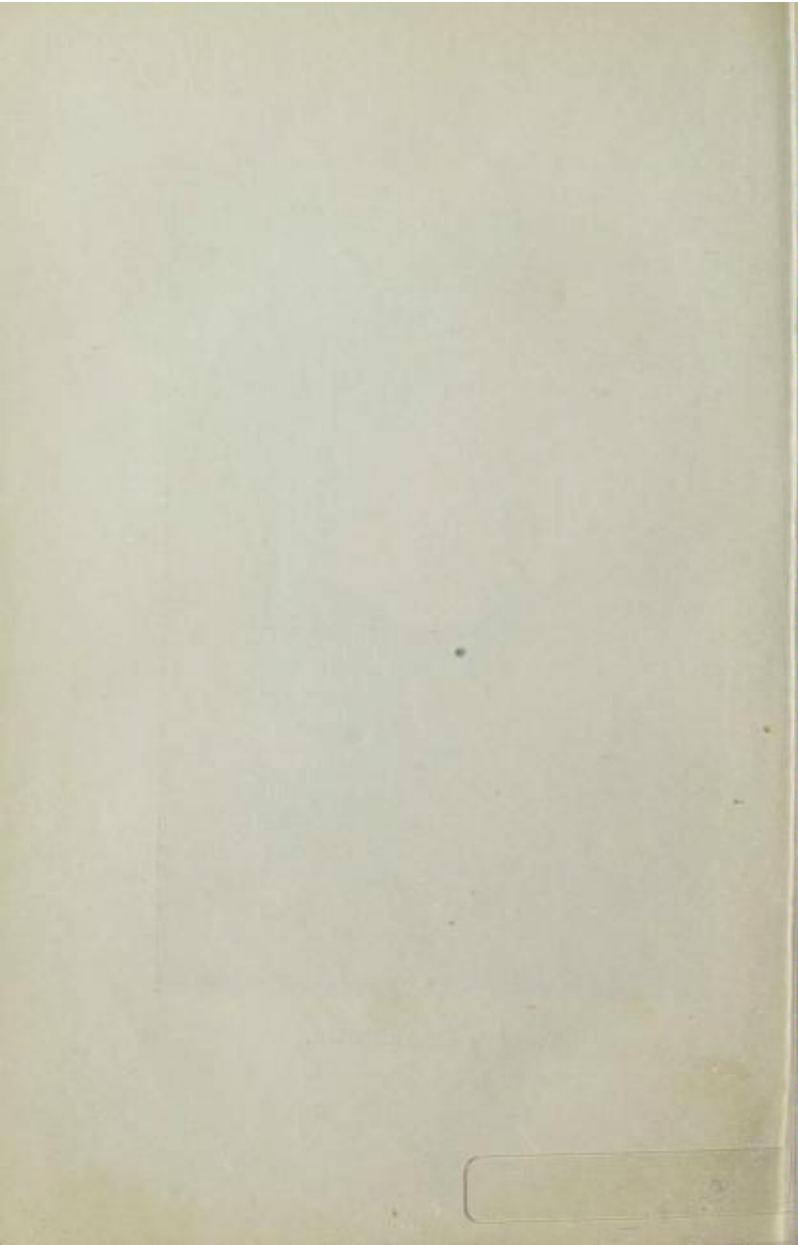
Engang i begyndelsen af otti-aarene vilde Elisabeth ride over denne bro. Det viste sig, at den var raadden; den gik istykker under hestens vegt.

Den modige rytterske bevarede sin koldblodighed; takket være hendes ro og mod lykkedes det nogle tililende vedhuggere at frelse hendes liv.

Til erindring om hendes redning har man i en nærliggende klippe ladet indhugge et billede af rytternes skytshelgen, St. Georg. Under billedet er der indridset følgende digt af Marie Valerie:

Keiserinde Elisabeth tilhest.

„Heiliger Georg! Reitersmann,
 Der vor Gefahr uns schützen kann!
 Der meine Mutter oft beschützt,
 Wo keines Menschen Hilfe nützt!
 Ich bitte Dich mit Zuversicht —
 Verweiger' mir die Bitte nicht: —
 Beschütze stets das theure Leben,
 Das mir das Licht der Welt gegeben.“

Det er neppe troligt, at Franz Joseph ubetinget yndede, at Østerriges keiserinde og Ungarns dronning tilbragte mange timer af sin dag i ridehusene, og at hun omgikkes jockey'er og kunstberidersker som ligestillede. En kavalleriofficer skal have sagt til keiseren, at han ikke kunde begribe, at han tillod sin gemalinde de vilde ridt og jagter.

„Ak, min unge ven,“ skal keiseren have svaret, „De kjender nok ikke kvinderne endnu. De gjør, hvad de selv vil, uden at spørge efter vor tilladelse.“

De, som har seet keiserinde Elisabeth som rytterske, erklærer enstemmig, at dette var et uforglemmeligt skjønt syn. Hun bar næsten altid en mørkeblaa ridedragt, besat med pelsverk, en lavpullet silkehat og tykke ridehandsker. Hendes ridedragt sad som støbt om hendes slanke figur. Man saa hende aldrig med en blomst eller en baandsløife; det eneste, der kunde synes overflødigt paa hendes dragt, var

en sort vifte, som hun holdt i haanden eller havde hængende i en rem, fæstet til sadelen.

Denne vifte holdt hun meget ofte op for sit ansigt. De, som ikke kjendte hende, troede, at hun gjorde det for at bevare sin smukke hud; men de, som kjendte hende nærmere, vidste godt, at hun benyttede viften saa hyppigt, fordi hun havde rædsel for fotografer og tegnere, der overalt var i hælene paa hende for at opfange hendes billede.

„Jeg lader mig høist ugjerne fotograferes,“ sagde hun; „hver eneste gang i mit liv, naar jeg er bleven fotograferet, har der mødt mig en ulykke.“

Wienerne fandt hendes lidenskab for ridning overdreven og kaldte hende haanende „cirkusryttersken“. Ungarerne, som beundrede hende paa hesteryggen, kaldte hende „amazonernes dronning“. Hun vidste, at hendes kjærlighed til ridekunsten blev mistydet af mange. Men hun havde elsket denne sport fra sin barndom; og efter hendes aarelange sygdom havde lægerne tilraadet hende at dyrke den. Hun forblev derfor ligegyldig for den kritik, der rammede hende.

Personlig drog hun omsorg for sine heste; og hun havde altid gulerødder og sukker i lommen til dem. Hver morgen indfandt hun sig i stalden for at klappe dem og se efter, om de

blev godt forpleiede. Hun gik endog undertiden ind i rummene og børstede og pudsede med egne hænder sine yndlings-dyr.

Paa slottet Schönbrunn havde hun et værelse, hvor alle vægge var bedækkede med billeder af heste.

„Se,“ sagde hun til sin græske forelæser, idet hun viste ham dette rum, „alle disse venner har jeg mistet og ikke vundet en eneste igjen. Mange af dem er gaaede i døden for mig, hvilket ikke et menneske nogensinde vilde gjøre; menneskene vil snarere dræbe mig!“

Hun følte et overordentligt velvære, naar hun paa hesteryggen sprængte gennem de østerrikske skove eller over de ungarske sletter. Men hun red ogsaa for at nedkjæmpe misstemninger, som begyndte at faa magt over hendes sind.

Saavel paa faderens som paa moderens side havde hun slegtninge, hvis livsvandring havde bragt dem stadig nærmere mod vanvidets afgrund. Og adskillige medlemmer af hendes familie stod paa den uhyggelige grænse mellem de fixe idéers tusmørke og sindssygdommens nat.

Eftersom aarene gik, merkede hun mere og mere, at hendes nervøse natur havde flere af slegtssygdommens symptomer. Det er neppe tvivlsomt, at hun i de sidste tyve aar af sit liv følte hos sig spiren til den sindets sygelighed,

som er eiendommelig for medlemmerne af det bayerske kongehus.

Hun søgte legemlige anstrengelser for at jage mørke tanker paa flugt.

Hun red milevis i galop i den dæmrende morgen eller i den af stjerner oplyste nat; hun red bort fra mennesker og forhold, som pinte og trættede hende.

Halve dage kunde hun sidde paa hesteryggen; som en stormvind susede hun forbi de fredelige landboere, der stansede og saa efter hende.

Disse ridt dulmede hendes angst, beroligede hendes anspændte nerver. Storm eller regn, varme eller kulde havde intet at betyde for hende. Mangengang sad hun gjennemblødt i sadelen, men hun tog ingen skade deraf. Hun syntes paa disse ture absolut uimodtagelig for legemligt ubehag eller besvær; og hun pleiede ikke at sagtne sin fart, før hesten under hende skjälv af træthed.

XIV

Lystsloppet Gödöllö. — Elisabeth som dronning
af Ungarn.

Umiddelbart efter kroningen i Budapest førte ungarerne sin dronning lystsloppet Gödöllö ikke langt fra hovedstaden. Det ligger fornemt tilbagetrukket i en skov. I de lange tidsrum, hvor ingen af kongefamilien opholder sig der, hviler den dybeste fred over egnen. Zigeunerviolinernes snart jublende, snart klagede toner er omtrent det eneste, som afbryder naturens stilhed.

Mange aar igjennem var Gödöllö Elisabeths kjæreste opholdssted. Her levede hun glade, sorgfrie dage. Her holdt hun sine store jagter; her var hun frue i sit eget hus.

Hun tilbragte en stor del af sytti-aarene paa dette slot. Sædvanligvis stod hun op klokken fire om morgenen. Klokken fem var hun i

sadelen og red til klokken elleve, da frokost-tiden var inde.

Hendes streiftog over sletterne førte hende hyppig til en cziko-leir; og hun forsømte aldrig at passiare med disse den ungarske pusztas beduiner, halvvilde folk, som interesserede hende levende. Med den øvede rytterskes beundring betragtede hun deres heste. Hun bragte dem gaver; og hjertelige tilraab hilste hende altid, naar hun galopperende nærmede sig deres leir.

Hun elskede de vide, ungarske sletter, dette kostelige terræn for ryttere. Siddende paa hesteryggen gennemstreifede hun paa kryds og tvers egnen om Gödöllö, hvor hun kjendte hver eneste skovsti.

Det gik i hine aar livligt til paa hendes slot i Ungarn. Hendes parforce-jagter var berømte over hele Europa; og værelserne var fyldte af jagt-trofæer.

Franz Joseph, kronprins Rudolf, prinsesse Valerie og fremmede gæster pleiede at kjøre til det sted, hvor jagten afsluttedes. Naar kongen og børnene saa dronningen komme ridende, viftede de til hende med hvide tørklæder. Hun var næsten altid den første ved maalet, næsten altid tre—fire minutter foran de andre.

I nærheden af slottet ligger en havremark; der viste hun sig ofte klædt i en kort kjole og

med en sigd i haanden før selv at skjære korn til sine yndlingsdyr.

„I Gödöllö har jeg et træ, som er min bedste ven,“ sagde hun faa aar før sin død til en af sine forelæsere. „Hver gang jeg kommer derhen, og naar jeg reiser derfra, gaar jeg til det, og vi ser nogle minutter i taushed paa hinanden. Det gamle træ ved alt, hvad der bor i mig; og jeg betror det alt, hvad der er hændt mig i den mellemtid, da vi har været borte fra hinanden.“

Naar hun var i Østerrige, dreves hendes tanker længselsfuldt mod Ungarn, hvor hun følte sig ganske anderledes hjemme, fordi hendes hjerte slog i takt med dets impulsive, romantiske folk.

Hele vintre tilbragte hun i dette land. Adel, middelstand, arbejdere, og ikke mindst den fattigste del af befolkningen i Budapest forguede sin skønne dronning, som søgte alle anledninger til at opholde sig blandt dem, og som viste sig i deres midte, klædt i deres nationaldragt.

De saa hos hende mange træk af sjælsskønhed, som vakte deres beundring. Hun havde mod til at gennemvandre Budapests fattigste kvarterer ikke som en flygtig tilskuere, men som en barmhjertig søster, der opsøger den menneskelige elendighed for at afhjælpe den.

Stedse øvede hun sin velgjørenhed mest muligt i det skjulte. Naar hun i politiets indberetninger eller i avisernes forbryder-rubriker læste om ulykkelige, som nøden havde drevet ind i gruopvækkende handlinger, gik hun ud for at hjælpe dem.

Hun blev mangengang trang om hjertet paa sin vandring i mørke, snevre bagtrapper, og naar hun kom ind i tagkamre saa lave, at hun maatte bøie hovedet for ikke at støde sig. Men aldrig vidste hun, hvad frygt vilde sige.

Naar hun boede i Budapest, pleiede hun tidlig om morgenen at snige sig ud af slottet for at udføre sine barmhjertighedsgjerninger. Somoftest var hun ledsaget af en eneste hof-dame, undertiden gik hun ganske alene. Hun var yderst tarvelig klædt, tog veien til de fattige bydele og gik sikker og tryk blandt bærmænd af byens befolkning. Forholdsvis faa af de trængende, som hun besøgte, vidste, hvem hun var. Men hendes venlighed og gavmildhed gjorde, at hun blev betragtet som en engel.

Ogsaa i skumringen gik hun ofte til de fattige, og hun spredte sollys over mangen sygeseng ved sine gaver og sit smil.

Episoder fra hendes liv, der vidner om menneskekjærlighed og aandsnærværelse, fortælles i mængdevis af ungarene. Her følger en enkelt:

En novemberdag red hun paa jagt til Magyarod. Veien derhen fører forbi en dyb bjergkløft. Uventet saa hun en kone foran sig, som nærmede sig kløften. Hun var blind og gammel; hendes ledsagerske havde forladt hende.

Elisabeth stansede øieblikkelig, sprang af hesten og hjalp hende tilbage til en sikker hvileplads ved veien. Hvis hun ikke var kommen i det afgjørende øieblik, vilde den gamle upaatvivelig være styrtet i afgrunden.

Nogle minutter senere dukkede en liden pige op, som skulde have ledet den blinde. Dronningen, der var meget heftig, gav hende ingen blid behandling, da hun viste sig.

Enkelte scener af hendes liv i Ungarn var ogsaa ret komiske. Saaledes red hun en aften gjennem Budapests forstæder, ledsaget af en hofdame. De to ryttersker kom forbi en hytte, som laa alene i udkanten, lidt borte fra landeveien. Indefra hørtes forfærdelige nødraab. Det var en kvindestemme, som raabte om hjælp; hun befandt sig aabenbart i største fare.

Følgende øieblikkets indskydelse hoppede Elisabeth af hesten og sprang frem til hyttens dør; hofdamen fulgte hende.

Damerne skjød døren op. I næste minut befandt de sig i et lavt, smudsigt rum. En kjæmpekarl, der saa ud som en rigtig røver,

slæbte en kvinde rundt paa gulvet efter hendes lange, udslaaede haar, medens han samtidig tildele hende en række voldsomme spark.

Dronningen gav ham et slag i ansigtet med sin ridepisk.

Saa overrasket blev manden over hendes uformodede tilsynekomst og hendes kraftige angreb, at han øieblikkelig slap sit offer og i forbauselse stirrede paa hende.

Elisabeths egen forbauselse blev imidlertid i næste øieblik endnu større, da den mishandlede kone reiste sig og sprang frem som en tigerinde. Paa det groveste gadesprog overøste hun den fremmede dame med skjældsord, fordi hun havde vovet at slaa hendes mand.

Dronningen begyndte at le. Hun tog et guldstykke op af lommen og rakte det til manden.

„Slaa hende, min ven,“ sagde hun til ham; „giv hende saa meget bank, som hun fortjener. Hun bør have prygl, naar hun er saa trofast mod Dem.“

Sommeren 1886 hjemsøgte Budapest af en kolera-epidemi. „Ungarernes moder“, som man nu kaldte Elisabeth, opholdt sig dengang i Ischl. Øieblikkelig udtalte hun ønsket om at besøge hospitalerne. Men den daværende ministerpræsident, Coloman von Tisza, modsatte sig hendes ønske. Paa den ene side var faren ikke saa

stor, at befolkningen var greben af panik, hvilket vilde have retfærdiggjort en saa overordentlig foranstaltning som dronningens pludselige ankomst til epidemiens arnested. Paa den anden side var det ingenlunde farefrit for hende at opholde sig i Budapest; han erklærede derfor, at hans ansvarsfølelse tvang ham til at fraaade denne reise.

Foreløbig gav hun efter for ministeren. Men trods koleraen og en koppe-epidemi reiste Franz Joseph kort tid senere derhen for at aabne rigsforsamlingen; og nu var hun ikke længer at bevæge til at forblive i Ischl.

„I farens stund er min plads ved min gemals side,“ sagde hun.

Ganske uventet ankom hun til Gödöllő, hvorfra hun ledsagede kongen paa hver eneste kjøretur til byen.

Sin kjærlighed til Ungarn aabenbarede hun i sit forhold til Franz Déak. Landet skyldte ham for en stor del sin gjenvundne frihed. Men han havde afslaaet alle titler og penge-gaver, som man havde budt ham til tak for hans tjenester.

Meget hyppigt viste dronningen ham opmærksomhed og venlighed. 1875 blev den ungarske statsmand alvorlig syg. Den 25de januar 1876 kom dronningen fra München til Ofen. Det første spørgsmaal, som hun i slot-

tets forhal henvendte til biskop Rónay, var:
„Hvordan gaar det med Déaks helbred?“

Det blev sagt hende, at han aabenbart ikke havde lang tid igjen at leve. Elisabeth besluttede at besøge den syge. Fintfølende, som hun stedse var, lod hun imidlertid først forespørge, om det tillodes hende at se til ham.

Folket havde trængt sig om den store fædrelandsvens bolig, da hun kom; man vilde være vidne til hendes anerkjendelse af hans virken og hendes deltagelse for ham. Mængdens tause hilsen ved denne leilighed var paa sin vis ikke mindre hjertelig end de eljen-raab, som ellers pleiede at ledsage hendes tilsynekomst.

Nogle maaneder senere døde Déak. Dronningen græd, da man bragte hende efterretningen.

Hans lig laa paa parade i akademiets store sal, der var bleven forvandlet til et sørgetempel. Da kjørte en tarvelig hofvogn frem for døren. Elisabeth steg ud, klædt i dyb sorg.

De ungarske ministre og deputerede stod rundt om kisten. Landets dronning traadte hen til den. I haanden holdt hun en laurbærkrans, prydet med hvide kamelier og med en atlasløife, som bar følgende indskrift i guld:

„Erzsébet kiralyñó Déak Ferencznek“ („Fra dronning Elisabeth til Franz Déak“).

Hun stod nogle minutter taus foran det afsjælede legeme, og taarer fyldte hendes øine. Saa lagde hun kransen paa kisten og vendte sig for at gaa. Men pludselig kom hun tilbage, knælede paa det nederste trin og bad længe.

De ungarske malere Munkacsy og Ziczy har foreviget denne scene. Og en ungarsk digter har skrevet om den:

„Hvordan mindet om Déak end er bleven forherliget, dronningens taarer er den høieste hædersbevisning, som kunde blive den store af-døde til del.“

XV

Verdensudstillingen i Wien. — Elisabeth sammen med andre fyrstinder. — Keiserinden og wienerne.

Aaret 1873 var i mere end en henseende betydningsfuldt for Franz Joseph og Elisabeth.

Deres ældste datter blev dette aar gift med prins Leopold af Bayern.

Den tyvende april klokken tolv fandt vielsen sted i Augustiner-kirken, hvor keiserparret var blevet forenet nitten aar tidligere. Keiserinden førte sin datter ind i kirken og op til alteret. Samme eftermiddag afreiste de nyformælede til München. Wienerne overøste erkehertuginde med afskedsfester og gaver; og næsten hele hovedstaden syntes at være paa benene for at se brudeparret drage bort.

Faa dage senere — den første mai 1873 — aabnedes verdensudstillingen i Wien af keiseren og keiserinden. Udstillingen var en eneste jubel-

fest. Med stolthed kunde keiserparret betragte det storverk, som i løbet af forholdsvis kort tid var frembragt ved arbejdskraft og intelligens i deres riger.

Franz Joseph og Elisabeth bød Europas kronede hoveder til gæster i den østerrigske hovedstad. Den aldrende keiser Wilhelm og hans aandfulde gemalinde Augusta besøgte Hofburg og Schönbrunn. Czar Alexander den anden af Rusland indfandt sig med flere medlemmer af sin familie. Kong Victor Emanuel af Italien, shahen af Persien og mange andre fyrster kom ligeledes til Wien.

Elisabeth satte kun liden pris paa at omgaaes keisere og konger.

„Titler og æresposter har intet at betyde,“ sagde hun. „De er brogede lapper, som man hænger paa sig, og hvormed man tror at kunne dække sin nøgenhed; men de forandrer intet i vort væsen.“

Hvor lidet hofceremonier end tiltalte hende, bar hun dog sin del af byrden ved dem med beundringsværdig ynde, naar hun ikke kunde unddrage sig. Og naar hun mødtes med andre keiserinder eller dronninger, var hun stedse den skønneste, den mest beundrede, og den, som interesserede mest.

Faa aar før det franske keiserdømmes fald havde det østerrigske keiserpar et møde med

Napoléon og Eugénie i Salzburg. Rank og højgik Wittelsbachernes datter ved grevinde Montijos side. Franskmandenes keiserinde stod endnu paa høidepunktet af sin skjønhed og popularitet. Men med sine mørke, straalende øine, sit pragtfulde haar og hele sin personligheds ynde behøvede Elisabeth ikke i mindste maade at anstrenge sig for at maale sig med spanierinden.

Ogsaa naar hun mødtes med yngre fyrstinder, var det altid hende, som bar prisen i skjønhed.

Kong Umberto og dronning Margherita af Italien besøgte flere aar senere det østerrigske keiserpar; og de to fyrstelige damer viste sig daglig sammen. Margherita mindede om vaarens friskhed; men datidens journalister fremhævede, at Elisabeth var endnu langt smukkere; hun var „den habsburgske høst“. —

Samme aar, som verdensudstillingen fandt sted i Wien, feiredes Franz Josefs fem og tyve aars jubilæum som keiser. Festlighedernes glanspunkt var keiserparrets og kronprinsens kjøretur gennem gaderne, der var smykkede og oplyste som den klareste dag, og hvor jublende mennesker trængte sig frem for at hylde dem.

Allerede ved denne leilighed bemærkede man imidlertid, at det besværede keiserinden at tage del i offentlige fester, og at hun saa meget som

muligt søgte at trække sig bort fra deres larm og tummel.

Hendes sygdomstid havde lært hende at elske ensomheden. Det var bleven en livsfor-nødenhed for hende at være meget alene. Naar hun var sammen med andre, følte hun sig som i udlændighed; og naar hendes fyrstelige pligter nødte hende til at færdes blandt mange menne-sker, bar hendes væsen et sørgmodigt, lidende præg.

Sandsynligvis vilde det ikke være faldt hende vanskeligt at bevare den popularitet, som man inden de bredere samfundslag havde staaet rede til at skjenke hende i den første tid af hendes egteskab, om hun ei havde tilhørt en slegt, som havde været excentrisk og nervøs gennem aarhundreder.

Man saa billeder af hende overalt: paa sko-ler, paa universiteter, i hoteller, i boghandlernes vinduer. Damerne brugte Elisabeth-hatte, Elisa-beth-slør og Elisabeth-kaaber og sløifer. Ud-lændinge, der kommer til Wien, mindes endnu om hende ved „Elisabeth-udsigten“, „Elisabeth-alléen“, „Elisabeth-broen“ og mangt og meget andet, som bærer hendes navn.

Det var den almindelige mening i Østerrige, at ingen kunde maale sig med deres keiserinde med hensyn til skjønhed. Men bortset fra en

del af hofstaten og fra de gjester, der var tilstede paa de par baller, som keiserparret regelmæssig hver vinter gav, var der fra slutningen af sytti-aarene og indtil keiserindens død kun saare faa, som kunde rose sig af at have seet hende paa nært hold.

Hun var altfor gjennemtrængt af følelsen af sit eget indre værd til at lade sig anvende som en blot og bar dekorationsgjenstand for tronen.

Hendes sky for indholdsløs glimmer og for at staa til skue for nysgjerrige blikke vendte mange hjerter fra hende.

Nysgjerrighed er et særkjende for wienerne, navnlig hvor det gjælder deres keiserhus. Og fordi de saa ofte maatte undvære synet af keiserinden, reistes der bitre klager over, at hun ikke viste sig.

I sammenligning med Østerriges hovedstad var München en smaastad. Men Elisabeth havde ikke boet længe i Wien, inden hun merkede, at sladderens ukrudt havde fæstet ulige dybere rødder der end i hendes hyggelige barndomsby. Hver gang, man havde seet hende, gjorde man hende til gjenstand for kritik. Hendes ranke, værdige holdning mistydedes som tegn paa hovmod. Man paastod, at hendes fine hud skyldtes kunstige midler. Man bebreidede hende en for hendes stilling upassende tarvelighed i

dragt. Og det vakte mishag, at hun ikke gjorde tilstrækkelig store indkjøb i sin hovedstad.

Den katholske kirke paalægger det keiserlige hus at følge de kirkelige processionser langfredag og første paaskedag.

Wienerne glædede sig hvert aar til dette pragtfulde syn; de glædede sig til at se keiserinden i spidsen for processionen, fulgt af sine hofdamer og pagerne, der bar deres slæb.

Men nogle dage før paasken blev man regelmæssig underrettet om, at hendes majestæt var bleven angreben af et pludseligt ildebefindende, og at hun var reist paa landet for at styrke sig.

De muntre wienerere vilde muligens have tilgivet, om der havde hvilet en plet paa keiserindens rygte; men de tilgav hende ikke, at de paa grund af hendes indfald gik glip af interessante skuespil.

Lidt efter lidt begyndte man at hilse hende kjøligt ved de enkelte leiligheder, hvor hun viste sig offentlig. Man kaldte hende stolt og kold; og det kan ikke negtes, at hun virkelig prøvede wienernes taalmodighed ved den ligegyldighed, hun viste dem.

Hvor lidet passede Europas muntreste hovedstad for denne keiserinde, der, eftersom aarene gik, blev mere og mere melankolsk og ensom!

Maaske var hun selv den første, der følte,

at hun ikke længer var afholdt hverken af middelstanden i Østerrige eller af de høiere samfundslag; og dette øgede vistnok yderligere hendes tilbøielighed til at trække sig tilbage fra verden.

„Folk ved ikke, hvad de skal stille op med mig,“ sagde hun. „Jeg passer ikke ind i deres fastslaaede begreber; og de liker ikke, at man forstyrrer ordenen i deres skuffer. Derfor tilhører jeg helt og holdent mig selv. Jeg udsætter mig heller ikke for at møde civiliserede mennesker; thi de drager ikke efter mig i min ensomhed. De synes nok, at de har bedre at gjøre end som saa.“

Og hun tilføiede: „Det er min lange ensomhed, som har lært mig, at man føler tilværelsen tungest, naar man er sammen med menneskene“ *).

Efter at verdensudstillingen i Wien var bleven lukket, tog hun en liden negergut ved navn Mahmud i sin tjeneste. Han havde været visergut i Kairo-huset, som khediven af Egypten i anledning af udstillingen havde ladet bygge i „Prateren“, og som han forærede Elisabeth.

Mahmud tilbad sin herskerinde og var lykkelig ved at kunne leve i hendes nærhed. Hun behandlede den lille gut med overordentlig godhed. Vant, som han var, til Afrikas varme, fik

*) Christomanos's „Dagbogsblade“.

han lungebetændelse i Wien; og keiserinden sørgede for ham og pleiede ham.

Saa vel folket som det østerrigske aristokrati fandt det meget upassende, da de opdagede, at hun tillod sin datter Valerie at lege med negerguten.

„At tale ondt om hverandre er en livsfornødenhed for menneskene, ligesom det er en livsfornødenhed for cypresserne at klage,“ skal hun have sagt.

„Vogt Dem for rænkerne ved hoffet,“ sagde hun ved en anden leilighed. „Man ved aldrig, hvor der bliver lagt snarer for ens fod. Det vilde være en umulighed for hoffolkene at leve en time uden at tale ondt om sin næste.“

„Jeg burde vist takke min Gud, fordi jeg er keiserinde,“ blev hun ved; „thi ellers vilde det gaa mig ilde. Man taaler bare keiserinden, fordi det alene er ved hendes hjælp, at man selv kan forestille noget.“

Hoflivet indgjød hende tidevis næsten skræk.

Det kortsynede, forfængelige hofselskab i Wien var altid rede til at udbrede usandfærdige rygter om hende, som middelstanden gjentog og bragte videre. I aarenes løb kastedes der i hendes østerrigske hovedstad saa meget smuds paa hendes navn, at der skulde meget til at bære det med sindsro.

Denne sindsro eiede Elisabeth ikke; — taalmodighed hører ikke blandt de wittelsbachske egenskaber. Af naturen nervøst disponeret som hun var, bidrog i hendes ældre aar legemlige plager til yderligere at udvikle de heftige og utaalmodige sider ved hendes temperament; og der opstod hos hende en næsten vild trods ligeoverfor de bagvaskelser, for hvilke hun gjordes til gjenstand.

Da man underrettede hende om, at hendes godhed mod Mahmud vakte forargelse, lod hun sin datter Valerie fotografere sammen med ham; og hun tillod, at disse billeder blev udstillede.

Ikke helt uden grund forøgede dette de onde tungers iver for at sværte keiserinden. Og mange paastod efter denne dag, at den rastløse uro, der mere og mere viste sig hos hende, og hendes mange besynderlige indfald var tegn paa begyndende sindsforvirring.

XVI

Keiserinden og velgjørenheden. — Keiserparrets
sølvbryllupsfest.

Vi har i forrige kapitel lært nogle af de grunde at kjende, der medvirkede til at gjøre keiserinde Elisabeth upopulær i den østerrigske hovedstad. Men der var ogsaa andre grunde tilstede.

Da tyskerne i Østerrige begyndte at nærme sig Preussen og Hohenzollerne, holdt hun op at føle sig som tysk. Og den tyske del af befolkningen i hendes mands riger følte instinktmæssigt, at hun misbilligede mangt og meget hos dem.

Man havde vanskeligt for at tilgive hendes udprægede kjærlighed til Ungarn. I krogene hviskede man om, at hendes betydelige østerrigske appanage deltes ud til trængende magyarere. Den gode, begavede keiserindes upopularitet

i Østerrige voksede ikke mindst, fordi hendes hjerte var paa den anden side af floden Leitha.

Med hensyn til de gaver, hun delte ud, gjorde man hende forevrigt uret; thi der findes i hele det habsburgske rige — ligesaavel i Østerrige som i Ungarn — neppe en eneste velgjørenhedsanstalt eller stiftelse, som hun ikke har beskyttet og støttet.

Det fortælles, at da hun en dag i det første aar af sit egteskab kørte forbi en kaserne i Wien, traf det sig saa, at en soldat maatte løbe spidsrod for en forseelses skyld. Hun hørte hans jammerskrig, stansede og spurgte om grunden; og nogle dage senere gav keiseren paa hendes forbøn befaling om, at de forældede straffelove inden den østerrigske hær skulde ombyttes med nye og mere tidsmæssige.

Hvorsomhelst hun kom til kundskab om ulykker, søgte hun at gjøre sit til at mildne dem.

Vi har i et tidligere kapitel seet, at hun under krigene 1859 og 1866 opsøgte de saarede, pleiede og trøstede dem. Men en end mere heltmodig opofrelse viste hun under flere typhus- og kolera-epidemier, hvor hun gik rundt paa hospitalerne, uden at tage noget hensyn til den dødsfare, som hun udsatte sig for.

Da østerrigerne 1878 besatte Bosnien og Herzegovina, stødte de paa haardnakket mod-

stand hos befolkningen; for at vinde de nye landsdele, maatte de bringe store offer af menneskeliv.

Omsorgen for de saarede og for de faldnes efterladte gjorde atter sine krav gjældende med bydende nødvendighed. Og keiserinden fandt et nyt felt for sin virksomhed ved at give stødet til de nationale kvindeforeninger, hvis opgave det er at hjælpe trængende soldater og deres efterladte samt at sørge for de saaredes pleie. I alle byer i Østerrige-Ungarn fulgte kvinderne villigt hendes opfordring til at slutte sig sammen til bedste for de nævnte formaal.

At stille sig i spidsen for barmhjertighedsverker og at besøge feltlazarether og hospitaler hører, saa at sige, til en keiserindes høflighedspligter. Men da Elisabeths smag for et tilbagetrukket liv blev altid mere udpræget, kunde hendes smag for deltagelse i den offentlige velgjørenhed begribeligvis ikke tiltage. I senere aar besøgte hun de offentlige stiftelser i Østerrige kun under paatryk fra keiserens side; og hun havde ikke taalmodighed til at gjøre det regelmæssigt.

Hun udførte sine mere officielle barmhjertighedsgjæringer med en eiendommelig maske af kulde og hastverk, som om hun havde mangel paa tid. Naar hun af og til dukkede op i de filantropiske etablissementer i Wien, kom hun

farende som en stormvind uden at være ventet. Det hændte, at hun paa en eneste dag gjorde otte—ti saadanne visitter i hovedstadens fire hjørner, som om hun vilde indhente det, hun havde forsømt, medens hun havde været borte, som om hun med et slag vilde faa fra haanden sine barmhjertighedspligter.

Og dog var hun god: hun understøttede til sin død utallige ulykkelige og trængende. Ogsaa i Wien besøgte hun ukjendt elendighedens huler, om hun end ikke gjorde det saa hyppigt som i Budapest. Men wienerne vidste i sin almindelighed intet om de kjærlighedsgjæringer, som hun øvede i det skjulte; det faldt dem aldrig ind, at den godhjertede dame, som overøste deres nødlidende med velgjæringer, var den stolte keiserinde, der udpegedes af høie og lave som hjerteløs og ligegyldig for andres nød.

1879 feirede Franz Joseph og Elisabeth sit sølvbryllup. Det var visselig med vemod, de begge imødesaa denne dag.

Deres egteskab havde i høiere grad end mange andres været underkastet skuffelser og forvandling med hensyn til deres gjensidige følelser. Men paa nye forudsætninger var der bygget op et nyt og paa sin vis hjerteligt forhold imellem dem, hvori keiserinden havde lært at slaa af paa sine fordringer, uden selv at blive mindre derved.

Det keiserlige sølvbrudepar udtalte ønsket om, at ingen offentlige festligheder skulde finde sted omkring i landet, og at de penge, som man rundt om i byer og landsdele maatte have til hensigt at give ud til saadanne, istedet derfor maatte anvendes til velgørende øiemed.

Alene for Wiens vedkommende gjordes en undtagelse; thi hovedstaden forberedte store ovationer. Til minde om, at Franz Joseph 1853 var bleven frelst fra ungareren Libenys mordforsøg, var der ved frivillige indsamlinger bleven bygget en kirke paa den plet, hvor morderens dolk havde rammet ham. Denne kirke blev i keiserparrets nærværelse høitidelig indviet under festerne.

Paa fem og tyve-aars-dagen efter deres for-
ening traadte Franz Joseph og Elisabeth atter frem for alteret. I jubelparrets ydre saaes intet merke efter de storme, som havde rystet de hensvundne aar af deres samliv. Keiseren syntes at staa i sin fulde manddoms kraft; keiserinden kaldtes med føje „den skjønneste bedstemoder“.^{*)}

Hele Wien havde samlet sig i de gader, gennem hvilke keiserparret kjørte til Guds hus. Unge piger stod opstillede i kirkens forhal; da

*) Deres ældste datter Gisela havde paa dette tidspunkt flere børn.

keiseren og keiserinden efter endt høitidelighed kom gaaende mod udgangen, traadte de frem. Den overordentlige venlighed, med hvilken keiserinden hilste paa dem, gav dem mod; og en af dem holdt en smuk tale, idet hun overrakte sine blomster.

Østerriges og Ungarns digtere havde stemt sine lyrer til ære for sølvbrudeparret. Men deres hyldest rørte keiserinde Elisabeth mindre end følgende hilsen fra en af hendes eget føde-lands digtere:

„Wie deiner Güte milder Sinn
 Erhab'ne Kaiserin!
 Wie Huld, die deine Stirne kränzt
 Hoch über allen Festschmuck glänzt,
 So blüh' dir Macht und Segen
 In Zukunft allerwegen.
 O, nimm hiefür als Treuespfand
 Den Herzensgruss vom Heimatland!“

Wiens historiske optog til ære for sølvbrylluppet afsluttede festlighederne den 27de april. Flere maaneder i forveien havde den berømte maler Hans Makart udarbejdet planen og de forskjellige detailtegninger til optoget. Det var genialt planlagt og sattes mønsterværdigt i scene.

Et imponerende antal deltagere havde meldt sig. Alle stænder, alle institutioner, alle stater inden riget var repræsenterede.

Toget skred langsomt frem gennem Ringstrasse, hilset af øredøvende bifald. De forskellige grupper tilhest, tilfods eller i glimrende vogne bar pragtfulde historiske kostumer.

Franz Joseph og hans gemalinde, der mange timer uafslædt ombrusedes af de defilerendes jubel, var dybt grebne af den almindelige begeistring.

XVII

Kronprins Rudolfs egteskab. — Keiserinden og hendes slotte.

Franz Josephs og Elisabeths eneste søn var vokset op til i stedse høiere grad at blive sine forældres stolthed; og han var overmaade populær blandt alle lag af befolkningen.

Han havde aldrig besøgt nogen offentlig skole; men man vidste, at han havde faaet en omhyggelig og tidsmæssig uddannelse af dygtige lærere.

Han havde arvet sin moders uvilje mod alt spidsborgerligt, hendes literære og kunstneriske interesser, og hendes kjærlighed til friluftsliv.

Efter gammel østerrigsk fyrstesikik havde han skullet lære et haandverk; og meget betegnende havde han valgt bogtrykker-haandverket. Han besøgte flittig forelæsningerne ved universitetet i Wien, og han var en hyppig

gjest i Burgtheatret, høiskolen for wienernes kunstneriske smag.

Ligesom sin moder søgte han sit kjæreste selskab udenfor sin egen sfære. Han valgte digtere og journalister til sin nærmeste omgangskreds. Naturvidenskaberne tiltrak ham i særlig grad; og han fandt en begejstret ven og lærer i den berømte naturforsker Brehm.

Selv var han en udmerket reiseskildrer. Flere bøger af ham har fundet udbredelse, ikke fordi han var keisersøn, men fordi han var en dygtig forfatter.

Forholdet mellem ham og keiserinde Elisabeth havde lidt efter lidt udviklet sig til at blive næsten som mellem to søskende, der har hinanden meget kjær. Han gik til hende med sine sorger og glæder. Midt i sin kjærlighed til ham saa hans moder fuldt vel hans feil; hun vidste, at han ikke var mindre paavirkelig og let, end faderen havde været i sin ungdom.

Keiseren og keiserinden var enige om, at det var nødvendigt, at han giftede sig; det vilde betrygge arvefølgen og maaske gøre ham mindre urolig og forlystelsessyg.

Men Franz Joseph lededes ved valget af sin søns tilkommende gemalinde udelukkende af politiske hensyn. Moderen tænkte derimod paa sønnens huslige lykke.

Hun syntes ikke, at det hastede saa meget

med at faa ham gift; og hun ønskede, at han skulde søge en brud, der saavel ved ydre gaver som ved intelligens kunde være istand til at fængsle og fastholde hans flagrende hjerte.

Da Rudolf naaede sit tyvende aar, var der yderst faa giftefærdige katholske prinsesser i Europa. Keiserens, men ikke keiserindens valg af svigerdatter faldt paa den belgiske prinsesse Stephanie, en syttenaarig pige med middelmaadige aandsevner og langtfra udrustet med noget særlig indtagende ydre.

Elisabeth kunde ikke udstaa kongen af Belgien paa grund af hans væsen og sæder. Hans gemalinde, en østerrigsk erkehertuginde, der forekom hende at spille en nedværdigende rolle ved sin egtefælles side, tiltalte hende heller ikke.

Hun fraraadede bestemt partiet. Men dronningen af Belgiens søster, den østerrigske erkehertuginde Elisabeth*), en mægtig personlighed ved hoffet, for hvem Franz Joseph nærede varm hengivenhed, talte sin nieces sag. Hun og andre raadgivere slog de betænkeligheder til jorden, som keiserinden fremholdt for sin gemal.

*) Moder til Maria Christina, dronning-regentinde i Spanien.

Forlovelsen blev offentliggjort; og det belgiske kongepar og deres datter holdt indtog i Wien. Rudolf selv syntes ret ligegyldig for det hele.

Den tiende mai 1881 foregik vielsen. Under alle høitideligheder i anledning af brylluppet udførte keiserinde Elisabeth værdigt de pligter, der paalaa hende som brudgommens moder. Men hendes kulde og tilbageholdenhed ligeoverfor svigerdatteren og kongen og dronningen af Belgien var iøienfaldende for alle.

Paa en kjøretur gennem hovedstaden ved dronning Henriettes side hilste hun uafladelig til svar paa mængdens leveraab. Men hun havde et aandsfraværende udtryk i sit ansigt; og paa hele den lange vei henvendte hun ikke et eneste ord til den belgiske dronning. Midt under vielsesceremonien tabte hun sin selvbeherskelse og brød ud i heftig krampegraad.

Ved Rudolfs bryllup var det sidste gang, hun viste sig officielt i Wien.

Wienerne trængte et kvindeligt medlem af sit keiserhus, til hvem de kunde vende sine hjerter. Stephanie repræsenterede ungdommen med dens forhaabninger og løfter. Hjertelige velkomsthilsener havde mødt den livsglade kongedatter ved hendes ankomst. Og da kronprinsessen den 3die september 1883 nedkom

med en datter, var folkets begeistring et udtryk for hendes og Rudolfs popularitet.

Det er en selvfølge, at moderens forhold til sønnen blev et andet, efter at han var bleven gift. Elisabeth følte det og led derunder.

Endnu kom dog Rudolf til hende med mange af sine sorger; og hun merkede snart, at han ingenlunde var lykkelig i sit ægteskab.

Hun følte sig mindre end nogensinde hjemme i Hofburg. Efter kronprinsessens ankomst boede hun altid kun for en kortere tid af vinteren i Wien. Man har paastaet, at der var aar, hvor hun ikke opholdt sig der længere end tre—fire uger.

Baade hun og Franz Joseph likte at tilbringe en sommermaaned i Ischl, der gjemte saa mange og betydningsfulde ungdomsminder for dem. Hele familien pleiede da at samles for at feire keiserens fødselsdag.

Paa dette sted havde Elisabeth rig anledning til at gjøre de bjergvandringer, hun elskede. Der findes i omegnen af Ischl neppe en fjeldtop eller en sæterhytte, hvor beboerne ikke sommer efter sommer har mødt keiserinden.

Paa sine udflugter talte hun gjerne med bønderne, som hun mødte; hun pleiede at spørge dem om deres daglige liv og keiserligt at belønne hvert glas mælk, som man rakte hende.

Børnene bragte hende buketter af alpeblomster. Deres trøjertede „Küss die Hand, Frau Kaiserin!“ besvarede hun altid med sit venlige: „Grüss Euch Gott, liebe Kinder!“

Adskillige aar efter sin svoger, keiser Maximilian af Mexikos død, besøgte hun jævnlig hans lystslot Miramare ved Triest. Bygningen er opført af det reneste, fineste marmor paa en klippe ved det aabne hav. I nærheden ligger en pavillon, som keiserinde Charlotte beboede efter sin tilbagekomst fra Mexiko som enke, vanvittig og forjaget af sit folk.

Saa vel i Hofburg som i Schönbrunn havde keiserinden forefundet arrangementer, som ikke stemte med hendes smag, men som hun af pietetshensyn alligevel ikke vilde forandre.

Keiseren pleiede at tilbringe vaarmaanederne paa Schönbrunn; og i de første aar af sit ægteskab var ogsaa hans gemalinde ofte derude. Men hun begyndte snart at længte efter et andet opholdssted. Omtrent ved den tid, da Rudolfs bryllup fandt sted, besluttede hun at lade bygge et eget slot, „Waldesruhe“, i Lainz's dyrehave ved Hietzing*).

Waldesruhe blev opført i løbet af to aar under keiserindens eget tilsyn. Medens det lille renaissance-slot byggedes, fik nysgjerrige hverken

*) I udkanten af Wien.

tilladelse til at betræde det eller til at betragte det; og indtil hendes død var det en hemmelighed for udenverdenen.

Lainz's smilende dyrehave — en af de ældste og skjønneste skovstrækninger i omegnen af Wien — omslutes af en høj stenmur, over hvilken man kun ser træernes toppe; og haverne rundt slottet er beskyttede af uigjennemtrængelige tornehække.

Ingen uden hofbetjeningen havde adgang til parken og haven. Og end ikke billeder af slottet og af de kunstverker, som det gjemmer, naaede almenheden.

Façaden er prydet med terrasser og altaner, hvor der i keiserindens tid næsten altid bugnede af blomster.

Brede marmortrapper, belagte med røde fløiels tepper, fører til første etage, som indeholder keiserindens og keiserens værelser tiligemed den store modtagelsessal. Etagens hjørne indtages af Elisabeths rummelige sovekammer, der har to vinduer mod øst og to mod syd; det ene af disse, der er forsynet med fløidøre, fører til en balkon.

Keiserindens seng stod frit, midt i værelset. Ved hovedgjerdet var der stillet et skjærnbræt, paa hvis bagside der var fæstet et usædvanlig smukt Maria-billede; foran dette billede stod en bedestol.

I et hjørne af værelset havde hun ladet op-

stille en statuette af jomfru Maria; en kostbar, gammel rosenkrans var slynget om sokkelen.

I et andet hjørne havde hun anbragt en bronze-statue af Niobe, som gjorde et eget, uhyggeligt indtryk, omgivet af grønt. I det modsatte hjørne hang grønne glødelamper. Naar keiserinden laa i sengen, kunde hun dreie det elektriske blus saaledes, at der ikke saaes andet lys end det grønne skjær, som faldt paa Niobe.

Fra soveværelset traadte hun om morgenen ud paa sin balkon, der altid var smykket med blomster, og hvor frokostbordet dækkedes. Paa denne balkon lod hun i senere aar opstille et kunstverk, som var hende meget kjært: en formindsket afstøbning af den statue af Heine, som hun havde ladet den danske billedhugger Hasselriis udføre i marmor til sin villa „Achilleion“ paa Corfu.

Naar hun vilde være alene og ikke befandt sig vel, benyttede hun med forkjærlighed denne frokostplads.

Paa den anden side af hendes soveværelse laa hendes paaklædningsværelse, der kun havde et vindu. Det mest fremtrædende i dette rum var et kjæmpemæssigt toilette-bord med bevægelige speile og en mængde toilette-gjenstande af krystal, malet porcellæn og sølv.

Tilvenstre for hendes soveværelse i „Waldesruhe“ — eller Lainz, som slottet i almindelighed

kaldes — laa keiserindens skriveværelse, fra hvilket der ligeledes førte fløidøre ud til balkonen. I et af hjørnerne stod et stort skrivebord, hvor hun havde ladet opstille erindringer fra sine børn og børnebørn, tegninger og malerier med kjærlige tilegnelser til hende.

Midt i værelset stod et bord med utallige pragtverker og mapper, minder fra hendes reiser. Paa samme bord fandtes et overordentlig smukt portræt af hendes fætter, kong Ludwig II af Bayern.

Paa konsoler og etagører var der udstillet bronzevaser, orientalsk porcellæn og udmerkede kunstverker; og i alle vaser stod der blomster.

I skriveværelset — keiserindens boudoir — brændte der ofte ild paa kaminen; keiseren og keiserinden pleiede om aftenene at sidde foran denne og passiare sammen. Den store sal i slottets midte dannede forbindelsen mellem deres værelser.

Under Elisabeths værelser laa erkehertuginde Marie Valeries; under keiserens leilighed laa gjesteværelserne.

Keiserindens elegant udstyrede baderum og hendes gymnastiksal vendte ud mod den anden side.

Gymnastik spillede en ikke ringe rolle i hendes liv; i alle slotte, hvor hun opholdt sig, lod hun opstille turn- og hænge-apparater.

Hendes forelæser Christomanos har fortalt, at han engang traadte ind, medens hun løftede sig i haandringene. Hun var iført en sort silkedragt med langt slæb, garneret med struds-fjær. For at komme hen til ham maatte hun hoppe over en snor, der var spændt over en del af værelset.

„Denne snor er her, for at jeg ikke skal glemme at hoppe og springe,“ sagde hun.

Hun ventede nogle erkehertuginder; det var derfor, at hun var saa elegant.

„Hvis erkehertuginderne vidste, at jeg har gymnastiseret i denne dragt, vilde de falde baglængs af rædsel,“ blev hun ved. „Jeg gjorde det forevrigt kun i forbigaaende; ellers gymnastiserer jeg om morgenen eller om aftenen. Jeg ved, hvad jeg skylder den fyrstelige værdighed!“

„Jeg bliver aldrig træt af at gaa,“ sagde hun en anden gang. „Mine søstre Alençon og dronningen af Neapel er berømte i Paris paa grund af sin uforlignelige gang. Men vi gaar ikke, som dronninger bør gaa; Bourbonerne, som næsten aldrig har gaaet tilfods, har tilegnet sig en egen gang — som stolte gjæs. De gaar som rigtige konger!“

XVIII

Besøg i Bayern. — Elisabeth og kong Ludwig den anden.

Gjennem alle sorger og omskiftelser følte Elisabeth sit hjerte bundet til sit bayerske hjemland. Naar hun vendte tilbage fra de hyppige og lange reiser, der mere og mere syntes at blive en livsfornødenhed for hende, pleiede hun at stanse nogle uger i nærheden af sit barndomshjem Possenhofen. Hun besøgte da paanyt de kjendte steder i skov og mark og sine gamle venner blandt bondefolket. Bayrerne kaldte hende „vor keiserinde“ uden at tænke paa, at denne benævnelse fra 1870 af tilkom dronningen af Preussen.

I senere aar pleiede Elisabeth ikke at bo paa sine forældres slot, men i Strauchs hotel i Feldafing, hvor hun mange sommere paa rad lejede en række værelser. Dette hotel er berømt

paa grund af sin henrivende beliggenhed. Og de friske, duftende skove i dets nærhed, hvor stilheden sjelden forstyrredes uden af vedhuggere eller forstmænd, syntes som skabte for hendes ensomhedstrang.

Tid og afstand havde ikke svækket hendes hengivenhed for sin fader, hendes respektfulde tillid til moderens raad, hendes venskab for sine søskende. I ønsket om at gjøre dem glæde skrev hun regelmæssig lange breve til dem; og hun overraskede dem ofte med smukke gaver.

Bekymringer havde bøiet det aldrende her-tugpar. Deres ældste søn havde egtet en skue-spillerinde af tvivlsomt rygte. Deres ældste datter, fyrstinden af Thurn-Taxis, havde tidlig mistet sin mand og sin ældste søn; og hun maatte anspænde al sin energie for at forvalte familiens umaadelige formue.

Ligesom Elisabeth var deres tredie datter Marie allerede i syttenaars alderen bleven hævet op paa en trone, idet hun blev gift med kong Franz II af begge Sicilier. Men neppe et aar efter giftermålet havde Garibaldi's friskarer fordrevet hende og hendes mand. Hun levede derefter som dronning uden land ved siden af en egtefælle, der i alle henseender var hende uværdig.

En ikke synderlig blidere skjebne var over-gaaet deres fjerde datter, Mathilde, der atten aar

gammel var bleven gift med grev Ludwig af Trani, en af udsvævelser nedbrudt mand, som sluttelig tog sig selv afdage. Hverken Marie eller Mathilde havde seet sin vordende egtemand før brylluppet.

Sophie, senere hertuginde af Alençon, var den yngste af de wittelsbachske søstre, der som børn legede paa slottet ved Starnbergsøen, og hvis skjønhed var viden berømt.

Af ydre mindede hun om Elisabeth. Men hun lignede hende ingenlunde af temperament; thi alle, der kjendte hende som ung, har omtalt hendes sprudlende munterhed.

Kong Ludwig den anden havde nitten aar gammel bestegit Bayerns trone. Skjønt han var smuk som en Adonis og derfor forgudet, navnlig af kvinderne, fattede han snart en modbydelighed for sine trofaste münchenere og deres mere eller mindre venligsindede nysgjerrighed, der drev ham til at bygge sig slotte i ensomme bjergegne og til altid sjeldnere at vise sig for sit folk.

Af eget valg, uden noget menneskes paa-tryk eller raad, forlovede han sig aaret efter tronbestigelsen med sin kusine Sophie, som dengang var atten aar gammel.

Forbindelsen vakte almindelig tilfredshed i landet. Og visse var det et af de stolte og

lykkelige øieblikke i Max Josepfs og Ludovicus liv, da forlovelsen mellem deres barn og den unge konge blev offentliggjort.

Ludwig var overordentlig forelsket i sin kusine. Han lod hendes buste modellere af en berømt billedhugger; og han stillede den op i sin vinterhave og betragtede den uafsladelig.

Medens man i Possenhofen forfærdigede hendes udstyr, sørgede kongen for, at folket kunde faa et værdigt billede af sin vordende dronning. Han lod sit lands første kobberstikker tegne den skjønnne prinsesse med den bestemmelse, at billedet paa bryllupsdagen skulde spredes i hundrede tusinder af exemplarer.

Medens pladerne blev udførte, besøgte han ofte kunstneren; og da han saa det første aftryk, raabte han begeistret:

„I sandhed en kongelig brud!“

Fremtiden skulde haardt skuffe de forhaabninger, som i hine dage fyldte hjerterne.

Den 11te oktober 1865, kort før brylluppet skulde staa, hævdede kongen uventet sin forlovelse. Han havde fattet mistanke om, at hans kusine ikke elskede ham og ikke var ham tro.

Fra det øieblik, da han steg op paa tronen, havde alle smigret ham, alle forherliget ham, alle kastet sig i støvet for ham. Med sit sygeligt anlagte sind taalte ynglingen ikke al denne

virak; der opstod i hans hjerne uforholdsmæssige forestillinger om, hvad man skyldte hans kongelige værdighed.

Den vordende dronnings formodede troløshed saarede ham grænseløst. Hun stod for hans øine som en falsk og foragtelig hyklerske. Egenhændig ødelagde han hele oplaget af de billeder af hende, som han vilde have uddelt blandt folket; og han kastede hendes buste ud af vinduet, saa den knustes mod stenene i slotsgaarden.

Rygtet vil vide, at hertuginde Sophie var et uskyldigt offer for rænker i sin nærhed. En plet blev alligevel klæbende ved hendes navn; og Ludvig gjorde intet for at aftvætte den. Forlovelsens ophævelse vakte den største bestyrtelse. Og der blev et ulægeligt brud mellem kongen og Max Joseph og hans hus.

Allerede i den første tid af hans regjering vilde en skarp iagttager ved mange tegn have kunnet gjætte, at hans sindstilstand ingeniende var normal. Efter at hans forlovelse var bleven hævet, henflød hans liv i ensomhed. Han flygtede for selskab med sine ligemænd; og naar han maatte modtage sine ministre, gjemte han sig bag et skjærnbræt.

Den skuffelse, han troede sig at have lidt, havde efterladt bitterhed og mistro i hans sjæl. Han erklærede, at han aldrig mere vilde

elske nogen kvinde, og at han aldrig vilde gifte sig.

Den eneste inden Sophies nærmere slekt, som fortsatte forbindelsen med ham, var keiserinde Elisabeth. Hun stod i et meget hjerteligt forhold til sin fætter lige til hans død.

Udentvivl var der et sterkt aandsslegtskab mellem disse to, ligesom der var adskillig lighed i deres ansigtstræk.

Konger, keisere og berømte statsmænd søgte hans rige, uden at han viste sig for dem. Men naar Elisabeth af Østerrig-Ungarn om sommeren kom til Feldafing, mødtes han med hende. Selv til tider, hvor han næsten ikke taalte et menneske i sin nærhed, var han altid rede til at modtage hende.

Ikke langt fra Feldafing ligger „Rosen-øen“. Tætte buskvekster og høje træer langs bredden skjuler dens indre for dem, som ror forbi.

I gamle dage skal der have staaet et hedensk tempel paa denne ø. Det blev senere forvandlet til et katholsk kapel: men endnu i nutiden har man fundet romerske mynter og smykker derude.

Haverne blev anlagte af kong Maximilian II, men betydelig forskjønnede af hans søn Ludwig. Efter forlydende findes seksten tusinde af verdens smukkeste rosensorter paa denne ø;

og duften er saa sterk, at den merkes langt ude paa søen.

Eremitagen — en liden villa i italiensk stil — samt en gartnerhytte er nu de eneste menneskelige boliger i dette hav af blomster, der staar saa tæt, at det næsten ikke er muligt at opdage den lille landgangsbro, hvor kong Ludvig II steg iland fra sin dampyacht „Tristan“.

Her havde sagnkongen samlet sine yndlingsforfatteres verker. Her drømte og grublede han; her tilbragte han nogle af sine lykkelige dage.

Her var det ogsaa, han mødtes med keiserinde Elisabeth, og hvor de uforstyrret talte sammen om det, som bevægede deres hjerter.

Hvem vil med bestemthed kunne sige, hvor fornuften hørte op i dette menneskeliv, og hvor vanvidet begyndte? „Jeg er tilbøielig til at tro,“ sagde keiserinde Elisabeth engang, da hun talte om Shakespeares Hamlet, „at de mennesker, som man antager for vanvittige, er de virkelig kloge.“

Hele Europa havde hørt tale om kong Ludwigs luner, om hans gjæld, hans afsky for kvinderne, hans beundrende kjærlighed til enkelte mænd. Han blev almindelig anset for sindssyg.

Som saadan blev han ogsaa omsider be-

handlet i sit eget land. 1886 blev han afsat fra regjeringen. Ledsaget af en læge sendtes han til slottet Berg.

En juni-aften gik han ud med denne; og da man efter timers venten søgte efter dem, fandt man dem begge som lig i Starnbergersøen.

Det berettes, at keiserinden af Østerrige i høieste grad misbilligede, at man erklærede ham for sindssyg, og at Franz Joseph paa hendes ivrige bønner havde lovet at gjøre alt for at udvirke, at hans afsættelse som regjerende konge kun maatte blive midlertidig.

Da den forfærdelige katastrofe foregik, opholdt Elisabeth sig i Feldafing, som hun pleiede paa denne tid af aaret. Kongens tragiske død gjorde et uudsletteligt indtryk paa hende.

Hun ilede derhen, hvor hans afsjælede legeme laa, og befalede sit følge at lade hende være alene ved hans baare.

Da man omsider traadte ind i dødsværelset, laa hun bevimet paa gulvet. Med stort besvær fik man kaldt hende til bevidsthed.

Men hendes aand syntes i første øieblik omtaaget. „Slip kongen ud af gravkapellet,“ raabte hun som i vildelse. „Han er ikke død; han lader, som om han er død, for at faa lov til at være i fred og for ikke at blive plaget.“

„Har De nogensinde seet et lig?“ spurgte

hun en dag sin forelæser Christomanos. „Paa alle døde ansigter hviler der et udtryk af smerte og haan. Det er den seirendes haan over livet, der har medført saa megen lidelse, og som man endelig har overvundet!“ —

Ludwig II laa paa parade paa slottet i München. Kranse var stablede op rundt hans baare. Men kun en eneste blomst laa paa kongens bryst: det var en jasingren, den sidste gave fra Elisabeth til hendes ven og slegtning.

Det havde været en aftale mellem dem, at de begge skulde komme til Rosen-øen paa et bestemt klokkeslet. Hvis der indtraf noget, som forhindrede den ene fra at møde, skulde den anden skrive et brev og lægge det i en skuffe i skrivebordet, hvortil de to alene havde nøglen.

Da man ordnede kongens efterladenskaber, fandt man et brev i skrivebordskuffen med udskriften: „Fra duen til ørnen“. Dette var de navne, som kongen og keiserinden benyttede i sin romantiske omgang med hinanden.

Mange uger sørgede Elisabeth i ensomhed over sin fætters død; hun vaklede mellem haabet om, at han ikke havde været sindssyg, og frygten for, at slegtens sygdom snart skulde angribe hende selv.

Efter den tid tilbragte hun aldrig mere sine sommere i Feldafing. Hendes broder, hertug-

doktoren Karl Theodor, søgte at formaa hende til at komme til landsbyen Tegernsee i øvre Bayern, hvor han har sine sygehuse og øienklinikker. Hun forsøgte det et aar, men reiste snart derfra.

Sine aldrende forældre og sin datter Gisela aflagde hun kun kortere besøg efter kong Ludwigs bortgang. Men naarsomhelst hun opholdt sig i München, steg hun ned i det kongelige gravkapel, hvor hun i stille bøn dvælede ved sin ulykkelige fætters kiste.

XIX

Den reisende keiserinde.

Besjælet af varm kjærlighed til naturen, af en levende videbegjærighed, samt dreven af den nervøse uro, der laa hende i blodet, tilbragte keiserinde Elisabeth, som almindelig bekjendt, en stor del af sin tid med at drage fra det ene sted til det andet; hun besøgte fremmede, fjerntliggende lande uden keiserligt følge, som en almindelig, interesseret turist.

„Vi bør trachte efter at redde nogle øieblikke, hvor vi, hver paa vor maade, kan trænge ind i vort eget liv,“ sagde hun. „Jeg finder mig selv igjen paanyt, hver gang jeg kommer i anden luft. Naar jeg er ganske alene i et ensomt landskab, og jeg ved, at det ikke ofte bliver betraadt af mennesker, føler jeg, at mit forhold til denne natur bliver ganske anderledes, end naar ogsaa andre mennesker er der. Livet blandt menne-

skene giver os alle en ensartet, ydre uniform men i det indre bevarer vi kun fællesskab i lave instinkter."

„Maalet for reisen er tiltrækkende, hovedsagelig fordi reisen ligger imellem," sagde hun en anden gang. „Hvis jeg var noget sted og vidste, at jeg aldrig mere vilde komme bort derfra, vilde det synes mig et helvede, om det saa var selve paradiset. Tanken paa, at jeg snart maa forlade den plet, hvor jeg opholder mig, rører mig og bringer mig til at elske den. Hver gang jeg reiser, begraver jeg saaledes en drøm, som svinder for hurtigt; og jeg sukker efter en ny."

Naturen udøvede en mærkelig tiltrækning paa hende. I naturen fandt hun en harmoni, som rev hende bort fra hverdagsstemninger og hverdagskampe.

„Man bør ikke tilbringe længere tid i husene end høist nødvendigt," ytrede hun; „og vore boliger bør være saaledes indrettede, at de ikke ødelægger de illusioner, som vi bringer med derind."

Hun likte bedst at betragte fremmede egne fra sit skibsdæk, ønskede ialfald selv at staa udenfor sværmen. „Jeg synes bedst om at se Europa i profil," skal hun have sagt.

Noget uforklarligt drog hende mod havet. I barndommen havde hun færdedes langs den

blaa Starnberger-sø og havde ofte roet ud paa den. Hendes kjærlighed til søen havde senere forvandlet sig til kjærlighed til havet.

Naar hun var ombord i sin yacht, kunde man se hende gaa alene op og ned paa dækket time efter time; ikke et menneske havde lov til at nærme sig hende og forstyrre hendes tanker.

„Havet er min skriftefader,“ sagde hun. „Det gjør mig atter ung; thi det tager alt fremmed bort fra mig. Alt, hvad jeg ved, har jeg lært af havet.“ Ved en anden leilighed udtalte hun: „Havet er som en stor moder, ved hvis hjerte man glemmer alt.“

Hun kjendte ingen frygt paa søen, men blev paa dækket i daarligt saavelsom i godt veir. Medens hendes ledsagere led søsygens kvaler, sad hun under de voldsomste storme rolig tilbage lænet i sin stol. Yderst sjelden gik hun ned i salonen; hun vilde se og nyde bølgenes oprør og stormenes raseri.

Yachten „Miramare“, paa hvilken hun drog rundt den halve verden, var elegant og behagelig. Men ogsaa de rum, der var bestemte for keiserinden, bar skibspræget: alle møbler var overtrukne med hvidt lærred, som skjulte silken. Dog var der blomster overalt.

Naar Elisabeth var paa søreise, tog hun altid søbad; vandet blev hentet i tønder i en baad, der sendtes langt ud fra skibet, medens det løb

afsted. Badeværelset var udstyret med megen komfort.

Paa dækket var der reist en stor, rund glas-pavillon, hvorfra man til alle sider havde udsigt over havet. Den var forsynet med gardiner af blaa silke, som kunde trækkes ned, samt en sofa, der strakte sig rundt hele pavillonen.

Her lod hun sig frisere hver morgen. Under friseringen pleiede hun at læse, skrive eller lade læse høit for sig; i de timer friseringen foregik, blev alle gardiner trukne ned.

Ellers var hun kun derinde i regnveir; og da blev gardinerne altid trukne tilside, for at hun kunde have fri udsigt.

„Jeg er en stormfugl,“ sagde hun; „jeg lader al seildug tage bort for ikke at maatte undvære synet af de vrede bølger. Hver gang en ny bølge slaar over dækket, har jeg lyst til at juble høit.“

Hendes hoved-domæne var agterdækket og den ene kommandobro, som hun havde ladet afspærre ved seildug, saa at man ikke saa noget af skibet, men kun havde udsigt over havet.

Hun havde bestemte timer, hvor hun opholdt sig paa kommandobroen eller paa agterdækket: om morgenen pleiede hun at være paa broen, om middagen paa dækket, og om aftenen atter paa broen. Da lod hun seildugen tage ned; og

skibsmandskabet gjorde sig, saavidt muligt, usynligt.

„Jeg søger at nyde livet ombord saa fuldt ud og saa længe som muligt,“ sagde hun. „Man befinder sig som paa en ø, hvor alle ubehageligheder og indsnevrende forhold er bannlyste. Det er en ideal tilværelse uden ønsker og uden tidsfølelse. Følelsen af tiden er altid smertelig; thi den medfører følelsen af livets forgængelighed.“

I fremmede lande reiste keiserinde Elisabeth somoftest som „grevinde af Hohenembs“, den otte og trettiende af de tre og firti titler, der ifølge hofkalenderen tilkom hendes majestæt. Hun foretrak at reise paa steder, hvor „globetrotter'ne“ endnu ikke havde fundet vei. Hun hadede støi og larm om sin person og eiede overhovedet i fremtrædende grad de virkelig fornemme menneskers sky for at vække opsigt.

1885 foretog hun en stor reise i Orienten. Hun var det første af Europas kronede hoveder, som besøgte Troja.

Hendes udholdenhed som turist har neppe fundet sin lige i kvindeverdenen. Medens de fleste af hendes ledsagere gjentagne gange steg til hest paa udflugten til Troja, gik keiserinden otte timer tilfods i brændende solhede, paa daarligere veie, uden at tage synderlig næring til sig;

og dog viste hun ikke tegn til træthed, da hun kom frem.

Senere var Nordafrika ofte maalet for hendes reiser. I Orienten traadte hun hyppig i personlig berøring med folket, hun behøvede ingen tolk, da de fleste forstod det græske sprog, som hun talte meget flydende.

De orientalske byer, som hun yndede mest, var Tunis, Algier, Alexandria og Kairo. Men hun besøgte ogsaa Algiers gamle hovedstad Tlemczen; og hun gjorde gjentagne udflugter til de store trapist-klostre i Staüëli, hvor hun med interesse iagttog munkenes arbeider. Hun besøgte aldrig disse tause mænd uden at efterlade en større pengesum, der kom egnens fattige tilgode.

„Der findes mange mennesker, som ikke gjerne reiser i disse egne, fordi byerne ikke er renlige nok,“ sagde hun. „Jeg for min del elsker Orienten, navnlig i dens nuværende, maleriske skikkelse. Mine øine ser ikke støvet og smudset. Jeg ser kun befolkningen, som bereder mig stor fornøielse.“

„Jeg føler mig overordentlig hjemme i Kairo,“ sagde hun ved en anden leilighed. „Midt i den største trængsel af lastdragere og æsler føler jeg mig mindre indsnevret end paa et hofbal og næsten ligesaa lykkelig som i en skov. Kultur findes ogsaa i Arabiens ørkener, fremforalt

i syden og i østen, hvor civilisationen endnu ikke er trængt frem. Civilisation er sporvognene; kulturen er de skønne, frie skove. Civilisation er læsning; kulturen er tankerne. Civilisationen vil bemægtige sig hvert enkelt menneske og putte os alle i bur.“

Hvorsomhelst hun opholdt sig, tænkte hun paa de nødlidende; hendes godhed erindres med taknemmelighed i mangan ussel hytte i Marokko, Egypten og Tunis, som i Grækenland, Frankrige, England og Schweiz.

Overalt, hvor hun kom frem, uddelte hun gaver. Selv stationsmestrene ved de smaa jernbanestationer paa landet, hvor hun reiste forbi, overraskedes ved at modtage en brystnaal, en ring eller en anden værdigjenstand til erindring om hende.

Hun havde et ganske sjældent sprogtalet. Foruden tysk og ungarsk beherskede hun til fuldkommenhed det franske, engelske og græske sprog; og hun kunde latin.

Det italienske sprog likte hun derimod ikke; hun yndede overhovedet hverken Italien eller italienerne i synderlig grad.

„Keiseren taler endnu meget godt italiensk,“ sagde hun faa aar før sin død til sin forelæser Christomanos. „Det er det eneste, som er igjen fra vort herredømme i Italien; det er mere end vi behøver! — Ogsaa jeg maatte i sin tid lære

italiensk, men jeg kunde aldrig udstaa sproget. Det hele besvær var forgjeves.“

Mange aar før hun blev myrdet af en italiener, havde hun allerede staaet i fare for at blive dræbt af en af hans landsmænd. Ved en udstilling i Triest i begyndelsen af otti-aarene kastede en italiener en bombe ind i citadellet, hvor hun opholdt sig; flere personer saaredes, men Elisabeth slap uskadt derfra.

To uger senere skulde Franz Joseph og kronprins Rudolf besøge udstillingen, og keiserinden vilde følge dem.

Man havde grund til at frygte flere attentater; hendes egtefælle og hendes søn bad hende derfor indstændigt om at blive i Wien.

Hun negtede imidlertid at opfylde deres ønske.

„Dersom I frygter voldshandlinger, er der dobbelt grund for mig til at følge eder,“ svarede hun. „Skulde der indtræffe en ulykke, saa er min plads mere end nogensinde hos min egtefælle og min søn.“

Faa aar før sin død var hun udsat for grove fornærmelser af den italienske befolkning ved Lago di Garda.

Sammen med nogle damer og herrer gjorde hun en udflugt med dampskib. Da selskabet steg iland i en liden by ved den sydlige ende af søen, modtoges den østerrigske keiserinde af

indbyggernes piben og hyssen. Pøbelens optræden blev tilsidst saa hadefuld, at hun nødtes til at trække sig tilbage til dampskibet med sit følge; og idet baaden atter satte ud paa søen, slyngedes der stene efter hende.

Da man senere i Østerrige talte til hende om dette optrin, sagde hun:

„Det, som tildrog sig i Italien, vil vi lade blive liggende i Italien.“

*

*

*

Som følge af hendes tilbøielighed til at leve tilbagetrukkent kjendte den store almenhed i hendes riger af udseende bedre de østerrigske erkehertuger og erkehertuginde end keiserinden selv.

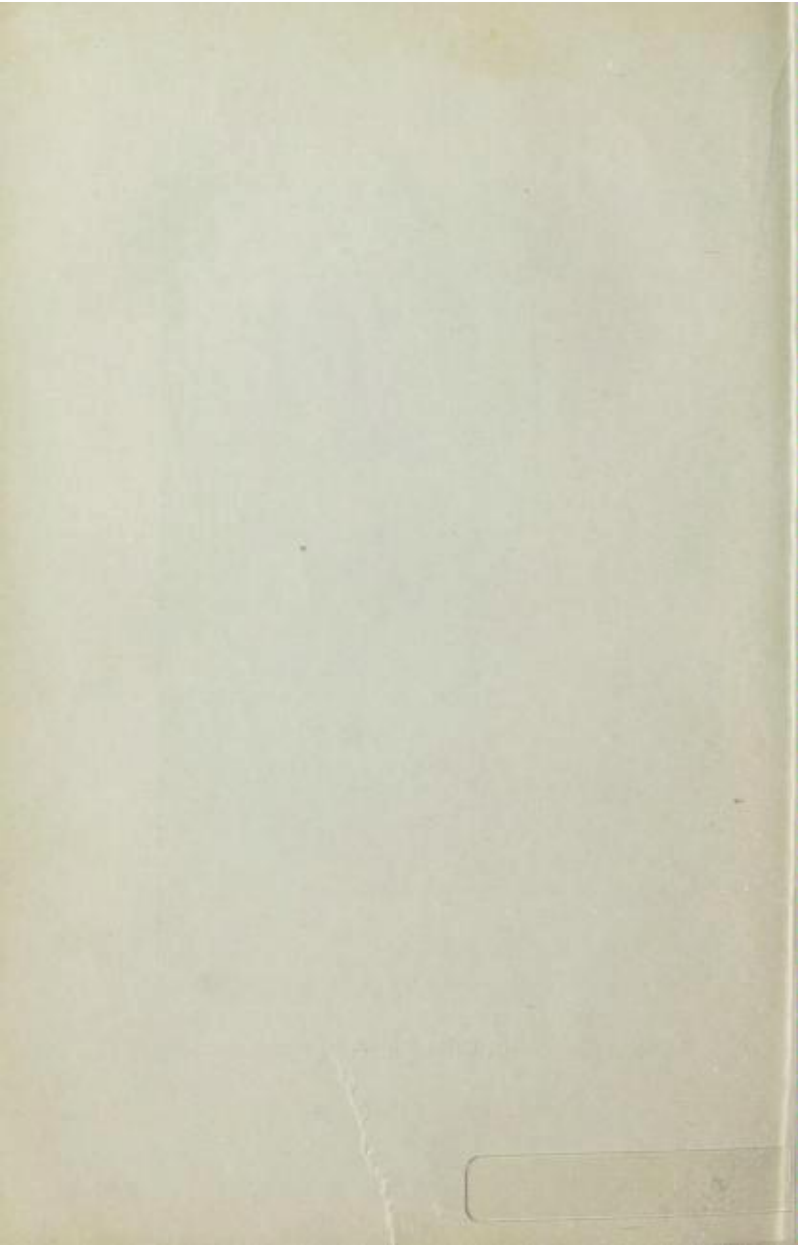
En dag steg hun ind i jernbanetoget ved Mödling, kun ledsaget af en tjener. Hun sendte denne hen til stationsmesteren for at anmode ham om at foranledige, at toget stansede ved en bystation i nærheden af hendes lystslot Lainz.

Medens tjeneren talte med stationsmesteren, begyndte toget at sætte sig i bevægelse.

„Sig til manden i den sorte frak, at det gjælder at skynde sig,“ raabte hun til konduktøren.

Kronprins Rudolf.

„Skynd Dem, ellers reiser Deres kone fra Dem!“ sagde konduktøren, som tydeligvis troede, at keiserinden var tjenerens eget halvdæl.

Hun elskede de overraskelser, som hendes incognito beredte hende; og næsten alle hendes reiser forskaffede hende eventyr.

Det faldt hende ikke ganske let at bevare sit incognito; men hun tog alle mulige forholdsregler for at kunne det. Hun havde ofte opholdt sig dage og uger paa et af sine slotte, inden udenverdenen anede det. Og ikke sjelden stod publikum opstillet ved en jernbanestation eller ved indgangen til et hotel for at se et glimt af hendes ankomst mange timer efter, at hun i al stilhed var indtruffen ad en helt anden vei, end man havde ventet.

Under et besøg i det sydlige Østerrige gjorde hun en udflugt for at se et gammelt slot, som tilhørte en land-adelsmand.

Foran porten stod en herre, der, som saa mange andre, ikke kjendte keiserinden. Hun spurgte ham, om det var tilladt at bese slottet; og da han svarede ja, traadte hun ind med sit følge.

Efter en tids forløb kom hendes hofdame ud, medens Elisabeth endnu var inde i værelserne.

Manden udenfor var eieren selv, og han stod

der fremdeles. Han spurgte, om damerne var fremmede i egnen, samt hvor de kom fra.

„Vi hører til hoffet,“ lød svaret.

„Hvordan ser keiserinden ud?“ spurgte manden videre.

Keiserinden var imidlertid kommen ud af porten og svarede:

„Det kan man ikke beskrive saa let; man maa se hende.“

Adelsmanden bemærkede, at han ikke havde anledning til dette.

Elisabeth smilte og mente:

„Man kan komme til at se keiserinden, inden man tænker paa det.“

Hun holdt ham for en portvogter og rakte ham et pengestykke; men han viste det tilbage og sagde:

„Damerne synes ikke at kjende mig.“

„Tag det ikke ilde op,“ bad keiserinden; og hun tilføiede: „Naar De ikke kjender mig, tør det være mig tilladt heller ikke at kjende Dem.“

I sine yngre aar opholdt hun sig ofte i Skotland og Irland, hvor hun morede sig med rævejagt.

En sommerdag i Irland, da hun drev denne sport, tog ræven, som hun forfulgte, sin tilflugt til præsteseminariet i Maynooth, der ligger i nærheden af det jagtfelt, hun benyttede.

Eleverne havde frikvarter. Skolegaarden omsluttes af en høi mur; og de unge studenter spadserede indenfor denne.

Pludselig saa de en ræv hoppe over muren og i sin fortvivelse springe ind iblandt dem. Et øieblik efter kom flere jagthunde tilsyne; og straks derpaa satte en dristig rytterske over muren.

Ræven fangedes; og damen steg ganske roligt af hesten. Hun gik hen til de unge mænd og bad om at faa tale med skolens bestyrer.

Saasnart han havde indfundet sig, forklarede hun, at hun var keiserinde Elisabeth. Hun bad om at blive ført ind i et værelse, for at hun kunde tørre sin dragt. Paa sin vilde fart efter ræven havde hun nemlig ladet sin hest sætte over en dam, og hendes kjole havde slæbt i vandet, saa den var bleven gennemvaad.

Dr. Logue*) lod i hast et værelse bringe i orden og gav befaling til, at man skulde tænde ild paa kaminen.

Det viste sig, at keiserinden var langt mere gjennemblødt, end hun selv havde tænkt; det var umuligt at faa kjolen tørret paa mindre end tre—fire timer.

Der fandtes ingen kvinder i seminariet, og, som følge heraf, naturligvis heller intet klæd-

*) Nu cardinal-primas i Irland.

ningsstykke for kvinder. Elisabeth bad doktoren om at laane hende en af sine præstekjoler.

Medens ridedragten tørredes, iførte hun sig den geistlige dragt. Hun indbød doktoren og de øvrige lærere til at komme ind i hendes værelse og drikke the sammen med hende. De var alle begeistrede over hendes elskværdighed. Og de morede sig meget over hendes komiske paaklædning og over de episoder fra sine reiser og sine jagtudflugter, som hun fortalte.

I Amsterdam opholdt hun sig ofte for at underkaste sig massage-behandling af den bekendte læge Metzger.

En dag traadte hun ind i en legetøi-butik i denne by og købte en dukke. Henvendt til sin hofdame ytrede hun:

„Jeg tænker, at min datterdatter vil blive glad, naar hun faar den.“

Kjøbmanden, som ikke vilde tro, at denne slanke, ungdommelige dame var bedstemoder, gjorde en bemærkning i saa henseende.

„Den naadige frue kan umuligt tale alvor,“ sagde han; „den naadige frue kan ikke allerede have noget barnebarn.“

„Jo, jeg har fire børnebørn,“ svarede keiserinden; „og for at bevise det vil jeg komme igjen med det første og købe legetøi til mine tre andre børnebørn. De kan da sende det

direkte til min datter, prinsesse Gisela i München."

Kjøbmanden blev aldeles forbløffet og bad ærbødigt om undskyldning for sin uhøflighed.

„De var ikke uhøflig," svarede keiserinden; „De var tvertimod meget høflig."

I Amsterdam ansaa man hende forøvrigt for noget excentrisk, fordi hun der, som overalt, pleiede at gaa paa gaden med en vifte for ansigtet. Det hændte i denne by, at en gadegut rev viften fra hende, idet han raabte:

„Lad mig se dit ansigt!"

Havde det, som vi ovenfor har seet, enkelte mindre behagelige sider for hende at reise ukjendt, saa var hun dog aldrig at formaa til at opgive det; og hun følte sig meget ilde berørt, naar man ikke respekterede dette hendes ønske. I et spansk hotel lod hun sig indskrive som „fru Folna fra Corfu". Da en af tjenerne titulerede hende: „Deres høihed!" svarede hun skarpt:

„I mine værelser findes ingen høiheder!"

Men i dette tilfælde var rigtignok ogsaa den titel, man tildelte hende, altfor lav for hendes rang.

Ikke sjelden reiste hun for at tage i øiesyn et eller andet kunstverk, som man havde omtalt for hende. Hun meddelte dog aldrig i for-

veien til sit følge, hvor udflugten skulde gaa hen.

En af hendes græske lærere, professor Rhousso Rhoussopoulos, har berettet, hvordan han en dag under et ophold i Wiesbaden, hvor keiserinden brugte badene paa grund af sine ischias-lidelser, pludselig fik ordre til at følge hende og hendes datter Marie Valerie.

Da man kom til banegaarden, erfarede han først, at maalet var Frankfurt am Main, hvor Elisabeth ønskede at se Thorvaldsens reliefer og Daneckers Ariadne i Rothschilds hus.

Man havde bestilt middag i jernbane-restaurationen i Frankfurt. Keiserinden var i ypperligt humør. Hun tog sin datter under armen, spadserede op og ned paa perronen og betragtede med interesse de reisende og livet paa banegaarden. Hun var glad over, at ingen kjendte hende, og spiste med appetit den første ret.

Men næste ret blev serveret paa forgyldte tallerkener og af et forøget tjenerpersonale; man havde kjendt hende og røbet hendes incognito.

Øieblikkelig forsvandt hendes gode humør; hun skyndte sig at blive færdig med middagen og at komme bort.

Det var hende modbydeligt at blive bevogtet.

Da professor Rhossopoulos en dag spadserede med hende i en by i Nordtyskland, udbød hun pludselig:

„Læg merke til damen der paa den anden side af gaden. Se, hvor hun betragter os forskende!“

Professoren saa derhen, og keiserinden gjen- tog:

„Hun fixerer mig formelig! — Hvad siger De dertil?“

„Jeg tror, Deres majestæt, at det er en daarlig vane, som denne dame har,“ svarede professoren.

I samme øieblik løb keiserinden over gaden, henimod damen; og i næste øieblik laa de i hinandens arme.

Det var hendes søster, grevinden af Trani, der elskede reiselivet næsten ligesaa høit som Elisabeth.

Hvor hun færdedes, stod keiserinden paa krigsfod med politimyndighederne, der pligt- mæssig skulde vaage over hendes sikkerhed. Snart gjorde hun lange omveie for at undgaa dem; snart søgte hun at slippe bort fra dem ved at give misvisende oplysninger om sine reiseplaner. Og det morede hende meget, naar det lykkedes at bringe dem paa vildspor.

En engelsk journalist stod en dag foran en

antikvar-boghandlers vindu i den italienske by Monza. Han havde neppe betragtet de udstillede bøger tre—fire minutter, før boghandleren kom ud og anmodede ham om at gaa bort, da den dame, som stod inde i butiken, ikke ønskede, at man passede paa hende; hun antog ham nemlig for en civilklædt politimand.

Journalisten, der gjerne vilde vide, hvem damen var, kastede et hurtigt blik gennem vinduet. Det var Elisabeth. Han overrakte sit visitkort og bad boghandleren sige til sin høie kunde, at hun havde taget fejl.

Da han en timestid senere gik gennem slotsparken i Monza, gjensaa han uventet keiserinden, som spadserede nogle skridt foran ham.

For ikke igjen at blive anseet for at høre til politiet, vilde han slaa ind paa en sidevei; men hun gjorde tegn til, at han skulde træde nærmere.

Med keiserlig værdighed, men samtidig meget venligt, forklarede hun ham, at politiets altfor store iver besværede hende; og hun bad ham om undskyldning for scenen udenfor boghandlerens vindu.

Den følgende dag reiste journalisten til Milano. Da han sent om aftenen opsøgte en bekjendt restauration og tog plads ved et lidet bord, saa han til sin store forundring keiserinden

af Østerrige sidde ganske alene ved et sidebord, uden noget menneske til følge eller beskyttelse.

En af opvarterne gik hen til hende.

„De er vel ikke kommen for at spise, frue?“ sagde han. „Det er meget sent, og al den gode mad er opspist.“

„Men jeg er sulten,“ svarede keiserinden; „De maa bringe mig noget.“

Hurtig som en kat sprang han ud i køkkenet og kom tilbage efter nogle minutters forløb.

„En ret er der endnu at faa,“ raabte han; „og hvad for en ret, min naadige frue! Det fineste af alt, hvad der er fint! De kan trygt spise den, naar jeg anbefaler den; det er ikke mere end en timestid, siden jeg spiste af den selv. Men den er en smule dyr!“

Smilende spurgte keiserinden:

„Hvad vil da denne udmerkede ret komme til at koste?“

„Otti centesimi“*), sagde opvarteren, idet han satte et betænkeligt ansigt op.

Elisabeth lo høit.

„De behøver ikke at le, frue,“ vedblev han fornærmet; „de fleste finder den altfor dyr og tager kun en halv portion.“

*) Omtrent seksti øre.

Journalisten sad stille som en mur ved sit bord og havde skjult sig bag en stor avis. Men keiserinden havde alligevel gjenkjendt ham og sagde med et smil:

„Godaften, hr. journalist! Dette her er ikke noget for Deres blad!“ —

Sommeren 1875 leiede hun under et opdigtet navn en herskabelig villa i Normandiet, hvor hun opholdt sig nogle maaneder. Hun foretog daglig lange rideture langs kysten og forbausede bønderne ved den dristighed, hvormed hun tumlede sin hest og satte over alle forhindringer.

En dag løb en gadegut efter hendes hest og kastede stene paa den, saa den blev sky. Nogle øienvidner fortalte det; og egnens præfekt begav sig til keiserinden for at meddele, at gutten vilde blive straffet.

„Tak for Deres uleilighed,“ sagde hun. „Men jeg har ikke klaget; og jeg ønsker ikke, at nogen skal blive straffet for min skyld.“

Efter en ulykke paa søen, ved hvilken mange fiskere omkom, skyndte hun sig at ile enkerne og de faderløse børn til hjælp; hun viste en rundhaandethed, som var saa storartet, at alle talte derom.

Fra nu af var det hende umuligt at bevare sit incognito; hvorsomhelst hun viste sig, stod folk stille og hilste hende med ærbødighed.

Men befolkningens hyldest var hende ogsaa her til byrde. Saasnart hendes virkelige stilling ikke længere kunde forblive skjult, skyndte hun sig at bryde op.

Hun holdt overmaade meget af Paris. Paa sine rundreiser i Europa besøgte hun næsten altid Frankriges hovedstad; men hun kom der som grevinde af Hohenembs, aldrig som keiserinde af Østerrige og dronning af Ungarn.

Efter mødet med Napoleon III og Eugénie i Salzburg ventede man i Tuilerierne hendes officielle gjenbesøg; hun lod imidlertid Franz Joseph reise alene.

Uden at verden anede det, var hun dog hyppig der i keiserdømmets tid for at træffe sine søstre ex-dronningen af Neapel, grevinden af Trani og hertuginde af Alençon.

Hun likte at ride i Boulogneskoven og at spadsere paa boulevarderne i denne millionby, hvor hun kunde forsvinde blandt mængden.

En dag fik hun det indfald at gaa ind i en omnibus. Da hun skulde betale sin billet, gav hun kusken to store guldstykker. Hendes gavmildhed vakte de sparsommelige pariseres forundring. Man gjenkjendte hende, og der blev en pludselig begeistring blandt de andre, som sad i vognen.

Keiserinden skyndte sig ud, ilede ind i det nærmeste hus til ukjendte mennesker, og ven-

tede der, indtil mængden igjen havde spredt sig. Saa kjørte hun i lukket vogn, med nedrullede gardiner tilbage til sit hotel og lovede sig, at det skulde være første og sidste gang, hun kjørte i omnibus i en hovedstad.

Hun beundrede i høj grad Napoleon den store.

„Hvilken mand!“ sagde hun ofte. „Kun skade, at han tragtede efter en keiserkrone.“ Hendes interesse for ham drev hende til Ajaccio, til Bonaparternes familiehus.

Efter krigen 1870 kom hun oftere end før til den franske hovedstad, skjønt hun dybt beklagede, at mange af de arkitektoniske mesterwerke var blevne ødelagte af kommunen.

De politimænd, som man satte til at beskytte hende, havde intet let arbejde. Hun stod ofte op klokken fire om morgenen og gik alene ud i Boulogneskoven. Detektiverne, som havde holdt vagt rundt hendes hotel hele natten, maatte skynde sig efter hende saa hurtigt, de kunde. Kom de i personlig berøring med hende, var hun elskværdigheden selv; men hun var utrolig uforsigtig og ret umedgjærlig, hvor det gjaldt forholdsregler for hendes sikkerhed.

Franz Joseph og Elisabeth opholdt sig en tidlang sammen i Mentone. En dag kaldte keiserinden den derværende politikommissær til sig. Hun sagde til ham, at det plagede hende

meget, at politiets folk stadig fulgte hende i hælene paa alle hendes spadsereture; og hun forlangte indstændigt, at vagttjenesten omkring hende skulde ophøre.

Kommissæren svarede, at han var nødsaget til at opfylde sine pligter. Hvis dette mishagede hendes majestæt, var der intet andet at gøre for ham end at søge afsked fra sit embede.

„Jeg ønsker, at De bliver i Mentone,“ svarede keiserinden. „Henvend al Deres opmærksomhed paa min mand; thi hans liv er nødvendigt for hans undersaatters vel. Jeg derimod — hvad er jeg? En fremmed, som gaar ubemærket! Jeg kan blive offer for et ulykkestilfælde, som Deres aarvaagenhed ikke kan forebygge. De er ikke istand til at forhindre det, hvis der falder en tagsten ned og rammer mig, eller hvis en klippeblok løsner, naar jeg bestiger et bjerg.“

XX

Keiserinde Elisabeth og litteraturen.

Elisabeth var i høj grad musikalsk. Vi ved, at hendes fader havde uddannet hende til zither-virtuos, og hun sang meget smukt. I Wien tog hun pianoundervisning hos Liszt; og hun optraadte flere gange som zitherspiller og pianist ved velgjørenhedskonserter ved hoffet.

Hendes yndlingskomponister var Rubinstein, Chopin og Wagner. For Richard Wagner viste hun sig som en engel i nøden, idet hun i en af de vanskeligste perioder af hans liv sendte ham en stor sum penge. Efter hans død besøgte hun incognito Wagner-forestillingerne i Bayreuth.

Ogsaa malerkunsten interesserede hende levende. Hun stod i et personligt venskabsforhold til Munkácsy og Måkart og kunde aflægge time-lange visitter i deres atelierer.

I sine yngre dage fandt hun fornøielse i at besøge Burgtheatret. Senere blev hun borte derfra; ligesom sin kongelige fætter i Bayern vilde hun sandsynligvis have foretrukket, om theaterforestillingerne havde fundet sted for hende alene.

Men blev end hendes theaterbesøg altid sjældnere, saa vedblev hun at vise enkelte skuespillere sin interesse. I slutningen af otti-aarene indfandt hun sig uventet i sindssygeasylet i Wien for at erkyndige sig om en vanvittig skuespillers befindende. Og den bekjendte skuespiller Ferdinand Bonn, der faa aar før keiserinde Elisabeths død var bosat i Wien, har nylig fortalt følgende:

Han havde lidt uretfærdige krænkelser i sin kunstneriske virksomhed og i sit private liv og levede som menneskesky eneboer i den yderste udkant af Hietzing ved Wien.

En morgen kom hans tjener ind og meldte, at en fru Elisabeth ønskede at hilse paa ham.

Fortrædelig raabte han saa høit, at man maatte kunne høre det gennem de aabne vinduer:

„Der findes ingen, som heder fru Elisabeth!
— Jeg er ikke hjemme!“

Tjeneren gik for at bringe svaret. Idetsamme kastede kunstneren et blik ud. Han saa en

slank, sortklædt dame staa i haven sammen med to andre.

Raskt gik han ud paa verandaen og ned ad trappen; damerne kom mod ham. Han befandt sig i den største forlegenhed og stammede:

„Undskyld — De skulde vel ikke være keiserinden?“

Det var virkelig keiserinde Elisabeth. Hun traadte ind og talte venligt og trøstende til ham om de forfølgelser, som han havde lidt. Med interesse besaa hun hans tarvelige bolig og blev længe staaende foran et maleri, der fremstillede ham som Hamlet.

„Hvad keiserinden, som selv havde lidt saa meget, sagde til mig, hævede mig over de ondskabsfulde rænker, som jeg havde været offer for,“ erklærede skuespilleren; „jeg vil aldrig glemme hendes ord, jeg vil bede dem i min dødsstund.“

Stolt og intelligent, som hun var, havde hun sin særegne smag med hensyn til kunst og poesi, en smag, som lidet faldt sammen med hoffets. Hendes beundring for alt stort var bleven hende til en anden natur; og i hvilken skikkelse en stor aand traadte hende imøde, bragte hun den sin hyldest.

I et foregaaende kapitel har vi seet, at det var under samlivet med naturen, paa Madeira og Corfu, hun først lærte at elske læsning.

Hos verdenslitteraturens stormænd søgte og fandt hun en forfriskelse, som staalsatte hende til at bære livets prøvelser.

Hendes interesse for læsning blev for hende en hjælp mod det tungsind, hvori sørgelige oplevelser og hendes nedarvede tilbøieligheder altid paanyt vilde sænke hende ned.

Faa mennesker har bedre end keiserinde Elisabeth forstaaet at benytte sin tid. Hun gik næsten aldrig over tærskelen til sine slotte uden med en bog i haanden; og hun kunde timevis spadsere i sine haver og parker eller sidde paa en bænk fordybet i læsning.

Fremragende mænd, som lærte hende at kjende, var forbausede over hendes kundskaber.

„For at kunne tale med hende,“ sagde den lærde Hasenauer, „maa man være vel bevandret i historie, kunst og videnskab; hendes kundskabsfylde er overordentlig.“

Hun har med udmerket dygtighed oversat hele Schopenhauer til det nygræske sprog. Med forkjærlighed studerede hun Voltaire og Rousseau. Hun, der selv havde lært saa meget, og hvis videbegjærighed aldrig syntes at trættes, talte ofte om, at hun forstod Rousseaus længsel efter at vende tilbage til naturen; hun ønskede, som han, at kaste al overflødig viden overbord.

Alverden ved, at hendes første og store litterære kjærlighed var Heinrich Heine. Inden

hendes egentlige interesse for litteraturen var vaagnet, havde hun lært at elske ham. I hendes første egteskabsaar var hans digte faldet i hendes hænder; de havde fanget hende ved at tale om lidelser og skuffelser, som hun selv havde følt.

Senere læste hun alt, hvad han havde skrevet.

Hans „reisebilleder“ eiede en uforgjængelig tiltrækningskraft for den reisende keiserinde; og hun vendte altid tilbage til hans digte.

Det, som hun især skattede hos Heine, det, som især holdt hende fast ved hans bøger, var hans store oprigtighed.

„Heine er forskjellig fra de fleste andre digtere, fordi han foragter al skinhellighed,“ skrev hun engang; „han viser sig stødse som den, han er, med alle menneskelige egenskaber og alle menneskelige fejl.“

Til en tysk forfatter, som havde opdaget manuskriptet til nogle utrykte satiriske digte af ham, men som af politiske grunde betænkte sig paa at udgive dem, sagde hun:

„Heinrich Heines læsere bestaar ikke af et enkelt folk, men af alle nationer. Hans læsere har ret til at lære at kjende alle verker af en digter, som ikke kan sammenlignes med nogen anden.“

Hun ønskede offentlig at vise hans minde en hyldest. Der blev dannet en komité med det formaal at reise hans statue i en tysk by. Planen var paa bedste vei til at blive udført; thi keiserinden af Østerrige tegnede sig øverst paa listerne for en paafaldende stor sum.

Da indtraf der en skrivelse fra den tyske rigskansler til kabinettet i Wien; Bismarck udtalte sin forbauselse over, at keiserinden i et venligsindet naborige offentlig hædrede en digter, som havde haanet Hohenzollerne.

Franz Joseph og Elisabeth havde i en aarrække levet som gode kamerater, der respekterer hinandens indbyrdes afvigende sympatier og smag. Men af hensyn til trippel-alliancen maatte keiseren denne gang bede sin gemalinde om at bøie sig for jernkansleren og lade sit navn stryge af subscriptionslisterne til indtægt for Heine-monumentet.

Keiserinden saa sig nødsaget til at give efter; takket være Bismarcks indgriben vil det først være en fremtid forbeholdt at reise Heines statue i Tyskland.

Men Elisabeth var egensindig og tog sin hevn. Hun erfarede, at den danske billedhugger Hasselriis i Rom havde gjort udkast til en statue af hendes yndlingsdigter. Hun bad ham om at udføre den for hende i marmor; og hun lod den opstille udenfor sit slot paa Corfu.

Hohenzollernes venskab for hende led forøvrigt intet afbræk derved. Tysklands nuværende keiser, der var hendes søns ven, udmerkede hende paa alle maader. Naar hun reiste gjennem hans rige eller opholdt sig ved et tysk badested, besøgte han hende med sin gemalinde og viste hende tusinde hensyn, som hun satte pris paa. Wilhelm II skal have erklæret, at Elisabeth af Østerrige-Ungarn var den mest aandfulde dame, som han har truffet i sit liv.

Sympatien var neppe gjensidig. Det var Heines lyriske smerte og spot over livets bristende illusioner, som havde anslaaet de første beslegtede strenge i Elisabeths bryst. Men det var først efter preussernes seir over Østerrige, at hendes beundring for digteren blev kjendt af verden. Hans ufordulgte had til Preussen, hans bidende spot over pikkelhuerne, hans ønske om at sætte den preussiske ørn paa en stage som maal for de rhinlandske skarpskyttere, fandt utvivlsomt gjenklang i hendes sind.

Gjennem bøgerne havde hun lært at interessere sig for Heine som menneske; og hun viste sin beundring for ham paa mange maader. Hun lod ofte nedlægge krans paa hans grav; baandsløiferne bar følgende indskrift: „Fra keiserinde Elisabeth til hendes yndlingsdigter“.

Vi ved, at hun paa sine reiser pleiede at stanse i Paris, hvor hun stedse besøgte kirke-

gaarden Montmartre for egenhændig at smykke hans grav. Hun siger i et digt, hvor hun mindes disse kirkegaardsbesøg:

„Jeg tænkte paa ham, som jeg begræd, og som jeg aldrig
havde seet,

Kun hans støv hvilede der, hvor jeg knælede ned.

Hans sjæl er omsider bleven lykkelig;

thi den er hos Ham, som har sagt: „Kommer til mig alle
I, som er besværede og som lider!“

For at lære sin digter næiere at kjende end gennem biografernes beretninger, besøgte hun hans nitti-aarige søster, fru Charlotte von Embden i Hamburg.

„Hun sad ikke hos mig som en keiserinde, men som en kjær datter,“ har den gamle dame fortalt. Hun tilføiede, at de samtaler, som hun havde med Elisabeth, var de interessanteste, som hun havde udvekslet i hele sit lange liv.

„Ingen kritiker, ingen biograf har nogensinde forstaaet min broder saa godt, som keiserinde Elisabeth forstod ham,“ sagde hun.

Kronprins Rudolf havde faaet opspurgt, hvor manuskriptet til Heines „Buch der Lieder“ fandtes; han havde erhvervet det til sin moder. For at udtrykke sin taknemmelighed forærede fru von Embden hende en samling breve fra den afdøde digter, der var altfor intime til at komme offentligheden for øie.

Man maa selv være en usædvanlig poetisk natur for at skjenke digtere og deres verker en saa dyb interesse som keiserinde Elisabeth. Og dog brød hun sig ikke om at kjende mange bøger; men hun gjennemlæste atter og atter de bøger, paa hvilke hun satte pris.

Af tyske digtere var Heine vistnok den eneste, som hun helt forstod og skattede. Hun var upaavirket af Goethe. Heller ikke Schiller stod hendes aandretning synderlig nær. Marie Valerie, der beundrede Victor Scheffel, henledede hendes opmærksomhed paa ham; men han begejstrede i højere grad den unge erkehertuginde, end moderen, som havde tænkt og oplevet saa meget mere.

De moderne franske digtere læste hun lidet; derimod satte hun stor pris paa Lamartine. Inden den engelske litteratur beundrede hun fortrinsvis Shakespeare og Byron.

Hendes interesse for Shakespeare stod ikke langt tilbage for hendes beundring for Heine. Hun skal have udarbejdet fortrinlige oversættelser af adskillige af hans dramaer; og hun kunde fremsige hele scener af dem udenad. „Hamlet“ og „Sommernatsdrømmen“ tiltalte hende mest; hun havde et billede af Titania med esels-hovedet hængende paa hvert af sine slotte. „Det er vore illusioners esels-hoved, som vi uaf-ladelig kjærtegner,“ sagde hun.

Paa de uafadelige reiser, der optog den største del af hendes tid, sendte hun hver uge, undertiden endnu oftere, lange breve til keiseren og til sine børn. Istedetfor beretninger om hendes oplevelser og reflexioner fra hendes tankeliv indeholdt de store, firkantede konvolutter undertiden digte af hende selv eller oversættelser af en eller to scener af Shakespeare. Hun skrev udmerkede reisebeskrivelser. For at gjøre dem mere afvekslende, tegnede hun hundredevis af skitser af de steder, som hun besøgte, og illustrerede sin tekst med disse.

Hendes literære arbejder er opbevarede i Hofburg, dels i form af dagbøger, som hun holdt gennem mange aar, dels i form af breve til hendes kjære.

Hun tænkte aldrig paa at lade offentliggjøre noget af, hvad hun skrev. Hun elskede at læse og skrive paa grund af den glæde og underholdning, det skaffede hende. Literær berømmelse fristede hende ikke.

Kun enkelte af hendes digte er blevne tilgængelige for almenheden. Af disse er følgende vers, der er forfattet som indskrift under et Maria-billede i nærheden af Ischl, det mest bekjendte, skjønt mange læser det uden at vide, at det skyldes keiserinde Elisabeth:

Clara Tschudi: Keiserinde Elisabeth.

„O, breite deine Arme aus,
 Maria, die wir grüssen!
 Leg' schützend sie auf dieses Haus,
 Im Thal, zu deinen Füßen!
 O, segne dieses kleine Nest,
 Mag rings der Sturm auch wüthen!
 In deinem Schutze steht es fest
 Voll Gnaden wirst Du's hüten.“

Nogle aar før sin død opholdt hun sig i Mehadia, en liden by i det sydøstlige Ungarn, hvor hun benyttede det derværende „Herkulesbad“.

En hyrde havde bygget sig en hytte paa en bjergtop høit ovenfor badet. Did gik hun ofte; og hun skrev her med blyant paa bordet et digt paa det ungarske sprog, som i oversættelse lyder omtrent saaledes:

„Alt er forgiængeligt paa Jorden,
 Troskab er kun et tomt ord.
 Stedse trofast i din herlige storhed
 Er du alene, ophøiede natur! —
 Lykkelig den, som holder sig nær til dig;
 Ingen skuffelsers smerte bliver ham til del.
 Jeg bortbytter gjerne alt andet
 Mod din trofasthed og den lindring, som du skjenker mig.“

XXI

Sygdom. — Keiserindens daglige liv. — Hendes forhold til tjenerskab og hofdamer.

Vi ved, hvordan keiserinde Elisabeth midt i sin ungdom, kort efter at hendes eneste søn var bleven født, hjemsøgte af en langvarig sygdom.

En omhyggelig sundhedspleie og gjentagne ophold i Sydens milde luft, havde reddet hendes liv. Og da hun igjen slog sig ned i sit hjem efter flere aars reiser, straalende hun af velbefindende, og hendes skjønhed blomstrede op paanyt.

Men henimod slutningen af sytti-aarene blev hun angreben af den pinefulde lidelse, som nutiden pleier at kalde „neurastheni“.

I udpræget grad var den Wittelsbachernes familielidelse. Hos generation efter generation

havde den ytret sig som ulyst til berøring med mennesker og i alle slags underlige luner.

Hvor der er arvelig disposition tilstede, rammer nervelidelser med dobbelt kraft. Elisabeths hang til ensomhed, hendes sky for at mødes med mængden, hendes trang til uafledelig at skifte opholdssted, kan sikkert for en del betragtes som nedarvet.

Hun var sygere, end de fleste anede. Forstyrrelser i de organiske funktioner, nervebetændelser og flere alvorlige sygdomme gjorde adskillige aar af hendes liv til et virkeligt martyrium.

En smertefuld ischias i begge knæ tvang hende i begyndelsen af otti-aarene til at give afkald paa ride-sporten, et offer, som faldt hende saare tungt. Saa længe hun levede, blev hun ved at plages af ischias; i de sidste ti aar af hendes liv var disse lidelser tidevis saa voldsomme, at hendes læger erklærede, at der skulde en næsten overmenneskelig taalmodighed til for at udholde anfaldene uden at skribe af smerte.

Men Elisabeth havde vænnet sit legeme til lydighed. Hun bar smerterne som en heltinde; og hun søgte erstatning for de tabte rideture ved trættende bjergbestigninger og milelange vandringer.

Hendes anstrengende ture gennem skov og

mark bibragte udenforstaaende feilagtige forestillinger om hendes legemlige kræfter; thi selv øvede bjergførere havde vanskeligt for at følge hende uden at gaa træt.

Visselig satte hendes lette gang hende istand til at gaa længere end de fleste; men hendes overdrevne kraftanstrengelser var delvis en følge af et overophidset nervesystem. Plaget af søvnløshed søgte hun legemlig udmattelse i haab om derigjennem at finde den nattehvide, som hun behøvede og længtede efter.

Keiserinden var vant til en meget tarvelig levemaade. Hun kjendte neppe bordets glæder; i ethvert tilfælde skattede hun dem ikke. Hendes appetit var usædvanlig liden. Hun spiste sjelden andet end kolde retter. Ved de store festmiddage nød hun sædvanligvis kun et par stykker hvedebrød, en kop bouillon og frugt.

I det daglige liv og paa reiser undlod hun ofte ganske at spise middag; hendes næring bestod for det meste i et glas mælk, et stykke brød og et par kager. Det, som hun likte bedst, var søde sager; og hun havde altid en æske sukkertøi hos sig.

Hun afskyede sterke drikke. Var der selskab ved hoffet, stod der glas til vin og champagne ved hendes couvert som ved de øvriges. Men hendes glas forblev altid tomt; hun drak mælk og intet andet.

Naar hendes læger paabød hende at drikke et glas vin for sin sundhed, var hun næsten ikke at formaa til at gjøre det.

Overhovedet nærede hun liden respekt for lægevidenskaben; hun søgte hellere at lindre sine plager ved kure, som hun foreskrev sig selv. Uger og maaneder levede hun udelukkende af mælk. Til andre tider underkastede hun sig en appelsinkur, som hun gennemførte samvittighedsfuldt.

Hun nærede en sygelig frygt for at blive fed. Dels fordi hun satte pris paa sin slanke figur, dels fordi hun troede, at det var bedre for hendes helbred, at hun blev ved at være mager, lod hun sig veie hver eneste dag. Og hvis hun var kommen et par kilo over sin sædvanlige vegt, nød hun kun appelsiner, indtil hun atter var bleven saa tynd, som hun ønskede.

Lægerne var ikke tilfredse med, at hun tog saa lidet hensyn til deres raad. De erklærede det for uforsvarligt, at hun indskrænkede sig til en saa let og sparsom kost. Og da hun i sine ældre aar blev meget blodfattig, mente de, at dette var en følge af hendes selvvalgte, aarelange diæt.

Skjønt Elisabeth personlig satte liden pris paa materielle nydelser, ofrede hun spisesedlen adskillig opmerksomhed, naar hun var sammen

med keiseren. Hver morgen maatte kjøkkenchefen læse den op for hende; hun underkastede den en nøiagtig gennemgaaelse og foreslog undertiden forandringer.

Intet bord i verden kunde være mere smagfuldt end det østerrigske hofaffel, naar keiserinden var tilstede; og hun anskaffede det kostbareste porcellæn og de mest pragtfulde guld- og sølvservicer til alle sine slotte.

Forøvrigt ligger det nær at forstaa, at disse herligheder sjelden benyttedes paa grund af hendes isolerede liv.

Maria Theresia havde haft seksten børn. Hendes søn, keiser Leopold II havde haft sytten børn; den østerrigske keiserfamilie er derfor meget stor.

Desuden bor der i Wien en skare fremmede fyrster, hvoraf de fleste er i familie med det habsburg-lothringske hus.

Men fraseet de enkelte gange i vinterens løb, da erkehertuger og erkehertuginder samledes ved det keiserlige taffel, saa de fjernere slegtninge næsten aldrig Franz Joseph eller Elisabeth.

Optaget af arbeide og i sine ældre aar uden sans for andre ædspredelser end jagtudflugter, førte keiseren et næsten lige saa tilbagetrunkent liv som sin ensomheds-elskende gemalinde.

Naar han besøgte Elisabeth, eller naar hun for en tid slog sig ned paa et af de keiserlige slotte for at være sammen med ham og med deres børn, gjorde hun alt for at sprede glæde over disse møder. Det syntes, som om hun følte trang til da at erstatte sin mand en smule af det familieliv, som han maatte savne paa grund af hendes reiser.

Aftenerne tilbragte hun næsten altid i lange, hyggelige samtaler paa terrassen eller ved kaminen sammen med ham og med deres yngste datter. Undertiden kom ogsaa Rudolf for at slutte sig til dem.

Var keiseren beskjeftiget om aftenerne, underholdt hun sig med Marie Valerie og nogle enkelte af sine damer; men kredsen af disse blev altid mere snever.

Hoffet i almindelighed holdt hun paa lang afstand. Hendes holdning sagde tydelig til dem, hun ikke yndede: „Uvedkommende har ikke adgang!“ Og hvis man ikke forstod hendes ønske om at skaanes for tilnærmelser, kunde hendes nervøsitet slaa op i hede flammer.

Paa den store trappe i det keiserlige slot i Wien slog hun en tjenestgjørende kammerherre, der af en eller anden grund havde vakt hendes mishag.

Altfor mange havde været vidne til hendes

orefigen, til at han kunde svælge fornærmelsen i taushed. Han fandt sig foranlediget til at begive sig til keiseren for at bede om sin afsked fra hof-tjenesten.

Franz Joseph følte sikkert overbærenhed med dette udbrud af sin gemalindes energie, — en energie, som han selv manglede altfor meget. Han skal have udtalt, at han havde den største lyst til at give manden den afsked, han begjærede.

Godmodig som han var, overveiede han alligevel sagen; og for at formilde den besværlige kammerherre gav han ham en orden den følgende dag.

Episoden med adelsmanden, der fik en orden, fordi han havde faaet en paa øret af keiserinden, morede wienerne meget.

Var Elisabeth ogsaa i ældre aar i almindelighed lidet afholdt i de høiere kredse, hvor man neppe kjendte hende, saa var hun til gengjæld høit elsket af sine nærmeste hofdamer; og hendes tjenere tilbød hende.

Baade sit tjenerskab og sine damer skjenkede hun omsorg. Der fandtes ikke den lidelse iblandt dem, som hun stod ligegyldig for; og ingen forstod bedre end hun at veilede og trøste.

Naar en tjenestgjørende hofdame laa syg, pleiede keiserinden at besøge hende, og hun

kunde da i timevis blive siddende ved den syges seng.

En morgen bragte aviserne efterretning om, at en af hendes majestæts kammerfruer var død i løbet af natten. Wienerne, der likte at klandre keiserinden, sagde onde ord om hendes ligegyldighed; thi den foregaaende eftermiddag havde man seet hende ride i „Prateren“.

Ingen vidste, at hun havde tilbragt den sidste nat og flere foregaaende nætter ved den syges seng, og at hun var redet ud for ved luft og bevægelse at rekreere sig efter sine anstrengelser.

En af hendes damer skrev efter hendes død:

„Vi, som elskede hende saa høit, fordi vi kjendte hende saa godt, og som kjendte hende saa godt, fordi vi elskede hende saa høit, kan ikke tale om hende; thi vore taarer hindrer os.

Hun var et af hine udvalgte væsener, som kan undvære verden, fordi de i sit indre bærer en verden, der er bedre og rigere end vor.

Hver tanke, hver følelse hos hende var høisindet. Sjælelig var hun dronning lige ud til fingerspidserne. Og dog var hun altid ligefrem, beskedent, menneskelig, fuld af rørende hensynsfuldhed ligeoverfor sine damer og tjenerinder; hun gik i saa henseende ofte længere, end det var dem kjær. Hun ringede ikke om

nætterne, selv om hun plagedes af smerter, fordi hun vilde værne om de andres søvn, en hensyntagen, der — keiserinden uafvidende — mangen gang foranledigede hendes damer til at vaage ved døren til deres herskerindes sovegemak.

Vi bar vore dybeste og vore menneskeligste tanker til hende, stedse sikre paa hendes varme interesse, hendes kjærlige raad og tillige sikre paa hendes bistand, hvis den var nødvendig*)."

*) Ovenstaaende brev er velvillig overladt mig fra det keiserlige hofbibliothek i Wien.

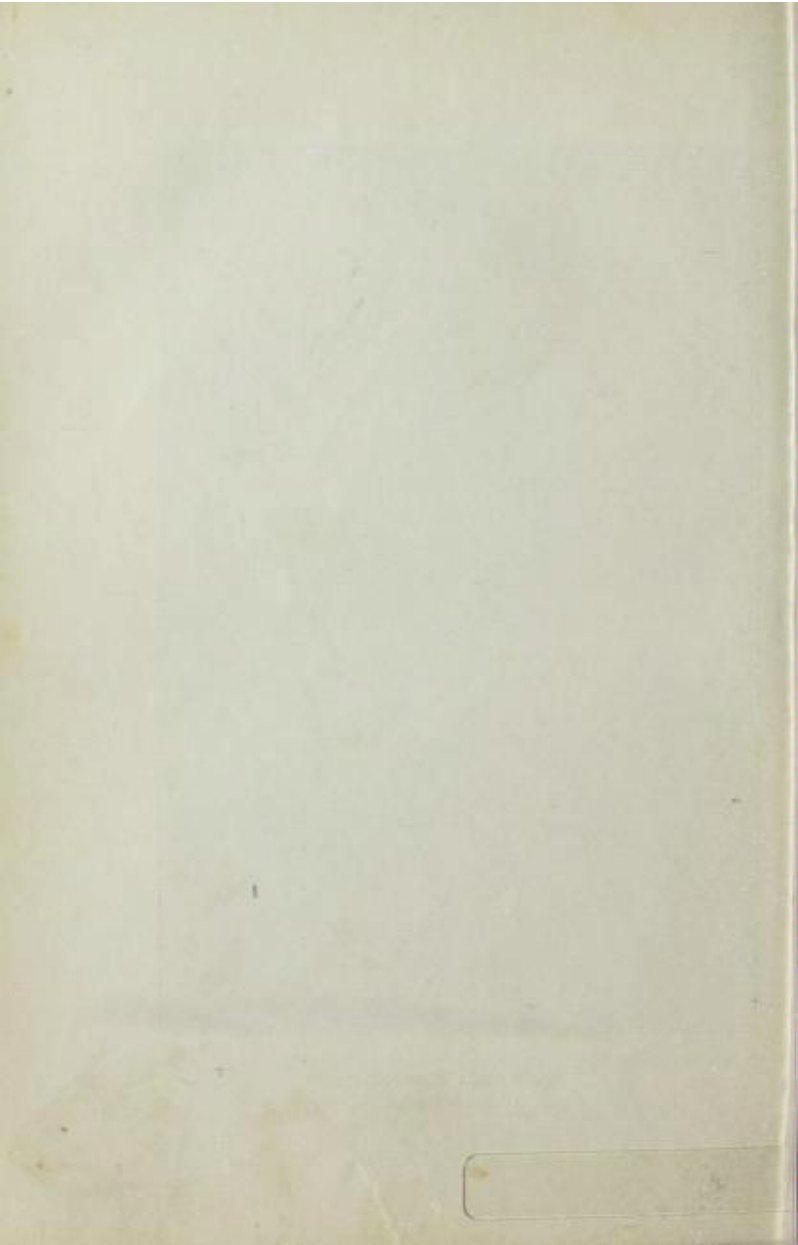
Naturen havde udrustet keiserinde Elisabeth med skjønhed, et ædelt sind, og høi aandelig begavelse. Forsynet havde stillet hende paa den høieste plads, som en kvinde kan naa; og hun syntes skabt for lykke og kjærlighed.

Hendes ydre var et billede paa den mest fuldendte harmoni. Men hendes karakter var fuld af modsætninger. Hun elskede ensomhed og friluftsliv; men ingen fyrstinde i Europa repræsenterede saaledes som hun ved de leiligheder, hvor hun viste sig offentlig.

Enkelhed i livsvaner var hos hende forenet med grænseløs ødselhed. Ligesom sin fætter, kong Ludwig af Bayern, øste hun uhyre summer ud til byggeforetagender; og hun strøede om sig med penge og kostbare gaver overalt paa sin vei.

Keiserinde Elisabeth.
(sidste billede).

Hun underkastede sig aldrig modens luner; alligevel var hendes slanke skikkelse gennem aartier modekunstnernes ideal.

Hendes gang var svævende og let; men hun skjulte sine fødder i tunge, tyksaaede støvler. Sit ansigts skjønhed gemte hun bag et slør og en vifte. Hendes dragt var ofte tarveligere end hendes kammerpigens; men hendes medfødte værdighed fornegtede sig aldrig, hvordan hun end var klædt.

Paa hendes hverdagsdragt maatte skjørtet være fodfrit og slutte fast om hofterne, uden at være saa trangt, at det hindrede hendes gang. Livene blev syede i bluse-façon.

Modvillig iførte hun sig de kostbare hof-toiletter, naar det var nødvendigt. Men ogsaa disse vidste hun at paatrykke et præg af sin individualitet. I senere aar bar hun næsten udelukkende sort og hvidt eller hvidt med sort pynt. Ved enkelte leiligheder klædte hun sig i lysegraa eller lilla silke og fløiel; men hun brugte aldrig sterke farver.

Trods alt, hvad hun havde gaaet igjennem, havde tiden berørt hendes ydre mærkelig lit. De som saa hende ved hoffester, i stort toilette, straalende af guld og ædle stene, der fremhævede hendes eiendommelige skjønhed, har sagt, at hun ved femtiaars-alderen var næsten

ligesaa skjøn, som hun havde været tyve aar tilbage i tiden.

Hendes haar var ligesaa smukt, som i hendes ungdom. Naar det var opløst, naaede det hende langt nedenfor knæerne, og hun kunde endnu svøbe sig ind i det, som i en tyk kaabe. I den sidste tid af hendes liv blev det isprængt med sølvtraade; og man har paastaaet, at hun følte det haardt, da hun saa det blegne.

Hendes haarfylde skaffede hende forøvrigt meget besvær. Skjønt hun ellers var en mild og god herskerinde ligeoverfor sit tjenerskab, lod hun ikke sjelden falde et utaalmodigt ord i de lange formiddagstimer, som gik med til at ordne hendes haar.

„Jeg føler mit haar,“ sagde hun til sin græske forelæser Christomanos, idet hun lod sine fingre glide gennem dets bølger, som for at lette sit hoved for en byrde; „det er som et fremmed legeme paa mit hoved.“

„Deres majestæt bærer haaret som en krone istedetfor kronen,“ svarede han.

„Man kan meget lettere skille sig ved enhver anden krone end ved denne,“ indvendte hun med et bekymret smil.

En dag gik hun op ad en bjergsti, fulgt af sin forelæser Christomanos. Paa veien mødte de en dame med kortklippet haar.

„Det er en aandfuld dame,“ sagde keiser-

inden; „thi hun bærer sit haar afklippet. — Hvis jeg vilde klippe mit haar kort, fordi jeg anser det for unødvendigt at bære hele denne byrde, vilde folk falde over mig som ulve.“

En anden dag, da Christomanos læste høit for hende, medens hun blev friseret, sagde hun:

„Jeg er en slave af mit haar. Maaske klipper jeg det alligevel af mig engang!“

Udbrud som ovenstaaende var neppe alvorlig mente. Træthed og ærgrelse over al den møie, som haaret beredte hende, fremtvang ganske vist i korte minutter ønsket om at kunne skille sig ved det. Men i virkeligheden var hun meget stolt af sin prægtige haarfylde; det var et af de faa træk af forfængelighed, som man havde anledning til at iagttage hos hende.

XXIII

Venskabsforhold. — Slottet paa Corfu.

Paa en spadseretur, som keiserinden foretog paa øen Madeira, kom en olding en dag hen til hende med en buket camelier i haanden; hun lod sin ledsager give ham nogle sølvmynter til tak.

Da hun kom længere hen ad veien, mødte hun en vakker pige, som ligeledes rakte hende camelier. Elisabeth gav hende egenhændig et guldstykke.

Hendes ledsager spurgte, hvorfor hun havde givet den livsfriske, unge pige saa meget mere end oldingen.

„Fordi hun var smuk,“ svarede keiserinden.

Hun sværmede for ungdommelig skjønhed.

Selv havde hun ikke havt nogen ungdom; hun var — saa at sige — kommen fra barne-

kammeret op paa tronen. Men just fordi ungdommens glæder var gaaede hendes eget liv forbi, følte hun sig uimodstaaelig tiltrukket af den første ungdomsfriskhed hos kvinden, enten hun mødte den i livet eller i kunstnerisk fremstilling.

Shakespeares femten-sekstenaarige heltinder, Miranda i „Stormen“ og Rosalinde i „Livet i skoven“ („*As you like it*“), hørte til hendes literære yndlinge. Og naar hun paa sine reiser kom i berøring med yndige unge piger, pleiede hun at overøse dem med venlighed og gaver.

Hvor alvorlige end hendes tanker var, kunde hun barnligt glæde sig over de mest uskyldige smaating. Hun havde en vidunderlig evne til at trænge ind i børns og unges tankeliv; og hun øvede til sidste stund, naar hun vilde, en ren fortryllelse paa dem, med hvem hun kom i berøring.

Som vi ved, omgikkes hun kun undtagelsesvis hofkredsens damer, der var hende altfor aandeligt underlegne, og hvis hele aandspræg var hende antipatisk. Og naar hun i tidligere aar havde sluttet sig til nogen under sin stand, havde det vakt mishag og paatale.

Flere, der kjendte hende, paastod, at hun aldrig havde følt virkeligt venskab for nogen. Men stemningsmenneske, som hun var, kunde hun for en tid føle sig varmt tiltrukket af en

og anden, som havde vakt hendes sympati. Og saa længe dette varede, kunde det falde hende ind at tale med ham eller hende om alt mellem himmel og jord.

Men hun blev hurtig træt af de fleste og lod dem forsvinde af sin horisont uden at føle noget savn. Hendes naturs eiendommelige rastløshed kom sterkt tilsyne i denne forbindelse.

I et tidligere kapitel er det kortelig nævnt, at hendes ældste broder havde egtet en skuespillerinde, Henriette Mendel. Egteparret havde en datter, den unge grevinde Wallersee*). Keiserinden, der foragtede rangforskjel, kaldte niecen til sig. Hun holdt overmaade meget af denne slegtning, der i syttiaarene næsten altid saaes i selskab med hende.

Tantens venskab indgjød den unge pige altfor høie tanker om sit eget værd; og hun skal have gjort sig forhaabninger om at blive kronprins Rudolfs gemalinde.

Efter hans giftermaal skal hun have bidraget adskilligt til at sætte splid mellem det nygifte par, idet hun lod Stephanie underrette om ting, som hendes mand helst vilde holde skjult for hende. Venskabet mellem hende og Elisabeth

*) Senere gift med operasanger Bruck.

afkjøledes i aarenes løb; og hun turde aldrig vise sig for sin tante efter Rudolfs død.

Som ivrig rytterske fattede keiserinden en levende interesse for skoleryttersken Elisa Renz; venskabet mellem disse to gav anledning til en mængde ondsindet sladder. Elisa red hendes heste i det keiserlige ridehus; og da hun roste keiserindens yndlingshest „Lord Byron“, modtog hun den øieblikkelig som gave.

Ogsaa kunstberidersken Emilie Loisset kunde glæde sig ved Elisabeths særlige yndest.

Sandsynligvis har ingen kvinde udenfor hendes slegt staaet keiserinden nærmere end *Ida von Ferenczy*, en ungarerinde, der som ganske ung var kommen i hendes tjeneste, og som var knyttet til hende lige til hendes død.

Ved kroningen i Ungarn havde hun lært den unge pige at kende. Hendes friske, tiltalende ydre, hendes muntre, aabne væsen, hendes klare forstand og fine takt havde erobret hendes hjerte.

I mange aar fulgte hun hende paa alle hendes reiser. Hun graanede i hendes tjeneste; og hendes majestæt udmerkede hende næsten til sit livs sidste stund.

Ida von Ferenczy hængte ved sin herskerinde med ubegrænset kjærlighed og beundring. I senere aar var hun kun nominelt hendes fore-

læserinde; i virkeligheden var hun keiserindens selskabsdame, hendes raadgiver og ven.

Vi erindrer, at Elisabeth i seksti-aarene havde gjenvundet sin helbred paa Corfu, hvis natur havde gjort et dybt indtryk paa hende; og hun havde med lethed tilegnet sig landets sprog.

Ved hyppige, senere besøg paa Grækenlands grund modnedes den beslutning hos hende at lade bygge en egen villa paa øen. I nærheden af den idylliske landsby Gasturi fremstod paa hendes befaling og helt efter hendes smag det arkitektoniske mesterverk, der har faaet navnet „Achilleion“. Hun elskede dette slot.

„Alt har jeg ordnet selv,“ sagde hun; „og jeg har valgt hvert stykke. Derfor er jeg mindre fremmed her end i Wien.“

„Achilleion“s façade ligger ud mod havet. De andre sider er omgivne af blomster-terrasser og af en krans af olje-, laurbær- og citrontræer. Bygningen indeholder 128 værelser; og staldene kan rumme femti heste. I alle rum havde hun samlet herlige pompejanske og græske kunstskatte.

I slottets nærhed lod hun reise mindesmerket over sin yndlingsdigter Heine. Digteren sidder

ved foden af bjerget Aja Kyriahi under et aabent marmortempel, der bæres af søiler; blikket er vendt mod havet. Haanden, som hviler i hans skjød, holder en tavle, paa hvilken billedhuggeren efter keiserindens ønske har indridset hans digt:

„Was will die einsame Thräne?
 Sie trübt mir ja den Blick!
 Sie blieb aus alten Zeiten
 In meinen Augen zurück.“

Keiserindens private værelser i Achilleion var fuldstændig afsondrede fra enhver anden del af bygningen. Hun havde sin egen indgang og kunde gaa og komme upaaagtet, naar somhelst hun vilde det, om natten som om dagen.

„Jeg vil leve som en student,“ pleiede hun at sige. Saaledes levede hun ogsaa, men som en flittig student.

Hun stod op klokken fem, tog et bad og gik ud at spadserere, som oftest alene og med en bog under armen.

Naar spadsereturen var tilende, studerede hun. Et blaat skolehefte og en blyant var alt, hvad hun behøvede for at skrive. Hun conjurerede og deklinerede med den største iver, og daglig skrev hun stile, som hun forelagde sin forelæser og lærer.

Paa „Achilleion“s skjøne terrasse pleiede hun at gjøre sit toilette. Et telt blev sat op dernede, og hun lod sig klæde paa og frisere for havets aasyn. Om aftenen tog hun et bad i et marmor-badekar, som hun havde ladet indkjøbe fra villa Borghèse i Rom. Klokken ni var keiserinden altid i seng med Heines „Buch der Lieder“ under sin hovedpude.

Det hændte ofte, at hun midt om natten stod op og vandrede gennem de mørke alléer. Naar hoffolkene havde trukket sig tilbage til sine værelser, kunde de fra vinduerne se, hvordan hun, i en kulsort dragt og med et sort slør kastet over hovedet, listede sig over terrassen ud imod parken.

Hun gennemvandrede alle veie i Achilleions nærhed. Med forkjærlighed opsøgte hun de steileste og farligste bjergstier. Did gik hun altid alene; hendes damer mangledé udholdenhed og mod til at følge hende. Stilheden paa fjeldhøiderne, den overjordiske klarhed, naturens majestætiske skjønhed skjenkede hendes rastløse sind nogle øieblikkes fred; og hun vendte tilbage fra sine bjergbestigninger beriget med ophøiede indtryk og kjære minder.

„Der, hvor menneskene kommer, bliver alting ødelagt,“ sagde hun. „Kun hvor naturen er alene, beholder den sin evige skjønhed. Derfor

viser jeg heller ikke mit slot Achilleion til fremmede. Hvis jeg gjorde det, vilde ikke en sten staa i fred om nogle maaneder. Menneskene skriver sine navne overalt for at trykke sin egen ubetydeligheds stempel paa stenene."

En høi, hvid havemur og oliventræernes løv værgede hendes slot mod nysgjerrige blikke.

"Englænderne er aldeles fortvivlede," sagde hun; "de staaar timevis opstillede paa høien ligeoverfor og kan alligevel intet se."

Og dog var hun langt fra saa menneskesky, som man har paastaet. Hun interesserede sig for menneskene. Men hun viste kun sin interesse, naar hun ikke var gjenstand for nysgjerrig iagttagelse fra deres side.

"Jeg ønsker jo ikke andet af menneskene," sagde hun ofte, "end at de skal lade mig være i fred og ro."

Hvor man ikke kjendte hende, kunde hun tidevis blande sig med folket; og hun var altid venlig mod de fattige.

"Naar jeg betragter naturmennesker," sagde hun, "saa kommer noget af den samme fred over mig, som ellers kun naturen skjenker mig."

Siddende mellem duftende timian og lyserøde lyngbuske talte hun med bønderne fra Gasturi, medens hun vederkvægede sig med sin

yndlingsdrik, nymalket gjedemælk. Hun talte til mændene og kvinderne i et sprog, som de forstod.

Egnens beboere tilbad „Gasturis dronning“, som hun kaldtes. Naar hun viste sig paa landeveien, kastede de sig i støvet for hende.

„Yndefulde dronning!“ raabte de unge kvinder efter hende. „Gud velsigne dine skridt,“ sagde de gamle koner, idet de korsede sig som for at give sine ord større betydning og vægt. De unge mænd blottede hovederne og saa beundrende efter hende. Landsbyens børn stod i flokke og ventede paa hende. Halvt skjulte bag de tykke olivenstammer spejdede de efter hende fra det fjerne; og naar hun nærmede sig, løb de omkap for at tilbyde hende orange- og mandelgrene.

Ofte besøgte hun et munkekloster, som ligger paa en høide ikke langt fra hendes slot. Hun syntes om at underholde sig med disse mænd, der frivillig havde givet afkald paa at leve blandt andre mennesker.

Hun spurgte en af dem, om han undertiden gik ned i landsbyen.

„En og anden gang maa man til byen for at gjøre indkjøb,“ sagde han. „Man er jo et menneske; og legemet fryser og hungrer. Men

hvad skal man ellers nede i byen? Jeg negter ikke, at det kan være smukt nok dernede; men heroppe er det bedre.

„Og jeg siger Dem,“ svarede keiserinden, „at De har valgt den bedste del!“

XXIV

Kronprins Rudolfs død. — Jaget af tungsind.

Den 31te januar 1889 bragte over det østerrigske keiserpar en ulykke, som maa siges at være enestaaende i dette aarhundrede. „Tragedien i Mayerling“, i sine hovedtræk bekjendt for alverden, og dog omgivet af et uigjennemtrængeligt slør, afsluttede paa en ligesaa pludselig som gruopvækkende maade deres eneste søns liv.

Tusinde historier har været i omløb om denne begivenhed. Det er næsten at ønske, at historien aldrig vil opklare den, hvis det er rigtigt, hvad kongen af Belgien skrev til greven af Flandern, at „alle rygter er bedre, end om man lærte den virkelige sandhed at kjende“.

Hvad man med vished ved, er kun følgende:

Kronprinsen blev funden død paa sin seng paa jagtslottet Mayerling i nærheden af Wien,

hvor han havde tilbragt et par dage. Han var dræbt af et skrækkeligt saar i hovedet. I samme værelse fandt man liget af en ung pige, baronesse Vetsera, som han havde elsket. Man var tilbøielig til at tro, at begge havde begaaet selvmord. Men der er ogsaa tegn, som tyder paa, at Rudolf kan være bleven dræbt.

Inden folket havde han været høit elsket. Hans personlighed syntes at give løfter om, at man i ham vilde faa en høit begavet regent, opfyldt af moderne ideer.

Men ved siden af glimrende gaver havde den ulykkelige fyrstesøn i fremtrædende grad havt Habsburgernes letsindige tilbøieligheder. Og inden hans omgivelser havde man i senere aar begyndt at blive ængstelig for hans fremtid.

En var der dog, som altid havde bevaret tilliden til ham, og denne ene var hans moder! Hun havde klogt og sikkert veiledet ham ved hans første fremtræden for offentligheden; han havde delvis hendes raad at takke for den popularitet, han erhvervede sig i sin første ungdom.

Siden var hans veie blevne andre. Men de faa, som kjendte keiserinden nærmere, hørte i Rudolfs bedste øieblikke en gjenklang af moderen i hans ord og tænkemaade.

Lammende forfærdelse bemægtigede sig Wien den graakolde januarmorgen, da der kom rygter

fra Mayerling om hans død. Ingen vidste fuld besked; og forvirringen var ubeskrivelig.

I forgemakket i Hofburg sagde en gammel kammerherre, at man først burde bringe budskabet til keiserinden. Skjønt de fleste frygtede, at hun fuldstændig vilde synke sammen under det skrækkelige slag, blev man enige om, at dette var det rigtigste.

Det viste sig ved denne leilighed, at hendes sjæl og nerver havde mere modstandskraft end mangen mands. Hun sagde først ikke et ord, men vendte sig kun nogle minutter bort fra den, som havde bragt hende efterretningen.

Endelig spurgte hun:

„Hvor er min søn?“

Da man havde svaret hende paa dette, ilede hendes tanker fra den afdøde søn til hendes mand, som endnu intet vidste. I hele Hofburg, blandt officererne og ministrene, fandtes der nemlig ikke en, som havde mod til at overbringe keiseren den grufulde efterretning.

Man raadførte sig indbyrdes om, hvad der var at gjøre. Da traadte keiserinden ud til de andre. Sorgen havde stivnet hendes træk. Hendes stemme havde faaet en anden klang; og al farve var veget fra hendes ansigt. Sikkert var dette den tungeste stund i den prøvede fyrstindes liv.

Hun erklærede, at hun vilde underrette keiseren om den skrækkelige begivenhed.

Heltemodig nedkjæmpede hun sine egne følelser; med sin paa en gang milde og sterke haand støttede hun sin gemal. Hun fulgte ham utrættelig gennem de endeløse sørgeceremonier over dette ulykkelige barn, der tog saa mange af deres forhaabninger med sig i graven.

De tunge sorgens dage gav idetmindste anledning til, at verden for en gangs skyld lærte hendes værd at kjende. Da en deputation fra rigsdagen kom for at udtrykke sin deltagelse for keiserhuset, ytrede Franz Joseph følgende mindeværdige ord, som ofte afbrødes af hans hjerteskjærende hulken:

„Hvad jeg i disse dage har havt at takke min høit elskede gemalinde for, hvilken støtte hun har været for mig, kan jeg ikke beskrive og ikke udtale varmt nok. Jeg takker inderlig Gud, som har skjenket mig en saadan livsledsagerinde. Sig dette videre! Jo mere I udbreder det, desto mere vil jeg være eder taknemmelig.“

Haabet om at se husets mandsstamme fortsættes var brat og under forfærdelige omstændigheder bleven det ældede keiserpar berøvet. Dog fandt Franz Joseph og Elisabeth kraft til at skrive til pave Leo XIII: „I ydmyghed giver

vi Gud tilbage, hvad Herren i sin naade havde skjenket os!"

Ti dage efter reiste begge til Ungarn, ledsagede af Marie Valerie.

Rudolf havde været den første prins af det regjerende hus, som planmæssig var opdraget til at blive en god, konstitutionel, ungarsk konge. Han havde fra barndommen af gjort sig fortrolig med det ungarske sprog og talte og skrev det som en indfødt. Ved hyppige reiser i landet havde han erhvervet sig et grundigt kjendskab til dets forskjellige distrikter; selv dets mest afsidesliggende egne havde han besøgt. Han kjendte alle fremragende mænd inden det ungarske samfund; og han stod i venskabsforhold til mange medlemmer af det ungarske aristokrati.

Ved hans bortgang havde den ubønhørlige skjebne fraranet ungarerne et stort haab.

Sorgen over hans død fandt et ikke mindre hjerteligt udtryk i Budapest end i Wien. Fra alle dele af landet mødte Franz Joseph og Elisabeth den varmeste medfølelse; medlidenheden med moderen var navnlig meget stor.

Paa banegaarden i Budapest modtoges kongefamilien af det samlede ministerium, medlemmer af begge kammere, adelen, kirkefyrsterne og de kommunale autoriteter. Udenfor jernbanestationen var studenterne opstillede med sørgeflor

om armen; og folket dannede spalier helt op til Ofens kongeborg. Masserne hilste sin konge og dronning med en hjertelighed, hvis lige man tidligere kun havde seet i kroningstiden.

Elisabeth af Østerrige-Ungarn sagde nogle aar, før hun blev myrdet:

„Der findes for ethvert menneske et øieblik i livet, da hans sjæl dør; dette behøver ingenlunde at være det tidspunkt, da han dør legemlig.“

For hende indtraf dette tidspunkt, da man bragte hende meddelelsen om sønnens død. Fra denne dag af var hun ikke mere, hvad hun tidligere havde været. Der siges, at man aldrig mere saa hende le; det var endog en sjaldenhed at se et smil om hendes læber.

Hun havde været heltmodig, da ulykken slog ned over hende. Men efter de første ugers selvbeherskelse kom reaktionen i udbrud af sønderrivende fortvivlelse.

Efter mængdens opfatning havde hendes væsen længe været modsigelsesrigt og besynderligt. Nu sagde hun selv, at hun ikke længer havde „hverken styrke til at leve eller ønske om at dø“.

Berlinerbladene skrev, at hun var bleven sindssyg. Deri tog de fejl. Men om hun var bleven det efter et saadant slag, burde det ikke have overrasket verden. Det var ved den tid,

at lægerne fandt de første spor hos hende til en hjertesygdom, som hun senere led under lige til sin død.

Naar hendes tjenerskab traadte ind i forgemakket til de rum, hvor hun opholdt sig, kunde de høre den trøstesløse moder hulke indenfor. Hendes sky for at vise udenverdenen sine lidelser blev bestandig sterkere.

Oftere end nogensinde flygtede hun bort fra hoffet.

Kronprinsesse Stephanie vilde hun aldrig mere se for sine øine; hun gav hendes uforstand skylden for Rudolfs forvildelser og død. Heller ikke hans datter, erkehertuginde Elisabeth, taalte hun i sin nærhed; det pinte hende at se dette barn, der havde arvet sin faders væsen og delvis sin moders træk.

Folket saa hende ikke mere, aristokratiet næsten ligesaa lidt. Naar hun dukkede op i Wien, beboede hun ikke længer sine gamle værelser i den saa kaldte „Amaliefhof“ i Burg. Hun beherskedes af erindringen om hin dag, da hun havde maattet bringe keiseren det budskab, som ingen anden havde vovet at overbringe.

Kredsen om hende blev stedse snevrere. Mere og mere skyede hun synet af mennesker. Hun gav de strengeste befalinger til, at man skulde holde nysgjerrige blikke borte fra hendes

vei. Og hun saarede endog sin mand og sine børn ved sin hang til ensomhed.

Selv hendes yndlingsslot ved Lainz kunde nu neppe fastholde hende nogle uger. Til Ungarn kom hun ogsaa sjeldnere end før, og hun blev der aldrig over en maaned ad gangen. Roserne visnede i hendes havesal paa Gödöllö, og der var længst vokset græs over hendes ridebaner.

Ogsaa tidligere havde reiselysten behersket hende. Nu blev den til en feber, som uafladelig jog hende fra sted til sted. Hun flakkede om i verden som en fredløs fugl, der ikke kunde finde hvile.

Fra tid til anden besøgte hendes mand hende paa disse idelige reiser; da syntes hun at blive oplivet for et øieblik. Men neppe var han borte, før hun faldt tilbage i et endnu mørkere tungsind. Hun var altid sørgéklædt, altid sørgmodig; hvor hun kom frem, syntes hun et billede paa kummer.

XXV

Marie Valeries forlovelse. — Hertuginde Ludovica dør. — Ophold paa Corfu. — Sidste hoffest og sidste besøg i Ungarn.

Julaften efter kronprins Rudolfs død — paa sin moders to og femtiende fødselsdag — blev erkehertuginde Marie Valerie forlovet med sin slegtning, den ridderlige og kunstelskende Franz Salvator, hertug af Toscana.

Dybt bevæget lagde Franz Joseph sin datters haand i den unge mands.

„Jeg vidste det jo for længe siden,“ sagde han. „Bliv saa lykkelige, som mennesker er istand til at blive!“

Valerie skjulte sit ansigt ved faderens bryst. Saa ilede hun hen til keiserinden og kyssede hende inderligt.

„Mama! Hvor jeg er lykkelig over, at jeg ikke behøver at reise bort, naar jeg gifter mig, men kan blive hos dig bestandig!“ udbrød hun.

Paa sin forlovelsesaften udtalte hun ønsket om saasnart som muligt at reise til sin bedste-

moder i Bayern før ogsaa at faa hendes vel-signelse. Og anden juledag reiste keiserinde Elisabeth til München med sin datter og sin vordende svigersøn.

Hertug Max var død i 1888, kort efter diamantbrylluppet i Possenhofen. Hertuginde Ludovica var gammel og svag. Rudolfs død havde rystet hende dybt. Men hun var lige aandsfrisk som i tidligere aar; og mødet mellem hende og hendes datter og datterdatter var meget hjerteligt.

Vaarmaanederne 1890 tilbragte Elisabeth med Valerie og hendes forlovede i Wiesbaden og i det skønne Heidelberg. Hoftoget, som skulde føre dem tilbage til Wien, løb af skinnerne i nærheden af Frankfurt am Main. Flere vogne baade foran og bag keiserindens salonvogn væltede og knustes; og Elisabeth og hendes følge reddedes som ved et vidunder.

Hun var neppe kommen tilbage til sin hovedstad, før hun rammedes af en ny sorg i sin familie: Hendes ældste søster, Helene af Thurn-Taxis, døde uventet i Regensburg. Keiserinden reiste til hendes begravelse og derfra til München for at trøste den sørgende moder.

Kort tid senere festligholdtes Marie Valeries og Franz Salvators bryllup. Smilet, som havde været forsvundet fra Elisabeths læber siden sønnens død, viste sig atter paa datterens bryllups-

dag. For den dag lagde hun ogsaa sørgedragten og iførte sig en graa silkekjole.

Men dette lysglimt i hendes stemning forsvandt hurtigt. Valeries hengivenhed havde mildnet hende livets tryk. Moderen vidste, at selv om hun blev gift med en østerrigsk prins og blev boende i landet, vilde forholdet mellem dem blive et andet efter denne dag. Hun vilde miste sin datters stadige selskab. Og hun, som syntes at elske ensomheden saa høit, græd hede taarer ved tanken paa, at nu skulde hun blive end mere alene.

Hun blev endnu mere sørgmodig og alvorsfuld, da hendes moder kort efter blev syg og døde (den 25de januar 1892). Hun trak sig tilbage til sit slot Achilleion paa Corfu*), hvor hun havde ladet reise et mindesmerke for sin ulykkelige søn, og hvor hun levede for erindringer om sine døde.

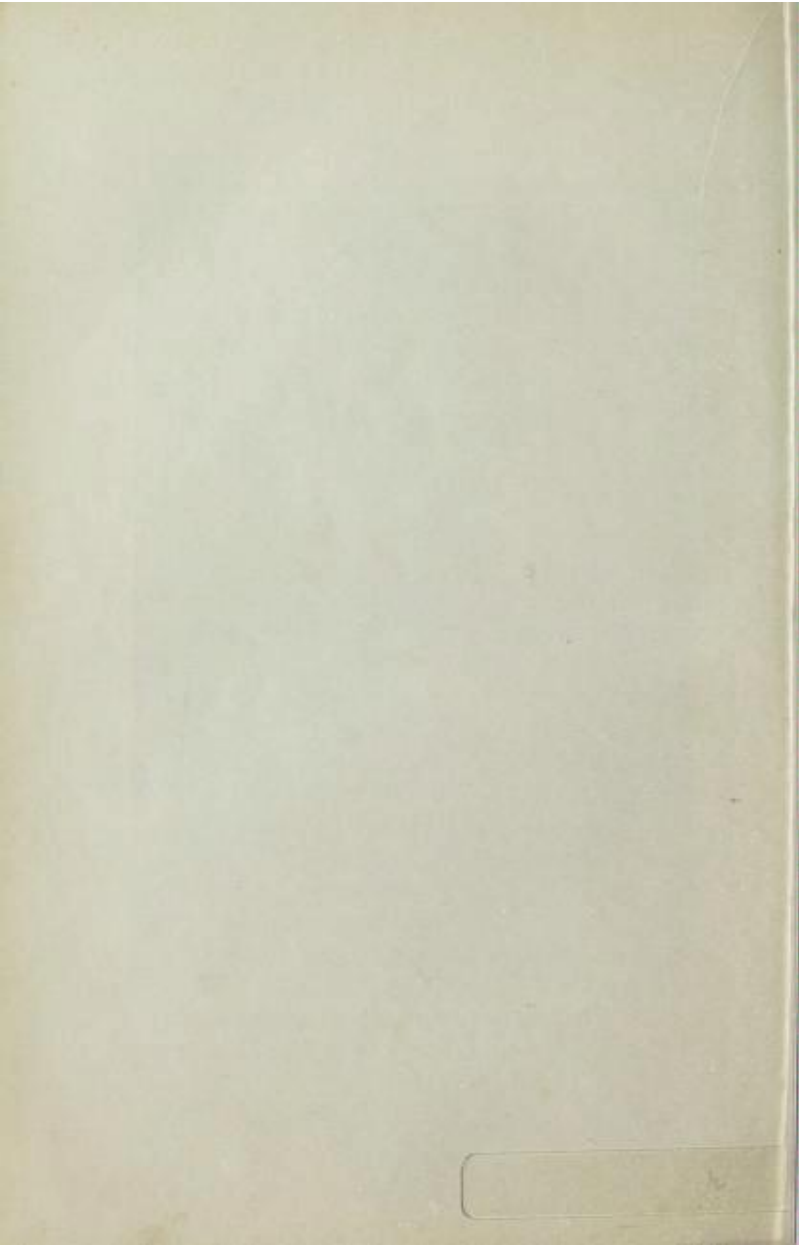
Paa toppen af bjerget Aja Kyriahi staar en ensom liden kirke omringet af cypresser. Hver morgen før solen stod op, vandrede hun derop; hun havde nedlagt forbud mod, at nogen anden gik derhen saa tidligt.

Selv paa de steilste og farligste bjergstier gik hun nu altid uden følge. Den udtærede,

*) Se kapitel XXIV.

Keiser Franz Joseph, 68 aar gammel.

sortklædte keiserinde dannede en trøstesløs mod-sætning til øens lyse, vaarlige farvepragt.

„Jeg aander lettere og friere paa de ensomme høider, hvor andre føler sig fortabte,“ sagde hun. „Paa Aja Kyriahi behager det mig helt; her kunde jeg endog fornegte mit reise-princip og blive for bestandig.“

Paa muren af kirken deroppe har hun skrevet:

„Elisabeth af Østerrige sad her. Vestenvinden hviskede mildt til hende. Og klippen, som for hendes skyld havde klædt sig med blomster, elsker at bevare erindringen om hende.“

Hendes hofdame og hendes forelæser saa hende i denne tid kun faa timer daglig; hun levede mest i drømmenes verden. Men i de mange lidelsesrige dage i disse lidelsesrige aar var det endnu hendes bedste adspredelse at gjennemlæse et digt af Heine eller en akt af Shakespeare.

Hun forlangte mindre af bøgerne, at de skulde underholde hende, end at de skulde befolke hendes ensomhed med billeder for hendes fantasi. Hun havde levet sig saa ind i sine yndlingsdigteres skikkelser, at de stod for hende næsten med virkelighedens præg.

Undertiden søgte hendes forelæsere at interessere hende for nyere forfattere. Men da syntes hendes øine at stirre længere og længere ud

i det fjerne; og det adspredte udtryk beviste, at alle forsøg i saa henseende var spildte.

Først naar man skiftede læsning og paanyt tog Shakespeare eller Heine frem, blev hendes blik opmærksomt; og ikke sjelden afbrød hun forelæseren for at deklamere nogle vers, som hun særlig elskede.

Den eneste gang hun viste sig paa en hoffest efter sønnens død, var, da keiseren og keiserinden af Rusland besøgte Wien i midten af nitti-aarene. Hendes nærværelse ved den store modtagelse vakte mere interesse og nysgjerrighed end synet af selve det russiske keiserpar. Spænding og ærefrygt holdt alle fangen, da hun traadte ind ved den russiske keisers arm.

Hun var, som altid, klædt i sørgedragt. Med majestætisk ynde hilste hun paa de tilstedeværende og holdt cercle. Hun saa mindst tyve aar yngre ud end nogen af sine jevnaldrende; trods alle de lidelser, som hun havde gennemgaaet, kaldte man hende endnu med rette den skjønneste kvinde ved sit hof.

Men sikkert var hendes tanker langt borte fra den glans, som omstraaede hende og hendes gjester.

„Ofte forekommer jeg mig som tæt tilsløret uden at være det, som paa maskerade i en keiserindes dragt,“ sagde hun i disse aar. Og

ved en anden leilighed udtalte hun: „Naar jeg bevæger mig mellem menneskene, behøver jeg kun den del af mig selv, som jeg har fælles med de andre. Folk er da forbausede over, at jeg ligner dem saameget, fordi jeg spørger om veiret og om prisen paa sukkertoi. Det er som en gammel kjole, man fra tid til anden tager ud af skabet og trækker paa for en enkelt dag.“

1896 feiredes Ungarns tusindaarsfest. Elisabeth var paa dette tidspunkt mere end sædvanlig lidende; og hun vilde længe ikke lade sig formaa til at være tilstede. Men en deputation forestillede hende indtrængende, at hendes fravær vilde kaste en skygge over ungarernes feststemning. Trods sjælelige og legemlige plager lod hun sig derfor omsider bevæge til at vise sig.

Hun sad paa tronen ved siden af sin mand, iført en sort kniplingsdragt. Alt var sort paa hende. Efter ungarsk skik faldt et langt, sort slør ned over hendes haar, der havde bevaret sin skjønhed og fylde.

Kun ansigtet var hvidt og usigelig sørgmodigt. De lange øienvipper var sænkede. Stille og udeltagende sad hun paa tronen, som saa og hørte hun intet; hun lignede en statue.

Da begyndte deputeretkammerets præsident

at tale. Straks blev Franz Joseph opmærksom; hans blik fæstede sig paa taleren.

Men i dronningens ansigt stod intet at læse; det forblev lige hvidt, lige ubevægeligt.

Taleren nævnte hendes navn. Ikke en muskel bevægede sig hos hende. Men da Elisabeth blev nævnt, brusede der eljen-raab gjennem forsamlingen. Det var udbruddet af en enstemmig følelse, en bifaldsstorm saa sterk, at tron-salens marmorvægge syntes at ryste. I dette „Eljen Erzsébèt“ laa der bønner til himlen for hende og den dybeste kjærlighed

Det hidtil ufølsomme, majestætiske hoved bevægede sig; sagte, neppe synligt nikkede hun til tak. En vidunderlig ynde laa i hendes hilsen. Eljen-raabene brusede endnu mægtigere end før og varede flere minutter. Ungarns stormænd svingede sine fjærbuske-prydede hatte.

Deres dronning lod hovedet synke. Det snehvide ansigt rødmede mere og mere. Hendes øine aabnede sig helt; den gamle glans straaede frem i hendes blik, og en taare perlede. De tilstedeværende følte, at kjærligheden mellem dronningen og dette folk var ligesaa gjensidig og sterk, som den altid havde været.

Hun førte kniplingslømmetørklædet op til øiet og tørrede taaren bort. Præsidenten fort-

satte sin tale. Rødmen veg langsomt fra hendes ansigt; og snart sad hun atter ved Franz Josephs side som „Mater dolorosa“.

Det var sidste gang, hun viste sig i Ungarn og i fyrstelig glans.

XXVI

Keiserindens død.

Keiserinde Elisabeth tænkte ofte paa døden, men hun frygtede den ikke. Vi har seet, hvordan hun under krige og epidemier ilede faren imøde, og at hun paa reiser aldrig flygtede for den.

I hendes soveværelse paa Corfu hang to digte, som hun egenhændig havde nedskrevet og ladet indfatte i tarvelige trærammer. Her følger det ene:

„Gerüstet sein, wie für die letzte Reise,
Allstündlich, ohne sorgendes Bedenken,
Das ist vielleicht die einzig rechte Weise,
Der Götter Segen auf ein Haupt zu lenken.
Was Du ersehnt, das wird Dich ewig fliehen,
Was Du beweinen kannst, verlierst Du auch;
Die Huld des Schicksals wird nur frei verlichen,
Und suchst Du sie, verweht sie Dir, ein Hauch!
Es liegt ein Fluch auf allem ird'schen Trachten,
Und was er hält, das ringt sich nicht mehr los,
Doch lernst Du lächelnd Glück und Glanz verachten,
Dann sinkt Dir ihre Fülle in den Schosz.“

Naar hun talte om døden, sagde hun altid:

„Jeg er beredt til at dø. Jeg ønsker kun, at jeg ikke maa lide meget og længe.“

„Dødstanken renses, lig en gartner, som luger ukrudtet bort, naar han er i sin have,“ sagde hun engang til sin græske forelæser. „Men denne gartner vil altid være alene og ærgrer sig, naar nysgjerrige stirrer ind til ham. Derfor holder jeg parasollen og viften for mit ansigt; thi jeg vil, at han skal arbeide uforstyrret.“

En forudelse tilhviskede hende, at hun vilde dø paa en unaturlig maade. Hun troede, at hun skulde komme til at ende sine dage paa havet. Naar hun vandrede langs stranden eller paa dækket af sit skib, kunde hun sige til sin forelæser eller hofdame:

„Havet vil altid have mig; jeg ved, at jeg tilhører det. Naar vi er ude i høi sø, lader jeg mig binde fast til en stol; det gjør jeg, ligesom Odysseus, fordi bølgerne lokker mig.“

„Jeg ved, at intet kan hindre mig fra at møde min skjebne paa den dag, da jeg *maa* møde den,“ sagde hun faa aar før sin død. „Alle mennesker maa paa et bestemt tidspunkt begive sig afsted for at møde den. Skjebnen lukker længe sine øine; men tilsidst ser den os dog. — Hvad vilde det gjøre, om jeg druknede? Folk vilde sige: Hvorfor reiste hun ud paa

havet? Hvorfor reiste hun overhovedet om vinteren, — hun, som tilmed var keiserinde? Hvorfor blev hun ikke i Hofburg? — Men maa-ske vil afslutningen paa mit liv blive endnu mere forbausende, endog for en keiserinde! Menneskenes selvsikkerhed og hovmod faar ofte ørefigener af skjebnen. Om der hændte mig noget saadant, vilde det give mig erstatning for meget!“

Keiserindens ønske blev til virkelighed. Hun døde paa en mere overraskende maade, end verden og hun selv havde kunnet ane.

Livet havde aabnet sig for hende som en foraarsidyl; det afsluttedes som en tragedie.

Paa mindefesten for de døde, den anden november 1897, besøgte hun Capuciner-kirken i Wien sammen med sin gemal, og de bad længe ved sønnens kiste.

Nogen tid efter forlod hun Østerrige.

Hun begav sig til det franske badested Biarritz, hvor hun opholdt sig i næsten to maaneder. Her beredte hun den franske regjering adskillige vanskeligheder, da hun paa sine lange vandringer ofte overskred grænsen mellem Frankrige og Spanien, og man — meget mod hendes vilje — maatte tage forholdsregler for at beskytte hende mod røverne i disse grænse-distrikter.

En rystende begivenhed havde nylig bortrevet den yngste af hendes søstre. Hertuginde Sophie af Alençon og andre damer af det franske aristokrati havde vaaren 1897 foranstaltet en velgjørenheds-basar i en nyopført barakke i Paris. Klokken fire om eftermiddagen (den fjerde mai 1897) exploderede pludselig en lampe, der skulde oplyse levende billeder. Et draperi tog ild; og da dørene blev aabnede for at slippe folk ud, stod pludselig alting i luer.

Hundrede og tretten mennesker blev dræbte af flammerne. Blandt de forulykkede var Sophie af Alençon, kong Ludvig II af Bayerns fordums elskede. Hendes lig blev først senere fundet og gjenkjendt. Men straks efter branden vidste man, at hun maatte være omkommen; thi man havde fundet hendes vielsestring.

Dronningen af Neapel og Mathilde af Trani var nu de eneste gjenlevende af keiserindens søstre.

Af disse to var Mathilde den, som stod hende nærmest; hun lignede hende med hensyn til aandretning og smag. Ligesom Elisabeth skyede hun verden og befandt sig bedst ved et bevæget reiseliv. Hun gjemte sig paa badesteder og i hoteller under det beskedne navn: „frøken Nelly Schmidt“.

Den sidste jul af sit liv tilbragte keiserinden i Paris sammen med denne søster. Men et

voldsomt anfald af ischias tvang hende til at paaskynde sin afreise til Syden. Nytaarsaften drog hun derfor til Marseille, hvorfra hendes yacht Miramare førte hende og grevinden af Trani til San Remo.

Her forblev de sammen i to maaneder. Den første marts 1898 reiste begge over Turin til Territet i Schweiz, hvor søstrene skiltes for ikke mere at mødes.

Elisabeth havde i tidligere aar hyppigt opholdt sig ved Genfersøen; og hun likte at komme tilbage til kjendte steder. Fra Territet pleiede hun daglig at tage med banen op til Glion og derfra tilfods til det endnu høiere liggende Mont de Caux, kun ledsaget af en hofdame eller af en ung mand, Fredrik Barker, der var hendes sidste forelæser.

Efter seks ugers ophold i Schweiz drog hun til Kissingen, hvor hun modtog besøg af sin gemal.

To maaneder senere indtraf hun i Wien; keiseren modtog hende paa banegaarden og fulgte hende til Lainz, hvor hun blev i to uger.

Hun havde neppe nogensinde været nærmere ved at blive sindssyg end paa denne tid. Tung-sindets slør havde lagt sig tættere og tættere om hende. Hendes blik var rastløst, men dog usigelig træt; og trækkene om hendes mund var blevne bitre og haarde.

Frygtelige nervesmerter martrede hendes le-
geme; hun fandt ikke ro hverken dag eller nat.
Naar man talte med hende, kunde man se hen-
des magre hænder skjælve, og det indfaldne
ansigt blegne under anstrengelsen for at beherske
de legemlige pinsler. Hun taalte næsten ikke
længer at se mennesker i sin nærhed. Selv
møderne med hendes mand og hendes børn og
børnebørn var pinlige for hende.

Den anden juli begav hun sig til Ischl, led-
saget af sin mand, sin datter Valerie og sine
datterbørn for, som sædvanligt, at fejre keise-
rens fødselsdag paa dette sted. Den 18de juli
var den eneste dag i aaret, paa hvilken hun
aflagde sin sørgedragt; og paa denne dag pleiede
keiserparret altid at gaa i kirke sammen. Dette
aar brød hun imidlertid op tidligere for efter
lægernes raad at reise til badestedet Nauheim i
Hessen.

En uge iforveien havde de østerrigske og
ungarske hovedblade indeholdt følgende med-
delelse om hendes befindende:

„Hendes majestæt keiserinden og dronningen
vil i midten af juli maaned begive sig til Nau-
heim for at bruge de derværende bade.

Hendes majestæt har i lang tid lidt af blod-
mangel, der sidste vinter har taget til i betyde-
lig grad, som følge af sterk betændelse i ner-
verne (neuritis), forbundet med mange ugers

søvnløshed. Desuden har en udvidelse af hjertet fundet sted.

Under fuldstændig rolige forhold giver sygdommen ikke grund til alvorlig bekymring. Men lægerne raader hendes majestæt paa det indstændigste til at underkaste sig en kurbehandling i ovennævnte bad for at styrke hjertemuskelen.“

Paa veien til Nauheim passerede keiserinden sin fødeby München, men uden at besøge sin datter eller andre slegtninge. Derimod besøgte hun de offentlige pladse og „Hofbräuhaus“ sammen med sin hofdame.

Skjønt hun fremdeles saa paafaldende syg og lidende ud, bedredes hendes helbred under opholdet i Nauheim. En massagekur, som hun underkastede sig, øgede hendes appetit og hendes søvn. Hun opholdt sig flere timer daglig i de nærliggende skove, besøgte omliggende bondegaarde og kunde atter foretage ture. Men sine tidligere, lange fodvandringar maatte hun indstille, da de fremkaldte træthed og aandenød.

Den 29de august reiste hun fra Nauheim igjen til Schweiz. Denne gang tog hun med extratog til Mont de Caux, hvor hun lettere kunde finde ro end i det larmende Territet, hvor hun tidligere havde boet.

Hun befandt sig tilsyneladende vel, stod,

som sædvanligt, tidlig op og gik hver dag op paa de omliggende bjerge.

De, som mødte den slanke, fremmede dame, der altid var klædt i mørke farver, og som fortroligt underholdt sig med en eneste dame, tilsyneladende en veninde, havde vanskeligt for at gætte, at hun var keiserinde for den tredie af Europas stormagter og herskerinde over mere end firti millioner mennesker.

I et telegram, hvori hun meldte Franz Joseph sin lykkelige ankomst til Mont de Caux, udtalte hun sin beklagelse over, at han ikke kunde dele med hende behagelighederne ved dette ophold i Schweiz.

Hun havde til hensigt at blive der fire—fem uger. Og hun skrev til sin mand kort før sin død, at hun følte sig saameget bedre, at hun haabede at kunne være tilstede ved hans forestaaende femti-aars jubilæum som keiser.

Den 9de september gjorde hun en udflugt til slottet Pregny, der tidligere havde tilhørt Joseph Bonaparte, men som nu er i familien Rothschild's besiddelse.

Rothschilds havde gjort kongen og dronningen af Neapel store tjenester; Elisabeth ønskede derfor at vise dem den opmærksomhed at aflægge en visit.

Aftenen før hun reiste derhen, spadserede hun i nærheden af landgangsbroen ved Territet

med Fredrik Barker. De satte sig paa en mosgroet klippeblok ved stranden. Keiserinden skrællede en fersken og bød sin ledsager den ene halvdel.

I samme øieblik fløi en ravn op i nærheden og slog med sin vinge frugten ud af hendes haand.

I Habsburgernes slegt har man altid betragtet raven som en ulykkesfugl. Ogsaa hendes forelæser ansaa dens pludselige tilsynekomst som et ondt varsel; han raadede hende til at opgive den paatænkte reise til Genf og Pregny.

„Kjære ven,“ svarede Elisabeth, „jeg er ikke bange for noget. Jeg er fatalist. Hvad der skal ske, det sker!“

Næste dag drog hun til Pregny, kun ledsaget af sin hofdame, den ungarske grevinde Sztaray. Hun var i bedste lune, ved udmerket velbefindende; og hun overrøste baronesse Rothschild med venlighed.

Samme eftermiddag reiste hun til Genf og tog ind i hotel Beaurivage, hvor hun tidligere havde boet.

„Genf er mit kjæreste opholdssted,“ havde hun sagt et par aar før sin død; „thi der gaar jeg ganske ubemærket blandt kosmopoliterne.“

Vertinden i hotellet vidste selvfølgelig, hvem hun var. Keiserinden spurgte, om hendes incognito var bevaret.

„Ja,“ svarede vertinden. Men hun tilføjede, at det ikke var usandsynligt, at tjenerskabet havde gjenkjendt hende fra tidligere besøg.

Ved Elisabeths ankomst til Schweiz havde kantonens regjering givet opdagelsesbetjente det hverv at sørge for hendes sikkerhed. Men hun havde, som sædvanligt, ønsket at blive fritaget for den slags ledsagere, da hun helst vilde færdes alene.

Den 10de september 1898, lige i middagsstunden, forlod hun hotellet med sin hofdame for at gaa ombord i dampskibet „Genf“, der skulde føre hende ned ad søen, tilbage til Mont de Caux; hotelpersonalet saa efter hende og bemærkede hendes lette, raske gang.

Det saa ud, som om det var tvivlsomt, om damerne kunde naa skibet i rette tid; grevinde Sztaray ilede derfor et skridt foran keiserinden.

I dette øieblik traadte en mand frem, som havde siddet paa en bænk paa Quai Montblanc, hvor de passerede; det var italieneren Luigi Luccheni, en farlig anarkist, med hvem de schweiziske øvrigheds personer var opfordrede til at have et vaagent øie.

Han gik henimod Elisabeth og stødte et skarpt mordvaaben i hendes bryst.

Hun faldt til jorden. Hofdamen, som ikke havde anelse om, hvad der var hændt, greb

hende i sine arme, da hun saa hende synke sammen.

„Er Deres majestæt upasselig?“ spurgte hun.

„Jeg ved ikke,“ lød svaret.

„Vil Deres majestæt tage min arm?“

„Tak.“

Grevinden forsøgte at støtte hende, men det syntes neppe nødvendigt. De gik ombord i skibet.

„Er jeg bleg?“ spurgte keiserinden.

„Ja, Deres majestæt!“

Hun sank atter sammen og besvimele.

Dampskibet havde imidlertid sat sig i bevægelse. Grevinde Sztaray og et par andre damer, som var med ombord, gjorde sig umage for at kalde hende til bevidsthed. Ingen tænkte paa et attentat. Men da de løste hendes klæder for at skaffe hende luft, bemærkede hofdamen spor af blod.

Elisabeth gjenvandt sin bevidsthed endnu en gang.

„Hvad er der skeet?“ spurgte hun med høj, klar stemme.

Det var hendes sidste ord.

Først nu blev hofdamen alvorlig forskrækket. Hun meddelte kapteinen, at den syge dame var keiserinden af Østerrige; og dampskibet vendte tilbage til Genf.

Elisabeth blev ført til hotel Beaurivage paa en baare af seildug. Straks efter at man havde bragt hende ind, udstødte hun to dybe suk, hendes sidste livstegn.

Faa dage før havde hun sagt til sin forelæser:

„Jeg ønsker en hurtig, smertefri død; — jeg vilde ikke ønske at dø i min seng.“

To læger og en præst indfandt sig næsten øieblikkelig i hotellet. Men lægernes undersøgelser kunde kun konstatere, at hun blidt og roligt var gaaet bort.

Døden var foraarsaget af et mordinstrument, som havde gjennemboret det fjerde ribben, den venstre side af hendes bryst, lunge og hjerte.

Denne tildragelse ved høilys dag og paa en aaben plads i en storby vakte verdens rædsel og afsky. Sjelden har et mord været mere meningsløst. Elisabeth af Østerrige - Ungarn havde hverken direkte eller indirekte øvet politisk indflydelse; det meste af, hvad der vedrørte hendes landes politik, havde været hende fuldstændig fremmed. Hun havde, som Franz Joseph udtalte i sorgens øieblik, „gjort mange godt og aldrig noget menneske ondt.“

Før verdens forestilling stod hun mindre med det keiserlige diadem om sin pande, end som Wittelsbachernes skjønne og ulykkelige

barn, der var gaaet sin egen vei gjennem livet med blikket vendt indad og opad.

Mordet paa denne ædelttænkende kvinde paa en dampskibsbrygge i et fremmed land, langt fra alle sine, er en af de afskyeligste forbrydelser, som er bleven begaaet i vor tid.

Og dog kom Lucchenis dolk som et redskab for høiere magter. Anelsesløs gik hun sin sidste time imøde; døden var for hende som en ven.

Elisabeth havde længe tragtet efter fred og hvile. Hun fandt den, saaledes som hun havde ønsket det: uden lange lidelser og ved naturens hjerte. Gud alene, som i sin faderfavn modtog hendes urolige aand, ved, om ikke hendes sidste suk her paa jorden var et taknemmelighedens og befrielsens suk.

XXVII

Slutning.

Dødsværelset i hotellet blev smykket med sørgedraperier. Rundt kisten stod høie kandelabere. Præster bad knælende ved kistens fod. Og i hjørnerne af det purpurklæde, som dækkede laaget, havde unge schweizerinder broderet: „Repose en paix“.

Som hun havde været det i livet, saaledes var keiserinden ogsaa sørgeklædt i døden. En sort silkedragt omhyllede hende. Det ædle ansigt, der havde været saa berømt paa grund af sin skønhed, havde ikke forandret sig; og skikkelsen havde bevaret sin majestætiske ro.

Hendes haar var ordnet som i levende live. De dybblaa øine, hvori der aldrig var bleven seet et glimt af ondskab eller skadefryd, var lukkede. Hænderne, som havde vendt saa mange blade i hendes yndlingsbøger, laa nu foldede om et kors af elfenben og en rosenkrans.

Keiserinden var aldrig bleven træt af at reise; og hun døde paa en reise. Efter at aanden var flygtet bort, maatte hendes legemlige hylster endnu foretage en sidste reise.

Aftenen den ellefte september kjørte et separat-tog fra Genf med hendes kiste.

Medens hun levede, havde hun skyet alle ovationer paa sin vei. Paa hendes sidste reise blottede høie og lave sine hoveder for den døde keiserinde og for dødens majestæt.

Ligtoget fra Schweiz til hendes østerrigske hovedstad kom gjennem flere steder, som hun fire og firti aar tidligere havde besøgt paa sit brudetog til Wien. I Linz, hvor man hin første gang havde kranset hendes skib og hendes bolig med roser, vajede sørgeflag og sørge-draperier fra hvert eneste hus. Der, hvor byens autoriteter ved hendes første ankomst var traadte hende imøde for at byde den unge fyrstinde velkommen, traadte præsterne nu frem for at velsigne hendes afsjælede legeme.

Da Franz Joseph modtog efterretningen om sin gemalindes død, udbrød han hulkende:

„Ingen aner, hvor stort det tab er, som jeg har lidt. — Jeg bliver ikke sparet for noget i denne verden!“

Til en forsamling ungarere udtalte han faa dage senere:

„Uden hende vilde jeg aldrig have været istand til at udføre det arbeide, som Gud har lagt paa mine skuldre.“

Fra alle kanter viste man keiseren sin deltagelse. I Italien, Frankrige, Grækenland, England og Schweiz blev der skrevet mindedigte til den afdødes ære. Ogsaa Irland, hvor hun havde været høit elsket, især blandt de fattige, gav udtryk for sin deltagelse og sorg. Tusinder af kranse strømmede ind fra de lave hytter, ligesaa vel som fra slottene i næsten alle de lande, hun havde besøgt. Selv fra Smyrna, fra Johannesburg i Transwaal og fra China kom blomster til hendes baare.

Fra Kaïro sendte man hende en krans, der var bundet af ørkenens blomster: af hundreder af Jericho-roser — de gamle kristnes symbol paa opstandelsen — og af lotusblomster, symbolet paa et evigt liv. Over sløifen havde man anbragt en gren fra det gamle figentræ, under hvilket jomfru Maria med sit barn efter sagnet skal have hvilet paa flugten for Herodes; ogsaa keiserinde Elisabeth havde oftere hvilet i skyggen af dette træ, naar hun flygtede derned for at komme bort fra verden.

Armenierinder havde broderet følgende indskrift paa den sorte sløife:

„Flores etiam miseri desertorum te salu-

tant!" („Ogsaa de stakkels ørkenblomster sender dig sit farvel“).

Det er karakteristisk for den meget reisende keiserinde, at hendes død gjorde et dybere indtryk i de fleste andre hovedstæder end i Wien. Saa lidet havde man seet hende der paa lange tider, at hendes billede halvt var gledet ud af hendes østerrigske undersaatters bevidsthed. Hendes død vakte mindre vemod i hovedstaden ved Donau end forbitrelse mod nidingen, som havde dræbt en værgeløs kvinde, en moder i sorg.

Var østerrigernes sorg over keiserinden overfladisk og konventionel, saa sørgede Ungarn til gjengjæld saa meget mere oprigtigt over sin dronning. Man saa mænd og kvinder græde paa gaderne. Over hele landet vajede flagene paa halv stang. De store høstmanøvrer blev indstillede. Landdagen blev indkaldt til et overordentligt møde. Børsen blev lukket paa hendes begravelsesdag. Og børsraadet besluttede øieblikkelig at tegne sig for et beløb af fem tusinde gylden som bidrag til en statue af hende.

Samtlige blade gav i overstrømmende ord udtryk for landets smerte. Hvor høit ungarerne skattede hende, fremgaar blandt andet deraf, at man bestemte, at hendes biografi skulde vedføies national-arkiverne for at bevare hendes billede for landets historie.

Elisabeth var i besiddelse af en betydelig formue. Alene hendes personlige smykker — gaver fra Franz Joseph og andre fyrstelige personer — var værdsatte til fire millioner gylden.

Hendes testamente var skrevet 1896 i Budapest; det var egenhændigt og meget kortfattet: Hun efterlod slottet i Lainz til sin datter Valerie; hendes datter Gisela fik slottet Achilleion paa Corfu. Alle hendes hofdamer og tjenere fik store legater. Hun havde ikke heller glemt gamle venner og tidligere lærere i Bayern. Inden sin hofstat havde hun rigest betænkt sin tidligere omtalte forelæserinde, Ida von Ferenczy, der i tretti aar havde hørt til hendes nærmeste omgivelse; foruden en stor pengesum, som keiserinden skjenkede hende, beholdt hun for livstid sin aarlige gage og sin bolig i det keiserlige slot.

*

*

*

I et foregaaende kapitel har jeg citeret det ene af de digte, som Elisabeth havde nedskrevet og hængt op i sit sovekammer paa Corfu; det viste os hendes tanker om døden og livet.

Det andet viser os, at hun øvede sig i ydmyghedens kunst, og at hun ikke gjorde sig haab om at mindet om hende vil leve blandt menneskene:

„Ob gross, ob klein erscheint, was wir gethan,
 Wenn wir beschlossen unsere Erdenbahn;
 Wie schnell ist ausgefüllt die leere Stelle!
 Wie viel macht's Unterschied im Ocean,
 Ein Tropfen weniger oder eine Welle.“

I tidligere aar havde hun sagt, at hun vilde begravnes under det gamle træ ved Gödöllö, som havde været hende saa kjært. I den sidste del af sit liv gjentog hun derimod ofte, at hun ønskede at hvile paa Corfu, i nærheden af sit slot Achilleion. Hendes omgivelser hørte hende hyppigt udtale:

„Jeg vil begravnes paa Corfu, ved havets bred, for at bølgerne kan slaa om min grav.“

Hendes forelæser Christomanos fortæller, at hun engang paa Achilleion sagde til ham:

„Jeg vil, at man skal begrave mig her, hvis jeg ikke omkommer paa havet. Her vil jeg have alle stjerner over mig; og cypresserne vil sukke over mig, mere end menneskene vil gjøre. Jeg vil leve længere i cypressernes klager end i mine undersaaters erindring.“

Ogsaa i sit testamente havde hun nævnt Achilleion som stedet for sin sidste hvile. Men hendes ønske blev ikke taget til følge.

Da efterretningen om hendes død naaede Ungarn, reiste en udsending til Wien for at bede Franz Joseph om at lade hendes jordiske

levninger bisættes ved Gödöllö, et ønske, som deltes af alle ungarere.

Heller ikke denne bøn blev opfyldt.

I den indre del af Wien ligger et uanseligt kapel, som tilhører capucinerne. Over en sidedør ser man ordet: „Kaisergruft“. Ad slidte stentrapper kommer man ned i den halvmørke gravkjelder, hvor den habsburgske fyrsteslegt hviler.

Det var her, den store Maria Theresia pleiede at stige ned, og hvor hun tvang sine livsglade døtre til at stirre magtens forgjængelighed i øinene.

Elisabeth havde indtaget en særstilling i livet; men Franz Joseph ønskede ikke, at hun skulde gjøre en undtagelse i døden. Han havde besluttet, at hans gemalinde efter livets stormfulde reise skulde stedes til ro under samme tag, som de gamle keiserinder, blandt medlemmerne af hans slekt.

Ved enden af en korgang staar den myrdede keiserindes kiste mellem hendes svoger, den myrdede keiser af Mexiko, og hendes søn, selvmorderen eller den myrdede Rudolf.

I livet flyede hun kirkelige ceremonier, nu læser man nat og dag messer for hendes sjæl. Hver formiddag er døren til hvelvingen aaben; hun, som hadede menneskenes nysgjerrighed, er i døden et maal for nysgjerrige skarer.

Hvor langt bedre vilde ikke den græske ø eller træet ved Gödöllö have passet for hende end Habsburgernes skumle gravkammer! Hvor langt bedre vilde ikke havets brusen have passet for hende end munkenes messe! —

Achilleion er solgt til en spillebank. Snart vil spillere fra alle lande kaste sine penge paa bordet i det slot, som byggedes af keiserinden, der altid ønskede at være alene.

Men blandt det brogede reise-publikum vil mange mindes at have mødt den omflakkende fyrstinde, som skjulte sit ansigt bag en vifte, og som stedse var klædt i sorg. Mindestene om hende er reiste paa mange af de fremmede steder, hvor hun pleiede at opholde sig, og hvor de fattige husker hendes aabne haand.

Dommen over hende lød forskjellig, medens hun levede. I udlandet var man dog altid enig om at fremhæve hendes skønhed, hendes mod, hendes kjærlighed til litteraturen og hendes gavmildhed.

Ogsaa i Østerrige havde man kaldt hende en høit begavet aand. I dette land, hvor hun var uforstaaet til sidste stund, havde man imidlertid tilføiet haarde ord om hendes eiendommelige personlighed og om den Wittelsbachske arv, som hun bar.

Men gravens og dødens mildhed har kaste forsoning over meget, der før vakte bitterhed.

Østerrigerne har ikke glemt, hvad hun hin stormfulde januarmorgen 1889 havde kraft til at gjøre for keiseren. De har ikke glemt, at de sidste ti aar af hendes liv var en vandring i smerte, og at hun bar forsynets prøvelser med ædel resignation.

I Ungarn ærer man høit Elisabeths minde. Ungarns kvinder har sat et mindesmerke ved hendes kiste. Det forestiller en sørgende madonna, hvis foldede hænder hviler paa et kors, som er omvundet af en tornekrone. Ved skikkelsens fødder ligger en kjæmpemæssig bronzekrans, flettet af nelliker og roser, Elisabeths yndlingsblomster. Paa sløifen er der indridset hædrende ord om den døde.

Hendes rytterstatue skal reises i Ungarns hovedstad ved folkets frivillige bidrag. Erintringen om hende er mest levende, saaledes som magyarerne saa hendes stolte skikkelse til hest, sprængende over deres sletter.

Paa fæstningspladsen i Ofen har der længe staaet en statue af en østerrigsk general, som udmerkede sig i krigen mod Ungarn 1848—49. Dette mindesmerke har selvfølgelig været ungarerne en torn i øiet. Franz Joseph har nu besluttet, at det skal fjernes, og at hans hustrus statue i stedet skal opstilles paa denne plads.

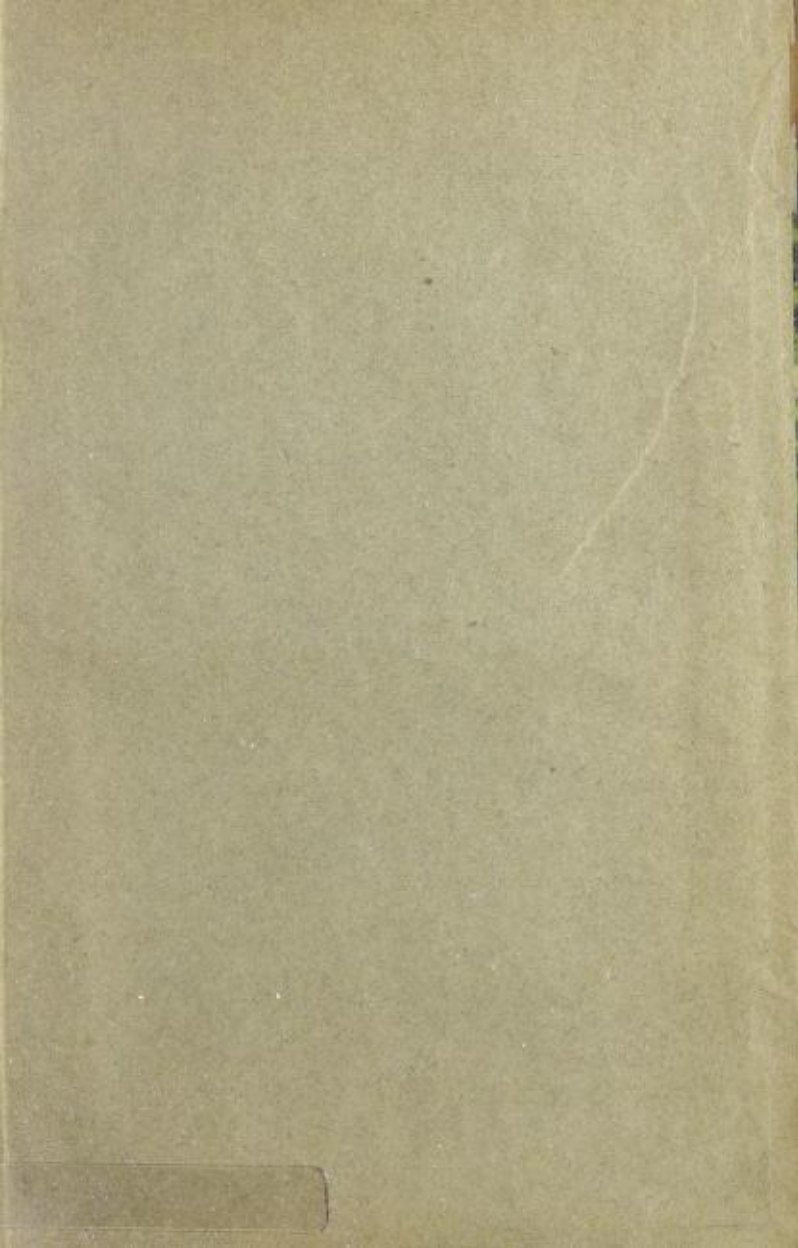
Hans beslutning er bleven modtaget med

begeistring. Maurus Jókái skrev i den anledning i „Magyar Hirlap“:

„Vor elskede dronning Elisabeth gjør mirakler for os fra sin himmel; hun tørrer den sidste taare fra folkets ansigt. Hun læger vort sidste saar, om hvilket vi kan sige, at det havde ophørt at smerte, men at det blødte endnu.“

Det ungarske præsteskab har ophøiet hende til helgen; folkets kjærlighed har skjenket hende navnet „den hellige Elisabeth“.

Det gjør ungarene godt at tro, at deres gode dronning, som i livet følte saa varmt for dem, som sørgede med dem og græd med dem, endnu efter døden er deres beskyttende engel.

923.1

El 5t

WAGASST

Depotbiblioteket

75sd 21 443

1875

1875

1875

1875

1875